

Бранко Златковић
МАЛЕ ПРИЧЕ О ВУКУ КАРАЏИЋУ
(од 1787. до 1824)

Библиотека
СРПСКО УСМЕНО СТВАРАЛАШТВО
Књига 10

Уредник
БОШКО СУВАЈЦИЋ

Рецензенти
Проф. др СНЕЖАНА САМАРЦИЈА
Проф. др НЕНАД ЉУБИНКОВИЋ
Проф. др БОШКО СУВАЈЦИЋ

Књига је резултат рада на пројекту „Српско усмено стваралаштво у интеркултурном коду“ (178011) Института за књижевност и уметност у Београду

Штампање је омогућило
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ, НАУКЕ
И ТЕХНОЛОШКОГ РАЗВОЈА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Бранко Златковић

МАЛЕ ПРИЧЕ
О ВУКУ КАРАЏИЋУ
(од 1787. до 1824)

Институт за књижевност и уметност
Београд, 2015

Као изузетно значајна личност, која је темељно изменила токове културне и друштвене историје Срба, Вук Стефановић Караџић остао је упамћен у књижевној, историографској и документаристичкој литератури, као и у усменој традицији. Особене природе и појаве, он је био занимљива и подстицајна личност за приповедно обликовање, те о њему, разноврсно и упечатљиво, зборе многе анегдоте. Вук је и лично доприносио настанку и распрострањању прича о себи. Многе аутобиографске белешке и фрагменти, расејани дијелом његове литературе и преписке, као и садржаји казивани биографу (Срезњевски 1987), постали су део опште грађе коју су потом преносили његови животописци,¹ а мноштво тог материјала наставило је да живи и у усменој приповедној традицији.

Вукови биографи наводе да је он рођен у селу Тршићу, у Јадру, на Митровдан, 26. октобра 1787. године.² Испод западних врата Саборне цркве у Београду гроб му покрива

¹ Кулаковски (1978), Рајковић (1950), Стојановић (1987), Поповић (1987), Шаулић (1988), Добрашиновић (2006), Мина Караџић (2015), Витезовић (2015).

² Према новом календару датум Вуковог рођења наводи се двојачко: 6. и 8. новембра (о Митровдану) (Срезњевски 1987: 11; Добрашиновић 2006: 11).

плоча на којој је уклесано да је „отац нове књижевности српске / рођен у Тршићу 1787“ (Милићевић 1901: 178). Међутим, у традицији је претрајала и прича која тек доводи у питање датум Вуковог рођења. Наиме, „месеца јуна 1856. био је Вук Караџић у Новом Саду и том је приликом походио свога старог пријатеља Платона Атанацковића, тадашњег владику новосадског. Платон је волео шалу и забаву за ручком, а врло је често било разговора о томе колико је година овоме или оном његовом госту. Како је у току разговора било примећено да су патријарх Рајачић и лорд Палмерстон вршњаци (рођени обојица 1784. г.), рећи ће владика за себе, да је он три године млађи од патријарха и запитаће Вука Караџића, колико је њему година? На то Вук Платону одговори овим речима: ’то сам ја од Вас годину дана старији, јер ја сам се родио године 1786’. До сад је година 1787. важила као година рођења Вукова, јер тако стоји и у Милићевићевој ’Кнежевини Србији’, (и у ’Поменику’), и у Суботићевој много ранијој ’Читанци’, за коју су подаци црпени из уста – самога Вука Караџића. Сад које је тачније (1786. или 1787³) тешко је пресудити, пошто обе ове цифре потичу од самога Вука, а само једна од њих може бити истинита. Шта се то у будуће покаже, а засад нека буде само наговештено“ (Огњановић 1900: 54).

Како рођења и догађаји који прате тај чин представљају важне моменте у биографијама јунака тако већ и Вуково именовање постаје предмет приповедања које садржи одреке архаичних веровања. Вук је казивао Обраду Јовичићу, коме је доцније поверио на чување своја имања у Тршићу, да је отац Стефан његово рођење ујутро огласио пуцњем из пушке. Радосној вести одазвали су се први суседи: Бањанац,

³ У тексту стоји 1887. година, али је јасно да је грешка (џрим. Б. 3.).

Добриловићи и Ивановић (Драгићевић). Они су честитали Стефану. Пили су кафу и решавали су које име да дају новорођенчету. Баћанац је предлагао име Крста, јер вештице беже од крста. На то породиља рекне да је страшније име – Вук. То су сви прихватили (Баћанац 1997: 33–34). Наиме, пре Вуковог рођења, његови родитељи Стефан Јоксимовић и Јегда (кћи Симе Зрнића из Никшића у Старој Херцеговини) изгубили су петоро потомака. Посумњали су да им вештице једу децу, па су одојче крстили апотропејским именом – према животињи која живи у јадарским шумама, јер се веровало да вештице зазиру од вука (Срезњевски 1987: 12). У гласовитом *Српском рјечнику* (1818) Вук је забележио народно веровање: „Вјештица се зове жена, која (по приповијеткама народним) има у себи некакав ђаволски ду, који у сну из ње изиђе и створи се у лепира, у кокош или у ћурку, па лети по кућама и једе људе, а особито малу ћецу“ (1966: 74). Након више од три деценије веровање је и потом било уврежено. Свог певача, Стојана Ајдука, Вук је затекао 1820. године у селу Брусници код господара Јована Обреновића, „где је био затворен, што је, дошавши из ајдука, убио некаку бабу, за коју је мислио, да му је, као вештица, дете изела“ (Караџић 1986: 398). Под видом истраге вештица, забележио је Вук, жене су мучене и убијане: „У Жабарима жену Павла Станојевића Пауну, као вјештицу по заповијести К[ара] Ћ[орђевој] привезали уз ражањ, па је пекли међу двије ватре, па је најпослије, кад се није хтјела одати, спале, те изгори згрнувши оне обје ватре на њу. – А Петра Јокића из Тополе маћеху, опет као вјештицу, убију из пиштоља и исијеку ножевима“ (1969а: 218). У детињству, Вук је био сведок спровођења и других празноверних одредаба обичајног народног права. Панта Стаменић из Тршића и Митар Туфекчија из села Мојковића у Рађевини

вадили су *мазију* како би се посведочило да ли су крадљивци или нису. Вук вели да он није знао нити једног који је вадио *мазију*, а да се није ожегао, а видео је да су оној двојици несрећника руке изгореле док су из кључале воде вадили *усијана жезла* (1966: 382)⁴.

Упркос неусловностима шесто Стефаново дете ипак се одржало у животу. Родитељи су прижељкивали да се уметне на претке који су били на гласу јунаци, војводе и добри гуслари – којих је било отуда, веровало се, што су децу задајали млеком из гусала (Добрашиновић 2006: 5). Тршићки Карацићи водили су порекло из негдашње источне Херцеговине, данашње Црне Горе, од дробњачког братства из села Петнице под Дурмитором.⁵ Сеоба Карацића отуда почела је крајем аустро-турског рата који је у народу остао упамћен као Млатишумина буна – према српском оберкапетану у аустријској војсци, Станиши Марковићу Млатишуми, родом из Куча. О тим збивањима сведочи занимљива анегдота. Млатишума је 1729. године дошао у Куче и побунио је Србе. Уздајући се да ће протерати Турке, они почну од њега да траже турске куће, неко затражи њиву, неко воденицу итд. и он свакоме обрекне; али некакав поп Косто, или као

⁴ Посведочен и у Душановом законуку обичај вађења *мазије* описао је Вук: „У Србији и сад кашто ваде *мазију*, т.ј. кад на каквога човека реку да је што украо, а он се одговара да није, онда узваре пун казан (или велики котао) воде, па у ону врелу воду метну комад врућа усјала гвожђа (или камен), а онај, на кога веле да је украо, засуче рукаве, па објема рукама извади оно гвожђе из воде. Ако он буде украо оно што на њега говоре, не ће се ожећи ни мало, ако ли буде украо, изгореће му руке“ (1966: 382; Љубинковић 2014: 285).

⁵ Карацићи су се доселили у Петницу око 1640. Према предању они су старином из племена Васојевића, из Црне Горе, из Лопата крај Лијеве Ријеке, одакле су се иселили крајем 16. или почетком 17. века, пошто су туда продрли Турци (Добрашиновић 2006: 5).

што су га Турци звали, Костро, слушавши та искања и обрицања, пружио је Млатишуми раскриљену капу и рекне: „Ја сам, господине, стар, нити ми треба турска кућа ни воденица, ни њива, него ми дај што овђе готово“. Млатишума извади неколика дуката и баци му у капу. Пошто Млатишума, затим, побегне натраг и нико ништа не добије до поп Косто што му је дато у готовини, остане пословица у оном крају: „Готовину, као и поп Косто (хоће, иште)“ (Карацић 1965: 80; Самарџија 2011: 258–259).

Вероватно да је и Вуков деда Јоксим, звани Бандула, син Томе Карацића, пристао буни, па је по њеној пропасти избегао из завичаја (Срезњевски 1987: 11; Карацић М. 2015: 11). Међу исељеницима било је четрдесетак породица. Концем четврте деценије 18. века већина њих се зауставила крај речице Жеравије у Тршићу. Јоксим Бандула затекао је село посве пусто. Земља је била запарложена, јер је дојакошње житеље посетила кума. Тако су Јадрани својатали кугу, не би ли је умилостивили, јер се у Срба кумство не одбија.⁶ Но, она је немилосрдно поморила и „старо и младо“ (Срезњевски 1987: 10).

Јоксим се скућио уврх Тршића, међу брдима. Кућа у којој се Вук родио била је покривена даскама и ничим се није разликовала од других дашчара у Тршићу. Баш пред кућом био је извор красне воде; мало више била је очева качара и више ње други извор. Воду с овог извора Вуков отац био је навео у табарку када је пекао ракију. Због те хладне воде, било је познато да је Стефан увек имао најбољу ракију у целом Тршићу (Милићевић 1890: 58). Стефан се потом заимао

⁶ Пословица „Кумићеш кугу да те умори (ако то и то буде)“ сведочи да се куга, као избавилац од патњи, својатала и да би скратила живот (Карацић 1965: 169).

у Тршићу. Стекао је знатно имање с обе стране Жеравије. Крчио је шуме и садио је шљиве, трешње и крушке. Његов је био шљивик у Мићевој коси у потоку, као и виноград с оне стране брда који је купио од Живане Тодорове. Њихов је био и виноград у Парлозима, куда је Стефан накалемио око пута крушке такуше, а две су им оскоруше биле посађене на путу према винограду ка малој Бобији. Узгајали су и бостан, који је чувао Вуков деда Јоксим. Млеле су и њихове воденице, једна ниже Ђокове куће, као и горња и доња воденица у Пландишту (Бањанац 1997: 37–38). Жеравија у Тршићу „не пресише нигда“, записао је Вук, „но на њој два камена нигђе не могу мљети, а кад је сушна година, онда и један меље на уставу, и онда испод Кујунџића куће стане у вирове и доље преко Лозничког поља пресуши са свим“ (1975: 565). Споменути тршићки топоними налазе се забележени и у једном Вуковом својеручном попису који се нашао у његовој оставини (Добрашиновић 2006: 7–8).

Цуцајући малог Вука на коленима укућани су га забављали песмицом:

Цуцу, цуцу на коњу,
Вуци т' мајку закољу
У шеници у пољу!
Немој, вуци, за Бога!
Мајка ми је драга,
Сису ми је дала,
Другу рекла дати,
Кад поћемо спати.

(Карацић 1975: 207)

Међутим, сматра се да су сви, чак и Јегда, били незадовољни Вуковом нежнијом природом и ситним растом. Први

Вуков биограф⁷, Измаил Иванович Срезњевски, бележи да је мајку једило то што је седамнаестогодишњи Вук остао неутледан спрам свога узраста, али тешила ју је пословица: „Дукат је мали новац, али врједи више од талијера“ (1987: 15). Занимљиво је да се ова пословица не налази међу Вуковим „у обичај узетим ријечима“ (1965). Потоњи Вуков биограф, Миодраг Поповић, истиче да је мајка занемаривала Вука и да је она више марила за другог сина, Михајла, који се ускоро родио. „О материнској љубави није написао ниједан ред. Уместо тога, на једом месту рекао је како Никшићанке ’више мисле о јунаштву него о љубави’. Када му је двадесет и више година по мајчиној смрти, у далеком Бечу, умрла ташта написао је како је њу, туђинку, Немицу, више волео но мајку“ (Поповић 1987: 9; Шаулић 1988: 16). Међутим, нису без тоpline Вукове речи у Предговору *Српској рјечника* (1818) да је он ту књигу писао херцеговачким наречјем зато што се тако говори онде где је он рођен и да је тако „најприје од мајке и оца начуо говорити“ (1966: XVII).

За разлику од стаситог млађег брата који се већ са петнаест година борио у Првом српском устанку, Вук је, међутим, показивао друкчије склоности. У Вуковом живопису, који је Вукова кћи Вилхелмина Мина послала око 1882. француском новинару Анрију Аблеу, наводи се да је тек шестогодишњи Вук вршљао по Тршићу са савијеном кором брезовог дрвета, скидао је њен бели, мекани састав и пресавијао га је у „књигу“ (писмо), те је из ње кобајаги читао и певао, онако као што је то чуо да чине калуђери

⁷ Првим Вуковим биографом, у ствари, можемо да сматрамо Јернеја Бартоломеја Копитара, кустоса Дворске библиотеке и цензора словенских књига у Бечу, који је Вукове биографске податке више пута наводио у цензорским образложењима и у извештајима бечкој полицији (Добрашиновић 1986).

у оближњем манастиру, у који га је водио побожни отац (Караџић М. 2015: 11; Караџић 1986: 404). У Троноши, задужбини краљице Каталине, жене краља Драгутина Немањића, а према народном предању задужбини браће Југовића, Вуку се занавек урезао један приказ. У манастирској цркви, посвећеној Ваведу пресвете Богородице, с десне стране код двери био је „намоловат го старац, кога су гује опасале, те га кољу и пију му сисе“. О тој стравичној представи казивао му је отац да се онај старац звао Богати Гаван и да је поред свег свог превеликог богатства био тврдица и немилостив, па га је Бог зато онако осудио (Караџић 1966: 81; 1975: 155; Pešić, Milošević-Đorđević 1984: 87–88).

Премда су казивања о Вуковом раном описмењавању, те школовању у Лозници и Троноши, као и затим у Сремским Карловцима, махом довољно позната, ипак их је нужно поновити због прегледности и потпуности расположе и разноврсне писане и усмене грађе.

Вук је веома рано научио да пише и сриче четрдесет четири слова словенске азбуке, тако да се он, како је казивао Срезњевском, „чак и не сећа кад је био неписмен“ (1987: 12). Први учитељ био му је стриц Јефта Савић Чотрић, трговац. Он размути барут у води, узме комад хартије за патроне (фишеци), па стане да пише слова и да тера Вука да их учи. Вук је понављао: *аз, буки, вједи, ѿаіоле* итд. Према већ спомињаном животопису који је саставила кћи Вилхелмина Вук је по брезовој кори писао слова соком зрелих купина (2005: 11; Срезњевски 1987: 12). Тек много доцније Јефта је додао малом Вуку „некакав буквар, можда московски, са сличицама, од којих је Вука највише занимала некаква чудна птица“ (Срезњевски 1987: 12). Лекар, историчар, путописац и аутор некролога у виду Вукове биографије, Сигфрид Капер, пише да је Јефта донео Вуку „некакву исцепану старословенску

литургију да га научи онолико колико и сам зна“ (1964: 275). Без обзира на то да ли је Вук учио слова из рускословенског или српкословенског буквара, та књига постала је његов „одани пратилац“. Често је ишао селом или путем и читао буквар. Није пропуштао никог од кога се надао да ће добити одговор, а да га не запита да ли добро чита ово или оно. „Чим би видео таквог човека, било трговца, било попа или калуђера, само да није Турчин – што се могло лако познати по оделу – скинуо би пред њим капу, пољубио га у руку и метнуо му буквар пред очи: ’молим те мајсторе’ (ако је то био трговац) или ’дуовниче’ (ако је био калуђер), ’молим те кажи ми’. Затим би опет пољубио у руку, рекао ’фала’, – па наставио понављати свој буквар. Дешавало се и тако, особито с трговцима, да је на своју молбу Вук добијао само овакав одговор: ’Богме, синко, не знам ни ја’ (Срезњевски 1987: 13). Приликом посете родном месту, слично ће Вук казивати и 1855. године, у друштву с деветнаестогодишњим сином Димитријем. На путу ка Лозници, „на брегу више точка (чешле) има велики лештар и друга шума. Ту Вук устави коња и сачека све нас који смо такође путовали на коњима. Кад се прикуписмо, он рече: ’Овдје сам чувао козе, па док оне пландују, ја пазим да видим каквога путника варошанина, или попа или калуђера, и чим спазим кога у плавим чакширама, стрчим на пут, и, показавши му свој буквар, упитам да ми покаже како се зове ово или оно слово. Ну најчешће сам добијао одговор: ’Богме, синко, не знам ни ја!’ А кад видим попа или калуђера био сам сигуран да зна; и они би ми показали, а ја бих последије тувио и мучио се“ (Милићевић 1890: 59).

Године 1795. или 1796,⁸ када је Вуку било око осам година, један Тршићанин, неки Гргуревић, отвори малу школу

⁸ О датирању: Срезњевски 1987: 13.

у варошици Лозници. Према потоњим казивањима то је био Гргур Гргуревић. У сећањима је особито остао упамћен његов син Филип, у калуђерству Филимон. Он је био игуман манастира Троноше, а стрељан је 1844. због учешћа у Катанској буни (Баћанац 1997: 18, 30, 34). У једну од првих оновремених приватних школа Стефан упише и Вука (Карацић М. 2015: 12). Наочитог лозничког мађистора, како су онда називани учитељи, задиркивали су песмицом, коју је Вук упамтио:

Мађисторе, моја медна уста ута!
Остала ти твоја школа пуста пута!
Пуштај ђаке на дивор сокаке.

(Карацић 1975: 215; 1969: 119)

За време Вуковог школовања у Лозници још је био обичај да се ђаци у суботу после подне туку без икакве кривице, па „ако је који онај дан, макар и послије подне, био бијен за лекцију или за друго што, то му се није примало у рачун, него је морао и по други пут обичаја ради бити бијен“. Отуда је остала пословица: „Субота ђачка бубота“ (Карацић 1965: 270; Чајкановић 1973: 17–31). Те школске године, на Богојављење, Вук је у поворци са Лозничанима, попом, учитељем и осталим ђацима ишао из вароши на један точак који се звао Данилова вода, „и то без литурђије, јер како нијесу имали цркве, ни остале оправе она им се није ни служила“ (Карацић 1972: 168). Сопствено школовање Вук је вишеструко описивао. Ондашњи ђаци, вели Вук, морали су да седе и уче од јутра до мрака у школама. Напуштали су је само због одласка на ручак. Почињали су да уче из рукописа, јер су штампани буквари, попут Вуковог који је добио од рођака, били реткост. Пошто који ђак тако из рукописа

изучи бекавицу (срицање из буквара) онда пређу на словенски часловац. Пошто ђак прочита неколико пута часловац, онда узме псалтир, а који изучи и прочита неколико пута псалтир, „онај је већ изучио сву књигу; онда је могао бити, ако је хтио, поп, калуђер, мађистор, прота, архимадрит, ако је имао доста новаца, и владика“. У школама је владала толика бука да се ништа није могло разабрати, јер су сва деца морала да вичу углас читајући свако своје (Карацић 1969: 841). Поновивши бекавицу (азбуку), Вук почне да учи часловац и већ га је био савладао и тек што је требало да пређе на псалтир, опет се појави куга у Јадру. Она „дође главе многим у Лозници, растера ученике, па и Вука отера кући“ (Срезњевски 1987: 13–14). Стихови већ споменуте песме као да су нагостили судбину Гргуревићеве школе. Алудирајући много доцније на Вуково мршаво и несрећно школовање, његов најжешћи језички и књижевни противник, Јован Хацић (Милош Светић), ругао се Вуку, називајући га „лозничким псалтирцем“.

Пошто се куга није проширила и у лозничкој околини, Стефан је причекао два-три месеца, па је десетогодишњег Вука послао у другу школу – у манастир Троношу. Вук је описао манастирско школовање: „Код сваког намастира има по неколико ђака, па који су мало мањи, они чувају љети козе, овце, јариће, јагањце, свиње; саде и плијеву лук; иду уз плут; купе сијено, шљиве и. т. д. а већи иду с калуђерима по писанији; а зими пошто донесу дрва (обично је да свако јутро и вече иду у дрва), и напоје калуђерске коње, а мањи почисте собе“, па се скупе „у како собу (која се у Троноши звала ђагара) те би им какав калуђер или ђакон показивао да уче чатити, или би сваки учио код свога духовника. Многи љети забораве што зими науче: и тако су гдјекоји учили по 4 по 5 година па још нијесу знали чатити“

(1966: 920; 1969: 841). Из тих дана Вук је казивао анегдоту. „Кад сам био у манастиру Троноши, служио сам као ђачић једног калуђера, и дворио га при ручку. Калуђер је сам себи лио вино у чашу, а мени би само викнуо: 'Дијете! улиј мало и воде; ја не пијем без воде!' ја бих похитао да улијем воде, али је духовникова чаша свакад била тако пуна вина, да воде није могла примити више од неколико капи! Кад се овако препуна чаша прелије, калуђер ме је карао и – Бога ми – тукао!“ (Милићевић 1890: 58).

Премда је Вук у трonoшкој школи више био слуга него ђак опет није дангубио. О томе сведочи велики број речи црквеног порекла које је Вук унео у *Српски рјечник* из 1818. године (Поповић 1987: 15). У Троноши је боље упознао архимандрита Стефана Јовановића. Године 1828. Вук је објавио сажету биографију овог гласовитог и одважног игумана и великог заштитника народа кога је из бојазни да шурује с Немцима отровао зворнички паша 1799. године, дакле, две-три године пошто је Вук напустио манастир (Карацић 1969б: 411–412). Понекад је уз трonoшког архимандрита као момак ишао и хајдук Михаило Шишо из трonoшког прњавора. Већ у детињству Вук се дивио хајдучима. Он памти да је Шишо имао „врло добро и лијепо оружје“ (Карацић 1969г: 800). Занимљиво је да Вук не спомиње *Троношки родослов*, рукописну историју Срба испричану према сличним родословима, али могао је да га чита, јер је монах Јосиф завршио његово писање коју годину пре Вуковог доласка у манастир (Витезовић 2015: 44).

Међутим, када Стефан схвати да се његов син занима манастирском стоком, а да ретко учи, онда он рече Вуку: „Ходи кући, те чувај наше козе“ (Срезњевски 1987: 14). Пошто је Вук постао пастир, козе је често чувао са другом Максимом (Милићевић 1890: 58). Са њим и са осталом децом из

Тршића он се, између осталих забава, играо „зеца“, затим „на ти каса лиса“ или „на ти каса лисице“. Шест деценија касније Вук је посматрао потоњу игру у Црној Гори, где се она називала „фус“ (Карацић 1969г: 798; 1972: 345, 354, 495).

У Вуком суседству живела је Ружа. Њен се отац звао Тодор, а мати њена била је, према Вуковим речима, најлепша жена у Тршићу, „права *изда*, и умела се *кииийи* укусно“. Ружа је за Вука била прво „љупка девојчица, а после и љупка девојка“. Расли су заједно и она се свиђала Вуку, а можебити да се и он њој допадао. Премда је између дечака и девојчице то било најобичније сеоско пријатељство, њихови родитељи су на то гледали друкчије. Ружин отац говорио је Вуку: „Даћу ти дјевојку.“ Мада се Вук љутио због тога, родитељи су се њихови већ опријатељили (Срезњевски 1987: 18–19).

Поред домаћих обавеза и дечје игре, Вук је наставио самостално да учи. Обнављао је градиво, али је читао и понешто ново, јер му је отац купио дела Викентија Ракића *Пјесн историческаја о жијији свјайою и љаведнаю Алексија човека божија* (Будим, 1798) и *Жерѣва Аврамова и собосегованија ѣрешника с боюматерју* (Будим, 1799), те и месецослов и требник (Срезњевски 1987: 14–15). У пастирској доколици, Милан Ђ. Милићевић је сматрао да је Вук већ тада почео да записује народне песме, приче и пословице (Милићевић 2005: 548; Кулаковски 1987: 40). Премда за такво тврђење немамо потврда, извесно је да је Вук у том периоду био на изворишту народног стваралаштва. Слушао је мноштво народних песама и прича. Неке од њих је и добро упамтио. У Предсловију *Пјеснарице* (1814) пише: „Ја премда ни јесам пјевач; али сам ове пјесне запамтио, кад сам јошт прије 12 година, у најсрећнијему состојанију смртни, овце и козе чувајући живио. Даклем кад сам ја у месту рођења мога (у селу Тршићу у Јадру)

оволико пјесана чуо, и без никакова намјерења запамтио; то је наравно, кад би се тко потрудио, да би могао сабрати велику књигу, како год што је Росиски пјесеник“ (1965б: 42). Уочи Божића, у Тршићу, ишла су момчад од куће до куће и певали су коледарске песме. Вук се опомиње да је у једној од оваквих песама слушао да се жели да краве буду млечне, да намузу пун кабао млека (Карацић 1972: 156). Посматрао је Тршићане који убију вука, набију му суву кожу на мотку, па иду с њоме од куће до куће те просе вуну и певају (Карацић 1975: 438). Упамтио је и поворке крстоноша које су се кретале у Тршићу на други дан Тројица (Карацић 1972: 174). Као дете слушао је песму о Јанку који је стао да распиње чадор „код зелена у гори језера“, па му запретила вила да то не чини. Када се он уплашио, Секула га је храбрио и потражио му је „два ронца јунака“, „два бијела рта“ и „два сива сокола“, да живу вилу ухвати. Када је Јанко то дао, Секула је испунио обећање, ухватио је и савладао је вилу (Карацић 1975: 198). Гласовиту песму „Смрт Омера и Мериме“ Вук је слушао од многих жена и девојака у Мађарској и имао је више њених преписа, али ниједна му се није свидела тако као верзија коју је прву пут чуо у Тршићу 1803. године од једног турског Циганина из Босне који ју је уз гусле певао (Карацић 1975: 242).

У оближњем селу, у Беговој Љешници у Јадру, Вук је посматрао необичан приказ. Турци су мирно седели, а Срби су около њих играли и подвикивали:

Опа цупа данас сјутра,
Наше ноге, Турска земља;
За то Турци и не маре,
Силене баше говна једу,
А субаше таслаишу.

Вук закључује да такве увреде у колу нико за срамоту не прима, али се ван њега не смеју ни поменути (1966: 611).

Присећао се Вук и осталих шаљивих песама које су кружиле у Тршићу у време његовог детињства. Илуструјући примену речи *йараменїа* навео је стихове:

У нашега чиче параменте
Три ардова у подруму прде:
У једноме нигде ништа нема,
У другоме (заборавио сам шта је),
А у трећи прни па заврни.

(Карацић 1969а: 488)

Осим у селу Вук је био окружен гусларима и певачима и у породици. Одрастао је у кући у којој су сви мушки чланови, као и који други различни намерници Херцеговци, по целу зиму песме певали и казивали, припијајући чувену Стефанову ракију (Карацић 1986: 410). Вук је 1815. године у Карловцима од оца записао песму „Диоба Јакшића“, коју је доцније на немачки језик превео Јакоб Грим и која се веома допала немачком песнику Јохану Волфгангу Гетеу (Карацић 1972: 245; 1988: 287, 308). Но, како Вук тврди, Стефан није марио за песме, него их је знао само онолико колико их је, готово нехотице, упамтио од оца Јоксима и од брата Томе „који су не само млоштво песама знали и радо ји певали и казивали, него и песме спевавали“. Под старост Вуков деда Јоксим спевао је „млоге смијешне песме“, чије је делове Вук навео у Предговору првој књизи *Народних српских ѿјесама* (Лајпциг, 1824), а и његов син Тома, односно Вуков стриц, састављао је песме. О томе Вук пише у „рачуну од јуначки песама“, у Предговору четврте књиге *Народних српских ѿјесама* (Беч, 1833): „Све оне песме, које су споменуте у предговору

к првој књизи од стране XX. до XXVII. спевао је мој дед Јоксим; а сина његовог Тому ја сам 1803. године гледао, како радећи пољски посао шапће и спевава песму о смрти Смаил-бега Бегзадића, који је пре 45 дана био погинуо, па седавши да се одмори, дозове мене к себи, и смешећи се стане ми је казивати. Ја сам ову песму, колико сам је од њега упамтио, написао још 1814. године“ (1986: 404–405).

Вук Караџић је изричито истицао да он није певач и да никада није саставио ниједну песму. Када му је пријатељ и руски публициста Николај Иванович Надеждин, у септембру 1847. године, написао писмо у десетерцима, Вук је жалио што му не може отпевати како и пристоји, јер он не уме да прави стихове (Караџић 1993: 838–840; 842). У љубавном заносу током 1814. године Вук није Ани Краус посветио сопствене стихове већ јој је из Сремских Карловаца послао песму неког немачког песника (Караџић 1987пр.: 199). И Милош Светић је изричит: „Почем он [Вук] нити је сам поета“ (Караџић 1969: 334). Међутим, према једном казивању, Вук је саставио шаљиву песму о догађају из Тршића. Наводећи како песме у народу постају, у Предговору првој књизи *Народних српских њјесама* (1824), Вук пише како је спевана песма неком Митру Мијаиловићу (Терзијћу) из Тршића и како је он због те песме отишао Турцима, потурчио се и дошао до великог чина и богатства. Вук ту о себи не збори ни једне речи, већ тврди да су Митру ту песму почела „момчад по свему селу пјевати“ (1975: 564). Међутим, Ивко Поповић, окружни прота у Лозници, који се са Вуком састајао свакад када је овај долазио у Лозницу, уверава да је Митру ту песму спевао сам Вук. Пре него што је објавио занимљиво казивање Милан Ђ. Милићевић подсетио је проту Ивка на оно што је Вук забележио у првој књизи *Народних српских њјесама* о том случају, односно да

је тамо актер песме био Митар, али му је он одговорио да се сећа како је Вук тога човека именовао Павлом. „Бијаше у Тршићу“, причао је Вук г. проти Ивку, „неки Павле Чотрић, сиромах човек, а приличан нерадник. Томе Павлу умре жена, и он, с неколика друга, оде у село Грнчару да проси неку удовицу Анђелију. Анђелија их одбије. То се рашчује по Тршићу. Ја сједнем и срочим о томе шаљиву пјесму. Кад Павле, једно вече, дође на казан мојега оца, ја узмем гусле, и пред њим и свима другима испјевам ову пјесму:

Мили Боже, чуда големога!
 Вино пије од Чотрића Павле
 У Тршићу селу маленоме.
 С Павлом пију три четири друга.
 Кад од винца ћеив задобише,
 И удари еглен у дружину,
 Дружина је Павлу бесједила:
 'Море, Павле, да од Бога нађеш,
 Што се болан, оженити не ћеш,
 Удовицом ил' ђевојком младом?
 Ђе запресиш, сваки ће ти дати.
 Тако, брате, живљети не мореш.
 Љуба ти је вјерна преминула
 А ћечице имаш, Богу хвала,
 Њима треба измета чинити!
 Дружини је Павле говорио:
 'Хвала вама, браћо и дружино,
 На такову вашем разговору,
 И сам видим, женити се морам,
 Ну је мука и невоља љута,
 Нејма за ме слике ни прилике,
 Што би мени вјерна љуба била,

И ђечици мајку заменила.
Ал' сам чуо, и кажу ми људи,
У Грнчари селу поноситу,
Казују ми младу удовицу
По имену Дилбер-Анђелију,
Таман, браћо, као што ја тражим.
Њој ћу поћи, не би л' је добио,
Ил' за благо, или за јунаштво,
Већ ако сте моји пријатељи,
Као што се данас казујете,
Двору моме сутра дораните,
Да идемо, браћо, у Грнчару,
До Анђуше младе удовице,
Не би ли је како испросили,
Ил' на силу јуначки отели
К'о што су нам и стари радили!
Дружина је тому каил била,
Сад усташе па се разиђоше:
Сваки оде своме б'јелом двору,
А сам Павле с ђечицом остаде.
Кад у јутру јутро освануло,
Дружина се стаде прибирати:
Сви дођоше један за другијем.
Лијепо их Павле дочекује
Ошћелдијом и добродошлицом,
А кад се је друштво искупило,
И попило каву и ракију,
Мезетом се мало прихватило,
У тому се и Павле спремио.
Понео је бурме и прстење
Џепове је напунио благом,
И шарене налио буклије,

Па је онда дружби говорио:
 'Азур, браћо, вријеме је поћи!
 Сви скочише на ноге лагане
 Појездише сложено и весело
 Из Тршића у село Грнчару.
 Пријеђоше брдо Бојанића
 Па дођоше пољу Језерини.
 Језерину здраво прејездише,
 Изидоше мјесту Свраћевшници –
 Негда била Свраћевшница црква –
 И црквиште хитро прејездише,
 Машише се брда грнчарскога.
 Брдо прешли у Грнчару дошли,
 Баш пред дворе лијепе Анђуше,
 Како их је Анђа угледала,
 Једанак је пред њих ишетала,
 За јуначко здравље упитала,
 Па се брже у двор поврнула,
 Те износи шарене јастуке,
 На јастуке госте посадила
 Па их служи кавом и ракијом.
 Павле пије, па се осмејује
 Мисли биће добро, ако Бог да,
 Кад овако дочекује љепо!
 Када су се понапили пића,
 Те се еглен поче отварати,
 Проговара ђувегија Павле:
 'Чујеш, Анђо, што ћу бесједити:
 Ти не питаш, ми не казујемо,
 Рашта ли смо дошли двору твоме?
 Па да цабе ту не дангубимо,
 Ја ћу казат, када други ћуте.

Ја сам чуо, казују ми људи,
Да с' остала млада удовица,
А добра си и вриједна, кажу.
И ја сам ти без љубе остао.
Тебе хвале, а мене не куде,
Па дођосмо да те запросимо
Да ми будеш вјереница љуба.
И ево ти бурма и прстења
Сави скуте, засуче рукаве,
Те покупи бурме и прстење.
Имам блага колико ти драго,
Даћу, Анђо, речи рећи не ћу.
Кад то зачу Анђа удовица,
Без зазора Павлу одговара:
'Прођ' се, Павле, тога разговора!
Не ћу твојих бурма ни прстења.
Нисам твоја слика ни прилика:
Нит' ме проси, нит' ћу за те поћи!
То изрече у дворе замаче...
Нуто муке и невоље љуте
Младожењи Павлу и дружини
Кад осташе у авлији сами,
И, срамотни, муком замукоше:
Нит' ко збори, нит' који говори,
Већ свак гледи у земљицу црну;
Мисли што ће сада и како ће?
Павле љутит, ал' се осмејкује,
Сваког друга редом погледује,
Па овако јунак проговара:
'Та шта вам је те сте заћутали,
Да од кога ни по јада мога
Већ од једне жене брзојезе

Што реч рече па одмах утече
 Да се каје што је говорила.
 Него, браћо, мене послушајте,
 Изазов'те Анђу пред дворове,
 Као да се с њоме опростимо,
 Кад изађе, и кад међ нас дође,
 Салетите па је ухватите,
 Да је, браћо, на зор одведемо.
 Кад дођемо у Тршића мога,
 Било дању, било у по ноћи,
 Ја ћу наћи и попа и кума,
 Нек венчају мене с Анђелијом!
 Павле мудар, а другови вредни,
 Што рекоше то и учинише.
 Кад изађе Анђа у авлију
 Павлови је свати салетише
 Не би ли је младу ухватили
 Ал' Анђуша, хитра као срна,
 Одскочила, у двор умакнула,
 Па другама својим бесједила:
 'Сестре моје, преље другарице!
 Видјесте ли бруке и срамоте,
 Што од мене учинити шћаху,
 Тршићани, моји просиоци?
 Него, друге, к'о сестре вас молим,
 Помоз'те ми данас у невољи,
 Докопајте мотке и преслице,
 Хајте са мном да их испратимо,
 Да просцима пута покажемо!
 Жене бјаху, али сложно бјаху:
 Докопаше мотке и преслице
 А Анђуша ватраљ од огњишта

Кидисаше Павлу и дружини.
Не гледају куда ударају:
Ватраљ звечи, а преслица пљешти
И моткама све на дохват стижу.
Када виде Павле и дружина
Да ће бити мртвих и рањених,
Побјегоше главом без обзира.
Ни двојица заједно не бјаху.
Један Павле пута потривио,
Ал' се ни он није уставио
До црквишта цркве Свраћевшнице.
Ту с' устави, и одукну Павле,
Зној утире и крваву главу,
Па јуначки иза гласа виче:
'Ђе сте браћо и дружино драга!
Има ли вас кога у животу?
Овамоте да се састанемо,
Да с' видимо, ране превијемо,
Бар одавде заједно д' идемо.'
Дружина се сва сакупи туде.
Туна су се теке одморили.
Боже мили, на свему ти хвала!
Какав бјеше Павле и дружина,
Кад пођоше из села Тршића,
Све се путем један другом хвали,
И зариче да издати не ће
Ако буде како окршаја.
А сада су грдни и уморни,
Кржавијех глава и носова,
Модрих рука, разбијених леђа.
Да од кога ни по јада клета,
Већ од жена, и са прошевине!

Отален се друштво подигнуло,
Оде право ка селу Тршићу,
Покуњена носа и крвава,
Да се хвале шта су задобили...
Од мен' пјесма, а од Бога здравље.
Да Бог да се Павле оженио!

'Док сам ја пјевао ову пјесму', причао је Вук даље, 'Павле је ћутао; само се је нешто вртио на својему мјесту, и погледао у мене. Чим ја пјесму сврших, Павле се диже и оде кући. Други дан – нема Павла. Трећи дан – нема Павла у селу нигдје. Не стаде га, као да у земљу пропаде...

Послије доста година, једном дође заповијест од диздара шабачкога града, да му дођу из Тршића: Вук, син Стеванов, и неки Димитрије Н. Нијесмо знали рашта нас тражи, и чудили смо се шта то море бити, али смо морали отићи. Дигнемо се ја и Димитрије у Шабац, понесавши 3 југње масла на дар. Пријавивши се диздару, учинимо темена и одмах прикажемо дар који смо му донијели. Турчин дар прими и рече момку да га носи и остави гдје треба. За тим, окренувши се мени, упита: 'Јеси ли ти Вук, син Стефана Карацића из Тршића?' – 'Ја сам, честити диздару!' – 'А је ли то Димитрије?' – 'Јесам' – одговори мој другар. – Послије ми ријече те врата на соби затворих, па ме онда запита: 'Познајеш ли ти мене, Вуче?' – 'Не познајем, честити диздару', одговорих ја. – 'Погледај ме добро' – понови он – 'па кажи познајеш ли ме?' – Лице ми његово бијаше познато, али му опет одговорих да га не познајем. – 'Не бој се ништа, Вуче', рече он даље, 'на овај миндер ти си мене посадио!'

Соба бијаше застрта ћилимима; он сеђаше у углу на ниску миндерлуку и држаше у руци наргилу, те пушаше. 'Ја сам, Вуче', рече диздар даље, 'онај Павле, којему оно ти,

на казану оца твога, испјева ону шаљиву пјесму. Ти се, Вуче, онда шалиш, а мени се кржаве ваљају: жена ми умрла, ђеца остала нејака, ја сиромах: ђеце своје ни хлебом нијесам могао захранити, а камо ли одјенути и опрати! А људи, као људи, неће да ми помогну, а мојему јаду хоће да се смију. Кад сам из казанице, оно вече, изишао, сву драгу ноћ нијесам заспао, па тек једном рекох: 'Е, овдје више ја љеба не ћу јести!' Одмах одем у Зворник, из Зворника у Сарајево, а оданле у Цариград, ће ућем у војску и – ево сам данас диздар шабачком у граду. Вјером, Вуче, нијесам преврнуо. (Ту се лијепо прекрсти.) Кад сам сам, крстим се и молим се Богу по мојему закону, а кад сам с Турцима, идем у џамију, и клањам. Ево, Вуче, језик за зубе, оде глава!

После дужег разговарања с нама, рече нам да одемо у механу на конак и да се лијепо почастимо, а он ће све платити. Сутра, пак, опет да дођемо к њему. Други дан одемо му порано. У њега застасмо пун ибрик каве. Затворивши опет врата пили смо каву и разговарали о свачему. Најпослије, он узе једну кесу с новцима, па, заграбивши шаком пружи мени рекавши: 'На ово теби, Вуче!' – Другу пружи мојему другару, рекавши: 'На ово теби, Димитрије!' – Заграбивши трећу, пружи је мени с речма: 'Богати, Вуче, ово понеси мојему брату, немој му криво учинити!' – Брат му је био мало шашав и велики сиромах. Иза тога ми се дигнемо и опростимо се с Павлом. Како смо дошли у механу, избројимо новце и зачудимо се да је сваком дао равно по 75 златних мамудија.“

Прота Ивко се не сећа да ли је било разговора о деци Павловој. Само је Вук додао да после тога није ништа више чуо за Павла (Милићевић 1890: 53–56). Уколико је казивање веродостојно оно би се могло посматрати и у функцији својеврсне Вукове исповести и исповеди пред свештеником зарад младалачког несташлука и греха.

И без помоћи школе, Вук се прочуо као врло учен човек. Осим стрица Јефта Савића, он је био једини писмен човек у селу. Стога је био врло поштован и поред своје младости. Он је могао за сваки европски новац, чим га види, да каже када је кован, знао је када који празник пада преко године (Стојановић 1987: 5). Жене су га љубиле у руку као и „првог кмета“. На свадбама и славама седео је уврх софре, поред свештеника. На сеоске састанке позиван је уместо оца (Срезњевски 1987: 15). Вук је већ тада држао до себе. У старим данима, приповедао је Вук како је једаред изашао из Лознице пешице шетње ради. „За њим подаље ишао је један сељак, који повиче за Вуком: 'Еј, мајсторе!' Вук не осврнувши се иђаше даље. Онда сељак повиче за њим: 'Еј трговче!' Вук опет иђаше даље. Онда сељак опет повиче за њим: 'Еј господине!' Вук застаде, окренувши му се, а сељак онда рече: 'А! Од тог си ти дакле рувета' (господскога)“ (Стојадиновић 1964: 124). Вук је водио тифтер са задужењима и раздужењима тршићком спахији Сулејман-бегу Алајбеговићу када би он сваке године долазио из Херцеговине да купи данак од сељака. Они су се погодили са спахијом па су му плаћали „осјеком на годину“. Издвајали су десет гроша од ожењене главе и ништа више, ту му је и главница и десетак за све (Срезњевски 1987: 17–18; Караџић 1972: 332). О том периоду благе спахијске управе Вук је доцније говорио као о „златном времену“ под Турцима (Караџић 1987пр.: 323–324). Међутим, док је био благонаклон према спахијама за које је сматрао да су у Србији и у Босни и Херцеговини најбољи људи за народ (Караџић 1972: 331), дотле је презирао читлук-сахибије које су највише глобиле народ. Упамтио је суровост Али-паше Видајића. Године 1802, својим је очима гледао семберијског кнеза Ивана Кнежевића, јунака потоње Вишњићеве песме, када је долазио у Јадар да

Али-паши намирује обавезе. Наредне године посматрао је како је Видајић хватао житеље села Клубаца те их је везивао и тукао док му се нису продали (1972: 21, 333–334, 483).

Утом је Вук дочекао и преломну Карађорђеву буну 1804. године. У Шумадији, Срби су палили турске ханове, док су Јадар и Рађевина били мирни све док гучевски хајдук, Ђорђе Ђурчија, није својевољно напустио опсаду Београда и долетео у Мачву и Јадар да диже устанак. Средином јула 1804. његови момци запалили су Али-бегове дворе у селу Шурицама и побили све Турке. Утом је и Ђурчијин харамбаша Симо Сарић из села Цикота дошао у Тршић на конак. Тада је Стефан приступио устаницима, а Вук је сутрадан писао лозничком кадији: „Лозничкоме кадији, и свему џемату (општини) од раје Јадранске поздравље. И ми смо устали на зулум, то јест: на читлуксабије и на субаше, и на остале зулумћаре, који цара и његова суда не слушају; а сви остали Турци, који су до сад међу нама мирно и поштено живили, нека се не боје ништа, већ нека сједе сваки на својој кући, и гледају сваки свој посао. Који пак не ће с нама пристати на ово, они данас нека изиђу иза вароши пред нас, да не палимо кућа и правим људма“ (Карацић 1969б: 343). Тршићки књигоноша нашао је пусту Лозницу. Турци су побегли преко Дрине. За њим су у варош ушли тршићки сељаци на челу са Симом Сарићем. Опустошили су град. На кадијино место поставили су треношког игумана Милентија, а на муселимово хајдука Митра Туфегџију. Војска је отишла даље и тек се улогорила у Смрдан Бари⁹ код Ковиљаче. Ђорђе Ђурчија тада пошаље Стефана у Тршић, а уместо њега затражи његовог сина, који је саставио писмо лозничким Турцима. Тако

⁹ Старији називи Бање Ковиљаче били су Смрдан Бара и Смрдан Бања.

Вук постане Турчијин писар. Бивајући у непосредном контакту с Ђорђем Турчијом Вук је, стога, и могао да пространо опише његову устаничку делатност, као и детаље његове смрти (342–348). Полазећи у Турчијин устанички логор, према домишљањима Сигфрида Капера, Вук је оставио оца у Тршићу, а у собичку куће сакрио је свешчицу с песмама и бајкама које је до тада забележио (1964: 276). Будући скупљач народних умотворина то лето провео је у логору покрај Дрине. Кад су пошли на Лозницу било их је пет-шест стотина, а у Смрдан Бари остало их је свега двеста (Караџић 1969б: 344). Да не би и даље бежали из логора Вук мисли да је Турчија измишљеном причом упослио доконе људе. Једно јутро јадарски старешина заповеди те сва војска стане у параду, а он изађе пред њу и стане да говори: „Видите ли људи то брдо? Ја сам чуо у Њемачкој да је то био већи град и од Шапца и од Зворника, па су људи, пред што ће Турци обладати овом земљом, натрпали у њега пушака и топова, и барута и олова, и сабаља и ножева, и осталог свакојака оружја, па га засули земљом, па тако и остало и грабићи по њему порасли; него сад и онако смо беспослени, донесите трнокопе и лопате, да га откопамо, па ћемо имати и град, и оружја и џебане; јер видите она бара за то удара на барут, што тече испод тог града, па ваља да је негде залило у барут.“ По том буљубаше одмах пошаљу у села да се донесе алат, па почну два-три дана с врха крчити и откопавати брдо. Утом ударе Турци и војска се распрши и Ковиљача остане као што је била (Караџић 1969г: 281). Феликс Каниц је у лето 1860. године посетио Бању Ковиљачу за коју вели да је народ назива Смрдан Бања и да она спада међу најбоља лечилишта у Србији, у шта се и лично уверио. Он бележи и да је Вук Караџић одлазио у ову бању све до своје дубоке старости (1989: 391).

Испред Турака Бошњака преплашени сељаци побегли су из Смрдан Бање у Тршић. Како сведочи негдашњи писар, а потом и хроничар, „неки вели: ’Ђе је сад моја жена?’ Неки вели: ’Ђе су моја ђеца?’ Неки вели: ’Ђе је моја мати, или сестра?’“ (Караџић 1969б: 344). И Вук је бежао. Међутим, у Тршићу су их дочекале војводе Михајло Недић и Јован Тимотић. Они окупе триста бораца, па још ту исту ноћ нападну Турке у Лозници. Надмоћнији Турци десетковали су Србе. Погинуло је више од осамдесет пешака које је предводио Јован Тимотић, „а да им ноћ није помогла, ни један не би главе изнио“. Коњаници, међу којима се изгледа налазио и Вук, једва су успели да измакну (345). Биће да је Вук мислио на овај трагични окршај онда када га је бивши руски посланик у Србији за време Првог српског устанка, Константин Константинович Родофиникин, у Петрограду 1819. године пресрео питањем: „Камо сте ви у Србији да бијемо Турке“, јер је мислио да је Вук аустријски Србин, пошто се опомињао да је у Србији за време његовог бављења онамо било врло мало писмених људи, а Вук му је представљен као аутор *Српској рјечника*. На то је Вук одговорио: „Ја сам, ваше превасходитељство, био Турке у Србији и прије вас и послеје вас“ (Караџић 1969а: 76).

Народ је бежао у збегове чак до Цера. У Тршићу Вук није више затекао плетару деде Јоксима. Предвођени Бећир-пашом из Босне, Турци су је спалили. Стоку су му сву отерали, па је Стеван, који је дотле био имућан човек, сасвим осиромашео (Срезњевски 1987: 15; Капер 1964: 276). Повратак у Тршић умало да Вук није платио главом. Док се скривао по шумарцима околу Жеравије ухватила га је турска патрола. Међутим, један из те чете препознао је Вука и враћајући му добрим за добро спасао му је живот. Наиме, на једном прелу у Тршићу тај је рекао нешто ружно једној

девојци што је њу разљутило, па га је она ударила преслицом по глави, изнад обрве, од чега му је рана обилно крварила. Вук је помогао да рану завије и да крварење заустави, али је остао велики ожиљак. Турчин је показао озледу и рекао Вуку: „Ти си Вуче мене једном спасао од сигурне смрти, а ја ћу теби сада спасти главу.“ Вук је ово испричао Јеверему Добриловићу из Тршића, који је био Вуков међаш и ортак, када је једном долазио из Беча у Тршић, а долазио је шест пута. Јеврем је пренео сину Љубомиру, који је живео 90 година, и који је причу саопштио Милораду Бањанцу који је казивање записао и објавио (Бањанац 1997: 24).

Јаков Ненадовић, командант Ваљевске нахије, оптужио је Ђорђа Ђурчију да је он главни кривац што су Турци починили толику штету у Јадру и у Рађевини. Пизма међу њима окончана је Ђурчијиним убиством половином августа у Новом Селу. После Ђурчијине смрти, у Јадру и Рађевини изабрани су нови кнежеви: Анта Богићевић из села Клубаца и Вуков рођак Јефта Савић Чотрић из Тршића; а за господара они су признали царског Турчина Мехмед-капетана Видајића, пашу зворничког (Караџић 1969б: 347–351). Вуку се није више миљило да остане у Тршићу, у коме је до почетка Првог српског устанка, како је доцније тврдио, „нај-безбрижније дане живота провео“ (Караџић 1988пр.: 46). Запретивши да ће се одметнути у хајдуке, ако га не пусте у школу, Вук је добио родитељски пристанак: „Кад је тако, да ти је просто“. Обнављајући порушени дом, Стеван и Јегда благословили су Вуков пут (Срезњевски 1987: 15). Није сасвим јасно утврђена година преласка у Сремске Карловце – 1804. или 1805, јер Вук двојако датира (Срезњевски 1987: 15; Караџић 1987пр.: 728). Међутим, највероватније да је он у Карловцима провео 1805. и 1806. годину. Најпре је годину дана учио код куће, а затим је похађао основну

школу којој је „благодјетељ и покровитељ“ био Стефан Стратимировић (Караџић 1987пр.: 728). Школу за сиромашне ученике карловачки митрополит отворио је 1794. године. Ту је Вук први пут чуо за записивање народних песама. Пред Карловчанима зазирао је да говори о животу и о приликама у завичају. О томе сведочи 1814. године: „Прије осам година ја сам чуо у Карловцима Сремским (у мјесту, гди сам се ја онда, са јошт неколико Србијанаца, у благодјејанију Отца и Покровитеља Муза Србски находио; и гди сам на моју велику и незаборављену жалост познао да има на свиету јошт више наука, осим нашега Псалтира и Часослова), гди захтеваше Господин, садашњи Архимандрит, Лукиан Мушицки, да му напишемо, ако кои зна, прости пјесана Србски. Ја сам, истина, онда имао у памети, различнога рода пјесана пет пута више, а десет јасније, него сад; али му нијесам смио ниједне написати и дати; јербо сам цјело мислио да се он чрез то подсмјева нама, као момчади-ма која су по шуми код свиња, код коза, и код оваца одрастла“ (1965б: 37).¹⁰ За оно доба, у богатој Стратимировићевој библиотеци Вук се први пут упознао с делима Захарија

¹⁰ У чланку о српским народним песмама из 1824. године Јохан Волфганг Гете наводи сличну, једну њему „лепу, драгу анегдоту“: „Кад су пре много година пријатељи таквих неуметничких песама хтели да наведу неке у Бечу настањене Србе да им диктирају у перо понеке од тих њихових песама, пошто су умели да их много цене, ови Срби су то тврдоглаво одбијали, јер су веровали да ће их кудити и критиковати и њихову просту поезију, сасвим природну, поредити са уметничком немачком поезијом да би је понизили. Да би их уверили да људи и код нас умеју да цене њихов начин певања, показали су им онај горепоменути препев песме о племенитој Асан-агиници, који се сасвим верно држи текста оригинала, што их је обрадовало, па су ту песму саопштили на оригиналном језику, како је онда и била наштампана, и тако је дошло до објашњења неких речи које ја нисам разумео“ (Караџић 1988б: 467).

Орфелина, с историјом Јована Рајића. Надахњивао се дели-
ма Доситеја Обрадовића, особито *Животом и њриклучени-*
јима (Поповић 1987: 27). Било је и незаборавних тренутака.
Игре „фотума“ и „папуча“, у којој се скаче на једној нози
преко намештених трсака, с „прошким девојкама“ 1805.
године, у винограду новосадског владике, Вук је убрајао
међу највеселије тренутке у животу (Карацић 1987пр.: 395;
1969а: 488). У исказу, међутим, није сасвим јасно да ли се
Вук забављао у друштву девојака из парохије или се израз
„прошке“ може довести у везу с Проћком, Прочком, од-
носно Простеним покладама, јер се овај празник иначе
обележавао весело (Љубинковић 2014: 71).

О Вуковом школовању у Сремским Карловцима бе-
лешку је оставио калуђер, песник и Вуков професор сло-
венског језика Лукијан Мушицки: „Вук Стефанович, 18,
из Наије зворничке, предела Јадра, села Тршича; пријде
в Карловце 1805 м(есе)ца марта; преже почел в Серб-
ји часослов, знал по малје писати, адирати, субстраи-
рати и мултиплицирати; изиде из Карловцев с концем
1806 научив сербски и немецки добро читати, славен-
ску граматику совершил, целу аритметику и катихизис“
(Перовић 1954: 163). Када се, потом, пријавио да настави
школовање у Карловачкој гимназији, Вуку је речено да је
као деветнаестогодишњак престарео и да је он за Србију
већ спреман да буде поп, учитељ или писар (Срезњевски
1987: 16). Међутим, највероватније да престарелост није
била прави разлог, премда је Милован Видаковић дошао у
Карловачку гимназију с двадесет година (16). Биће прете-
жније оно о чему пише Сигфрид Капер: „Његову [Вукову]
молбу да га приме у школу управа гимназије сместа је од-
била. Није управо могао да приложи сведочанство о то-
ме да је било где завршио законом прописане припремне

разреде. Због тога деветнаестогодишњи младић није могао да ступи у најнижи разред гимназије. Било је узалудно доказивати да он, иако самоук, много више зна него што се у тадашњим припремним разредима учило, узалудно је било и то што је био необично обдарен. Све што је постигао била је дозвола да сме похађати школу. Дарежљивост неких човекољубивих калуђера омогућила му је да се прехрани, а као обични слушацац у последњој клупи могао је из милости да се нахрани и духовним хлебом“ (1964: 276). Јернеј Копитар, пак, наводи да митрополит Стратимировић није хтео да прими Вука у Гимназију „једно што – како му се чинило – није био довољно млад за ђака, имао је, наиме, скоро седамнаест година, а, с друге стране, и зато што није хтео одузети једног ратника“, јер је тада Аустрија помагала Српски устанак (Добрашиновић 1986: 43). Непуну годину касније, Карловац су напустили и Сима Милутиновић Сарајлија и Димитрије Давидовић. Они су избачени из Карловачке гимназије због читања забрањених књига и писања слободоумних песама. Иако је осуда била оштра, гониоци се нису задовољили само избацивањем из школе, већ су их и „из самог града прогнали“, давши им уместо ђачког сведочанства „десет штапова“ (Караџић 1969в: 168–169; Милутиновић 1976: 179; Милићевић 1888: 119, 363; Огњановић 1900: 73; Гавриловић 1911: 20–21). После тога, Сима Милутиновић се вратио у Земун, па је 1808. прешао родитељима у Београд. Давидовић је отишао у Кезмарк, па у Пешту, а Вук се у јесен 1806. године упутио у Петрињу, код Сиска, где је намеравао да упише тамошњу гимназију. Биографу је саопштио да је онде више шетао него што је учио, па се 1807. године вратио у Србију (Срезњевски 1987: 16–17). На другом месту пише да га је „биједно сиромаштво од наука раставило и у отечество отерало“ (1965б: 37). Како

је на Преображење 1807. године у Београд приспео и славни Доситеј Обрадовић, Вук пише да оде њему „једно момче које је имало велику жељу и дар к науци, а није имало с чим да иде да се учи, пређе из Њемачке у Бијоград и, знајући из Доситијеви књига да је Доситије велики љубитељ науке, и да је и он тако за науком чезнуо и мучио се, отиде к Доситију да му каже своју жељу и да га моли, или за савјет куда ће и како ће ићи да се учи, или да га препоручи Српском сенату, не би ли му што помогли у том. Ко би сад погодио како је Доситије примио ово момче? – Онако, као њега митрополит Видак¹¹ у Бечу! Момче се није могло начудити, шта га је снашло и чудећи се и дивећи, јели могуће, да је то онај Доситије, који је онаке књиге писао, отиде унутра у Србију“ (1968: 23). Према општем мишљењу ово „момче“ могао би бити сам Вук.

У Вуковом одсуству буна на дахије прерасла је у Српски устанак за потпуно ослобођење од Турака. Устаници су освојили знатне градове, проширили су границе, заузели су Јадар и Рађевину. По повратку из Београда Вук је неко време копао папрат у Тршићу и корењем је хранио очеве свиње (Поповић 1987: 30). Тамошњу власт држао је Јаков Ненадовић коме је био потребан писар. Иако Вук није марио за Ђурчијиног убицу ипак је похитао у Лозницу. Био је сведок његове суровости и самовоље. Због неке ситнице тукао је нацаком рађевског војводу, кнеза Крсту Игњатовића, који је био много старији од њега и просед. Вук је био у Лозници, али се у онај мах није десио пред чадором где се то збило, него је био у канцеларији. Међутим, Крста му се

¹¹ Вук се сећа епизоде из Доситејевог *Живоша и ѝрикљученија*, али је погрешно веже за архиепископа Видака (Јовановића). Реч је о Јовану Ђорђевићу, карловачком митрополиту, од 1769. до 1773. године. Епизода је у VII писму другог дела *Живоша и ѝрикљученија* (Караџић 2014: 530).

после тужио, говорећи: „Није ми жао што ме бије господар Јаков, него зашто да ме бије и његов слуга (неки Ђорђије, кога су звали *деришије*, и који је код Јакова од прилике био оно што се у Њемачкој код госпoде зове камердинер, па кад је Јаков викнуо да Крсту обале на земљу, и он га ударио ногом и песницом неколико пута)“ (Караџић 1969а: 83). Силни Ненадовићи нису уступали предност ни Карађорђу. Те, 1807. године у Лозници Прота Матеја Ненадовић причао је Вуку да је један од прве руске госпoде запитао српске посланике (Проту Матеју, Јована Протића, Петра Чардаклију) у Петрограду на свршетку 1804. године ко им је старешина у Србији? Прота је одговорио да они немају једног старешине него да нахије имају своје главаре који се између себе договарају и саветују. На то им Рус рекне да би ваљало да поставе Совјет. Вук се чудио Протином признању према коме он није признавао Карађорђа за главног господара и управитеља (53). У шатору команданта Јакова Вук је сусретао и слушао гусларе и певаче. Он пише да се слабо кад ручало или вечерало без певача и „будући, да је и Г. прота Ненадовић радо слушао јуначке песме, тако су нам капетани избирали и доводили најбоље певаче из њихови кумпанија“ (Караџић 1986: 410).

Када је 1807. године Правитељствујушчи совјет премештен из Смедерева у Београд, Карађорђе је наредио да Јадар и Рађевина пошаљу представника. Јадар је изабрао Јефта Савића Чотрића, који је у Београд повео и рођака Вука (Караџић 1969а: 57). Као један од малобројних писмених Вук је одмах постао писар у Совјету. Писао је и читао је многа писма. Опомиње се једног које је на свршетку 1807. године патријарх цариградски писао Совјету и послао га по једном владици. У писму поручује да се Срби покоре Турцима. Сећао се Вук, такође, да су писма из Русије била

пошто је 1805. године прешао из Аустрије у Србију, а њему је, заправо, право име било Јован Савић. Вук није чуо пре тога да је у Србији ко своје име „пређео док није Теодор Филиповић дошао у Србију (1805) и назвао се Божа Грујовић, а Јован Савић Иван Југовић (ваља да је изабрао име за пријестол Српски)“ (Караџић 1966: 636). Он је на Вука оставио јак утисак. За њега је он потом тврдио да је био „из реда најученијих и најпааметнијих Срба“ онога времена (108). Пошто Ивана Југовића због политичких интрига истерају из совјетске службе, Вук наговори рођака Јефта Савића, у чијем је дому живео, да на конак прими и Југовића, који га је затим учио немачки језик. У време њиховог суживота, Вуку припадају и неке заслуге за почетак рада устаничке Велике школе. Када је једном, изгледа у својству кућнога економа, отишао у дућан Јове Лутора (кога су тако звали што се говорило да никад не пости), тамо је на ћепенку пронашао гомилу старих књига на немачком и латинском језику, па је „замолио“ трговца да их „носи кући“. Није јасно да ли их је Вук купио или му је дућанџија књиге поклонили? Пошто Југовић разгледа књиге једну остави себи, а другу пружи Вуку да из ње учи немачки. Југовић је онда књигу која је носила наслов *Историја свију народа од њиховог стварања до Христа* стао намах да ужурбано преводи са немачког на српски језик. Вуку најпре нису биле знане намере његовог учитеља, али када је сву преведе, Југовић рече да ће да отвори Велику школу. Тако се испоставило да је Вук прву високошколску установу у обновљеној Србији снабдео, истина нехотице, првим уџбеником, а такође се, међу осталим полазницима, нашао и као њен ђак. Велика школа отпочела је с радом 1808. године и то свечаним говором Доситеја Обрадовића „О дужном почитанију к наукама“ који је прочитао из рукописа *Собранија разних нравоучиџелних*

вештјеј (103–104).¹² Сима Милутиновић, који је био учитељ у Великој школи (Караџић 1969г: 842), стиховима је поздравио оснивање училишта и њеног врлог ђака:

У истог је и Вук Јадранине
Ближе с' позно с књигом и са собом...
Те с' доможе идеалне жизни,
Та Спасова царства небеснога.

(Милутиновић 1993: 3)

Осим Вука Караџића међу првим ђацима били су: Карађорђевић син Алекса, Младенов сестрић Јовица, Миленкови синови Милан и Иван и пасторак Николче, син совјетника нахије Ђупријске Милосав, Стефан Новаковић из Смедерева, син смедеревског кнеза Новака, Милоје Божић из Чумића, син кнеза Боже Чумића, Милосав, син кнеза Милисава Ресавца, Максим Ранковић, Радован Дољанац из Остружнице, Лазар Арсенијевић Баталака. Вук наводи да су сви ђаци знали прилично да читају и пишу, осим Младеновог сестрића Јовице, за кога се приповедало да је у Срему водио слепце и кад је почео да иде у школу још је био у сремачком гуњу, а после неколико година Младен га је оженио Карађорђевог кћерком Полексијом (Караџић 1969а: 104). Знаменит је Вуков опис Велике школе у којој није било клупа, него су ђаци унаоколо седели на слами. Први учитељ Иван Југовић из почетка није предавао ништа друго осим историје и рачуна. Историју је казивао ђацима из рукописа, те су је писали, па им је после тумачио. Уз историју често

¹² Доситеј је преминуо не издавши наставак својих *Собранија* из 1793. године. Рукопис је успео да објави Павле Соларић (*Мезимац и Доситеја Обрадовича, части вѣтора Собранија разних нравоучиѣлних вештјеј в ѿолзу и увесељеније*, Будим, 1818).

је говорио и о географији и о зид је био обесио неколико набављених мапа. Рачун је предавао наизуст. Вук се чудео колико је Југовић био у томе вешт, особито што се разломака тиче, јер „што се у нас каже, и у дрвену главу могао би улити“ (104). Према сведочењу из 1814. године, Вук је вероватно тада нашао једну „велику Пјеснарицу (од Качића) са латинским писменима печатану, коју, како сам узео у руке и видио да су пјесне, и баш онакове исте, какове наши Србљи код ватре сједећи уз гусле пјевају, одма сам почео сумњати да је господин Мушицки с нама шалу проводио; а кад сам ону Пјеснарицу сву прочитао, онда сам тек почео његово намјерење догађати“ (1965б: 37–38). Књигу *Разговор ујодни народа словинскоја* Андрије Качића Миошића, која је Вуку предочила сврху скупљања српских народних песама, Караџић 2014:519. Љубомир Стојановић мисли да је Вук њу читао тек 1813. године у Бечу (Караџић 2014: 519).

Како је већ и раније био киван на Доситеја Обрадовића, који је у устаничком Београду уживао највише поштовање и то и од самог Карађорђа, Вук је тражио прилику да му узврати за исказану незаинтересованост према полетном младићу и да се наруга. Вероватно концем 1807. године Вук је саставио прво оригинално дело – *йохвално слово Доситијеју* – које, нажалост, није сачувано. „Кад послѣ је неколико мјесеци дође то момче (преобучено у Српске или у Турске аљине) опет у Бијоград, онда помисли у себи: 'Ајде још једанпут да окушам срећу, само да видим Доситија јели онај исти'. Па онда сједе, те напише велико *йохвално слово Доситију*, у коме благодари Богу, што се родило у то пресрећно вријеме, кад је Доситеј на свијету постао, и свијећу просвештенија у народу нашем зажегао и мраке сујевјерја рашћерао и. т. д. па с тим словом управо к Доситију. Кад Доситај прочита слово, а он устане, па загрли

момче и стане га љубити, говорећи: 'Сине мој! Чим ћу ја тебе даривати кад си ти мени овако лепо слово донео?' – И послје млого разговора и комплимената, изиђе момче и отиде опет чудећи се“ (Караѿић 1968б: 23–24).

Већ на концу живота Доситеј Обрадовић је у устаничкој Србији запоставио књижевни рад, а посветио се испрва просветним, а онда и политичким пословима. Стога Вук Караѿић подсмешљиво сумира Доситејево скроман књижевни опус настао у Србији. Он наводи: „а) да је писао неколико *йоученија*, која су се читала у цркви Бијоградској; б) 1808. године на ново љето стихове Рускоме цару и Родофиникину (који су наштампани у Млецима, и може се рећи, да су најгори од свију његови стихова); в) надгробну бесједу и надгробни натпис покојноме Чардаклији; г) одговор на Југовићеве пасквиле; а може бити да је још који листић о чему написао, што нама није познато“ (21–22). Такође, Вук додаје како Доситеј прве три године у Србији није имао никаквог другог посла осим што је „учио оно једно дијете [Алексу Карађорђевића], па и то није га он све учио, него је ишло и у школу, а он га је само поучавао и с њим живљео“ (21). Међутим, Доситеју је убрзо поверено надзирање и развијање српских училишта. Године 1808. он је већ споменути говором, који је био припремљен за ту прилику, отворио Велику школу, прву високообразовну установу те врсте у Србији. У вези с тим догађајем, Вук Караѿић преноси како се војвода и командант Београда, Младен Милоновић, грохотом насмејао када је, у читању, Доситеј рекао: „У попа би ваљало да су и прасад мудра, а у њега су и дјеца луда.“ Потом је, сутрадан, почела школа (1969а: 104). На другом месту Вук се мало друкчије опомиње Доситејевих речи: „Поповска и прасад ваљало би да су паметнија, а њиова су и ђеца луђа, него остали људи“, нашта су се „српски

сенатори“ стали смејати, а Младен рече: „Море, баш је тако, видиш!“ (1968б: 23; Маринковић 1961: 62–63).

Као управник школа у Србији и члан Совјета Доситеј је вршио јавне послове без плате. О томе сведочи у једном писму: „Плаће овде никакве не имам, кроме препитанија. Од кад сам прешао овде [у Србију], ниједна 'Географија' није се продала нити се овде за књиге мари... И сам умерено живим. Не тужим се, но кажем што јест“ (Обрадовић 2008: 116). Доситејеву изјаву Вук особито коментарише: „Ако није имао никакве плате није му ни требала: сам каже у писму к ујаку г. Соларића да је имао рану (и поред сина Црнога Ђорђија, и код највеће господе, морао је имати господску храну и напитање), а имао је и конак лијеп и сву послугу као и син Црнога Ђорђија; а да није баш без крајцаре и да начини коју аљину давало му се опет кашто по неколике десетине дуката. Па шта је више требала плата (њему као стару калуђеру)? Зар је он био дошао у Србију да тече новце?“ (1968б: 21).

Доситеј је у Србији стекао политичке неистомишљенике. Нарочито се истицао Вуков учитељ Иван Југовић, који је био аустрофилски орјентисан. Он се противио Доситеју, за кога се сматрало да је привржен Русији. У знак посебне пажње руском цару и руском представнику у Србији, Константину Константиновичу Родофиникину, нову 1808. годину Доситеј је честитао похвалним стиховима. Песме је објавио Вук Караџић у књизи *Правиѣљстѣвујуиши совјетѣи сербски* (1860). Он наводи да су ти стихови били штампани 22. марта 1808. године у Венецији. Међутим, до данас није познат ниједан сачуван примерак издања. Песме је, како Вук потом пространо саопштава, отпевао Петар Томић, који је „имао врло лијеп глас и био добар пјевач“. У друштву са Доситејем, он је пред Родофиникином, у његовом дому, најпре отпевао

стихове посвећене цару, а потом и оне упућене њему. Иза тога, Петар Томић отиде Ивану Југовићу и обавести га о догађају. Подсмевајући се Доситеју, Југовић рекне: „Сад ти реци да је сан ништа! Ја ноћас сним гдје се на сокаку чује прекрасна музика, кад промолим главу кроз пенџер да видим шта је, а то се гологуз човјек натрћио па остраг задио трумбету те свира. То је тај ваш посао“ (1969а: 108–109).

У 96. броју *Србских новина* из 1860. године, којима је Милан Ђ. Милићевић био уредник, објављена је покуда Вукове књиге *Правитељствуюјући совјетј сербски*. Између осталог, замера се Вуку и то што је „написао Југовићев сан како је он казивао да је снио“. У одбрани од „ружења и кућења“, Вук одговара: „Југовићева сна ја друкчије нијесам могао казати него онако како сам га од њега чуо, а изоставити га нијесам хтио, једно зато што се њиме показује како је Југовић био досјетљив и на подсмјех готов, а друго, што онда не бих могао ни онијех Доситијевијех стихова споменути и наштампати. За овакове ствари могу мене кривити и моју књигу кудити само они људи који не познају историје осталијех народа у којој има много и много срамотнијих и скандалознијих ствари“ (Караџић 1954: 56).

Међутим, Иван Југовић је још више нападао знатног устаничког дипломату, Петра Новаковића Чардаклију, за кога се веровало да је био најзаслужнији ширењу руског утицаја у Србији. Сматрало се да је Чардаклија довео и Родофиникина у Србију. Када је Чардаклија 1808. године преминуо у Београду, његов одани пријатељ Доситеј саставио је натпис за његово надгробје. Очито да је Вук Караџић имао добро памћење, пошто је он Југовићу усмено пренео садржај епитафа. Југовић је, потом, написао више пародичних посмртница, које је уоколом обзнањивао. Стихови тих песама које је Вук отргаво од заборава гласе:

I

Овде лежи Чардаклија
Ништа сада где не клија,
Естество се суши.
Ед се змијев пуши свуда,
Плоде и сад честна труда
Завистљиво гуши.

Сама еште горда ружа,
Кад је нама горка стужа
Терном се поноси;
На гробу му финик¹³ древо,
Кога роди его чрево,
Плод јадан доноси.

II

Овде лежи Чардаклија
В Сербском крилу гадна змија;
Арнаутин љути бјаше,
Скотски свагда и живљаше;
Закон, веру он погази,
Сербље браћу он омрази:
Мал се не зби его трудом,
Да с побију между собом.¹⁴
Земљица е своим трусом¹⁵

¹³ Југовић је мислио на Родофиникина кога је Чардаклија довео у Србију.

¹⁴ Југовић је приповедао да је Чардаклија наговарао Карађорђа да убије Младена и Милоја.

¹⁵ Онај дан кад су Чардаклију сахранили увече се тресла земља.

Сведочила браћи Русом
Божју јарост на зловника,
Всеобштега клеветника,
Трудивши се отмастити,
Кости враже узбацити.

(1969а: 106–107)

На то је, вели даље Вук, Доситеј отписао одговор у прози који је почињао пословицом: „У лажи су кратке ноге.“ Пошто у Београду није било штампарије, овај састав је једно време преписиван и читан. Међутим, и упркос томе, изгубио се и „по свој прилици га већ данас нико и нема“, закључује Вук. Југовић је и потом писао „мале стишиће против Доситеја и гдекоје од њих читао је својим пријатељима“. Премда их је добио од Лазара Арсенијевића Баталаке, те их је и имао негде у Бечу написане, Вук је стихове ипак објавио „колико их се опомињао наизуст“:

У лажи су кратке ноге,
То нас уче басне многе,
А виде и људи.
Лисица је танка стаса,
Ал' е она пасја гласа,
Залуду се труди:
Крие очи,
Медља речи,
Ал' је виде људи.
Шеитан-људи што не виде!
Кудгод која репом вине
Они одма све то виде.

Након пословице коју је Иван Југовић навео према неком старом списатељу – „Стидите се ви који зло чините, а не гледајте да застидите оне који то објављују“ – присећа се Вук и осталих стихова:

Не надај се, Доситеју,
Што с' утек'о у Србију
Да си ти се спасао:
Ми ћемо ти рећи
Бар на твојој даћи:
Калуђер си био,
И добро си пио,
Залуду си скитао.

Грчки свагда говораше,
Сербље Грком продаваше,
Ситних слова род.

Нит' је ладан нити врућ,
Нит' је наш нити туђ
Ко му сад би род?

Ни на земљи ни на небу,
Него у свом толстом трбу,
Несити је то род.

Он ласкаше господаром
За трапезом пуном тука,
Масног – зиј род.

(107–108)

Међутим, Вук Караџић је остао упамћен као један од најоштријих Доситејевих критичара. Он је уверавао читаоце да је Доситеј био немаран према језику и стилу писања, па је за тридесет година књижевне делатности поправио само једну своју грешку, па још ни њу није дотерао како треба. У Доситејевом *Мезимцу* на страни 39. и 40. стоји: „У моеј првој Басни, перви период ништа не ваља. Ево каков је: Орао и лисица учинили су међу собом дружество; и штоби то било всегдашње и постојано, договорилисусе и согласили, да живу у комшилуку, да би у потреби један другом могли помоћ дати. Ово би ваљало овако да је: Орао и лисица учине међу собом дружество; и штоби то било всегдашње и постојано, *договоресе* и *согласе* у комшилуку живити, да би у потреби могли један другом помоћ *давајући*.“ На то Вук додаје: „Прво Доситије сам каже да не ваља ништа, а ја бих рекао да ни друго није као што би ваљало, јер, н. п. мјесто *учине дружство* Србин би казао *удруже се* или *здруже се*; а мјесто *један другом*, казао би *једно другом*; нити би Србин казао штоби, всегдашње, согласе и.т.д.“ (Караџић 1988: 48).

Такође, Вук је замерао Доситеју што „вече на црквене обичаје“. Вуков прекор предмет је анегдоте. За време ручка у манастиру Хопову, 29. маја 1856. године, Милица Стојадиновић Српкиња споменула је да је недавно била у манастиру Петковици под Цером и да је поклонила манастирској библиотеци сва Доситејева дела, Медаковићевог издања. Вук Караџић на то одговори: „Што се тиче Доситејевих књига, оне нијесу најзгоднији поклон манастиру, јер знамо да је Доситије викао на црквене обичаје. Да сам ја 1833 био цензор у Србији, кад је Глиша Возаровић Доситија прештампавао, ја то прештампавање не бих допустио, јер су се калуђери, особито како је Милош био обладао, у Србији

већ готово сасвим почели затирати и онако, а и пост и мошти светијех и остале црквене обичаје људи науче и сами од себе презирати“ (Рајковић 1950: 147). Вуку је сметало што Доситеј напада распојасаност калуђера и што то чини баш он који и сам не поштује постове. У вези с тим навео је занимљиву белешку. Он вели да је Доситеја већ „и старост била поћетила“, па је „јавно пред толиким људима (који су и онако на њега викали да му не смије петак ни сриједа у кућу завирити) говорио: 'Волим се пијан по блату ваљати, него гладан на Христову гробу спавати'" (1968б: 22). Тако и у рецензији на књигу Милована Видаковића *Љубомир у Јелисијуму* Вук пише: „Тако и наш Љубомир ваљда је чуо где Доситеј и Рељковић (и још гдекоји) вичу на народне обичаје, а није знао расудити, да су они у том сви лудовали“ (1968а: 157). Сличног је смисла и запис о Алекси Рељи Рељићу кога Милан Милићевић спомиње као Рељу Банановина. Вук пише да је он био „врло смијешан и чудноват човек (као какав Српски *Диоџен*), и био је један од првих Доситејевих љубимаца у Србији: зашто је врло лијепо знао викати на калуђере и на попове, и подсмјевати им се, како просе милостињу и варају народ; а који је гођ то знао, он је код Доситеја био *просвјешћен човек и обдарен здравим разумом*“ (Караџић 1968б: 23; Милићевић 1888: 26).

Током Доситејевог боравка у Србији Вук је једнако омаловавао и његову дипломатску делатност и приписује му политичке интриге. Чак га оптужује за пропаст устаничке Србије. Он пише да приликом дипломатске мисије у Влашкој Доситеј „није ништа знаменитије учинио, него што је добио један свештенички златан крст; и што је дошао у Бијоград прије Петра и Миленка, и протолковао Црноме Ђорђију њиве интриге, и помогао и проћерати из Србије (и тим начином помогао да Србија прије пропадне), и по

том постао попечитељ *духовних дјел и народнаго њросвјешче-нија* и добио *џети сѣоштина дукаџи* плате на годину. И ту је већ била риба ухваћена, и кључеви се нашли (нити је више требало мреже на трпезу метати, ни погурен ићи), али опет, послѣ три мјесеца, дође смрт и он своје господство остави Југовићу, највећему непријатељу своме!“ (Карацић 1954: 69)

Вукови негативни ставови о Доситеју Обрадовићу одувек су били праћени пажњом, нелагодом и настојањима да се проникне у њихове мотиве. Међутим, живећи безмало читав век одвише трудно и оскудно и свакојасе довијајући да намакне средства за штампање сопствених издања, чини се да Вук Карацић није могао без зависти и тек тако олако да пређе преко великодушности коју су српске устаничке власти испољавале према старом учитељу и филозофу. У Вуковим казивањима о Доситеју Обрадовићу можебити отуда толико исказаног једа и нетрпељивости према старијем сабрату по перу.

Док је још био писар у Совјету Вук се разболи. Болела га је нарочито лева нога (Срезњевски 1987: 18; Стојановић 1987: 3; Добрашиновић 1978: 5–7). Пошто се здравље погоршавало, Вук је напустио Београд и отишао је у Тршић. Лежећи тако, готово, укочен, Вука је посетила Ружа Тодорова, девојка из Тршића, његова пастирска љубав. Он је није видео још од 1804. године све док се 1809. није вратио у Тршић болестан. Четрдесетих година 19. века сећао се Вук: „Једанпут дође Ружа нашој кући, не знам зашто, хтео сам да је видим, и по мојој жељи она дође из кухиње у собу, где сам лежао. Пољуби ме у руку. Узмем је за руку и упитам: ’Јеси ли велика порасла?’ Она одговори: ’Ето видиш, велика сам’, па додаде: ’А куда си се ти одбио у свијет, оставио оца и матер! Да те није болест доћерала, не би ни сам кући дошао!’ Скоро тим речима се и завршио наш разговор“ (Срезњевски 1987: 18–19).

Не могавши да преболи у Тршићу, Вук се уздао у помоћ минералне воде, па је 1809. отишао у бању Мехадију (данас Херкулану), недалеко од Оршаве у Румунији (Караџић 1969г: 355; Срезњевски 1987: 18). У Србији је буктао рат. Турци су незадрживо продирали. Приповеда се како је српски песник Јован Дошеновић 1809. годину провео у Пешти, штампајући своје књиге. За то време се разболео и боловао је дуго. Утом допре до њега глас о српској погибији на Каменици. Придижући се из постеље, Дошеновић рече пријатељима: „Хвала Богу што нисам умро! Не зато што ми се мили живети него стога што је Србину грехота ове године умрети на постељи!“ (Гавриловић 1911: 15). Попут Дошеновића и Вука су притискале тешке слике у бањи Мехадији док завичај и читава Србија пламти (Поповић 1987: 41).

Тешко болесног, из Мехадије су га однели у Нови Сад, где је лежао у јавној болници (Кулаковки 1987: 44). Био је без ичије помоћи. Сви су заборавили Вука. Али, ипак се нашао спасилац у невољи. То је била милосрдна Новосађанка Марија от Станисављевич, жена педесетих година, богата трговкиња. Четири године касније, њој се Вук захваљује и посвећује јој штампани првенац. У Посвети *Мале њросїѡнародње славно-сербске ѡјеснарице* (Беч, 1814) аутор описује безнадежну ситуацију: „Прије четири године дана, кад је мене највећа нужда, која смертнога на овоме свиету постигнути може постигла (кад ме болест у убожеству напала), онда су мене презрели и оставили сви мои пријатељи и доброжелатељи, кои су, док сам ја здрав био и њи служити могао, мене љубили, посвојавали, и златна ми брда обећавали. – У таквом бедном состојанију прешавши ја из отечества моего у Цесарију да се лиечим, морао сам подлећи свим нуждама, коима су најнесрећнији људи овога свијета подложни, морао сам и ту у болници Ново-Садској

(из милости Србскога обшества) љета 1810га зиму презимети. Онда сте ВИ Благородна Госпоже! мени, кад сам хтео у топлнице поћи, шедро даровали 150. форинти. Мени као једноме најбеднијему човеку, кога никад прије, до онда, нити сте чули, ни видели!“ (19656: 33–34).

С тим новцем Вук се упутио у Будимску бању, бању Светог Луке у Пешти, али се ни тамо није могао излечити. Лева нога остала му је згрчена. Од тада па током читавог живота спомагао се и ходао је једино уз помоћ дрвене ноге (Добрашиновић 1978: 6). Она му је и предодредила животни пут. Њеним споменом Вук је започео казивање руском биографу: „Е, ја овако мислим: без ове овде штуде, и без моје добре жене, и без племенитог Копитара, ја не бих био књижевник, а томе је припомогло и то што сам волео да путујем“ (Срезњевски 1987: 17). „Са својом штудом“, навраћао је разговор, „нисам могао мислити ни на коња ни на рат, те сам могао, хтео не хтео, навикавати, колико сам могао, на седење код куће. Да нисам имао штуду, био бих, можда, погинуо од Турака, као многи моји вршњаци; а моја штуда ме је натерала да тражим мира, да мирно читам књиге, да мирно записујем на хартији оно што сам чуо и видео оком. Исто толико колико штуда, задржавала ме је на месту и моја жена“ (19).

У то доба у Будиму и Пешти било је пуно Срба на школовању. У лето 1810, Вук је у Пешти упознао Луку Милованова Георгијевића, Саву Мркаља, Димитрија Фрушића, Јована Берића, Димитрија Давидовића. Милованов је завршио права, Фрушић и Давидовић су учили медицину, Мркаљ филозофију и математику, Берић филозофију. Сви су се они интересовали за српске културне прилике. Но, и Вук је већ тада претресао културолошка питања. Са Савом Мркаљем и са г. Булићем он је код неког посластичара Стефана

у Пешти разговарао о значају и улози Павла Соларића у српској књижевности (Караџић 1987пр.: 519). Особито су Лука Милованов и Сава Мркаљ били посвећени реформи азбуке и српског књижевног језика. Они су били родоначелници културних промена, мада су и пре њих српски писци (Доситеј Обрадовић, Атанасије Стојковић, Павле Соларић, Сава Текелија) тражили излазе из правописног хаоса у који је запала српска књижевност. Атанасије Стојковић је још 1801. године назвао знак *ѣ* (дебело јер) „петим точком у колима“. Духовита метафора свидела се Јернеју Копитару, који је 1814. године, у такође шаљивом тону, проширио списак непотребних слова: „Кад већ ћириличар скоро уопште сматра знак *ѣ* као пети точак у колима, морао би Србин сматрати *ы* (јери) као деветог (вола) у плугу“ (Добрашиновић 1980: 11). У својој књизи „Римљани у Шпанији по списанију Ватсона Англичанина преведено“ (1807) Сава Текелија је сасвим изоставио *ѣ* (дебело јер). Копитар се смејао када је читао да су заговорници црквенословенске азбуке, тзв. „дебелојеровци“, веровали да ће оборити Текелијин правопис без *ѣ* тиме што ће га назвати – „говече без рогова“ (1980: 23). Књигу Саве Текелије Вук Караџић је читао почетком 1813. године у Брзој Паланци, па ју је послао Вождовом секретару Јанићију Ђурићу, можда с намером да буде прочитана Карађорђу (Караџић 1987пр.: 158).

Сава Мркаљ је јасно видео излаз у фонетском правопису. У септембру 1810. појавила се његова књига *Сало дебелоја јера либо азбукойроѡрес* писана без јата и азбуком од 26 слова уместо 40. Мркаљ сматра да за диграме *гъ, лъ, нъ* треба наћи по један знак. На крају књиге наведено је правило пиши како што говориш! (Караџић 1968а: 291–297). Овом књигом одушевио се Јернеј Копитар. Он је 12. априла 1811. писао Јозефу Добровском да у брошури која броји

свега 19 страна има више филозофије о језику него у каквој дебелој граматичкој, те да тако бистрог граматичког ума он није нашао у Израилу (Стојановић 1987: 27). Поздрављајући покретање (1. август 1813) *Новина сербских из царсѣвѣјуишчеѣа ірада Виене*,¹⁶ осим похвала Јернеј Копитар замера уредницима – пештанским студентима медицине, Димитрију Фрушићу и Димитрију Давидовићу – коришћење непотребних слова за непостојеће гласове у јужнодунавском дијалекту (дебело јер и јери) и саветује да веома пажљиво читају мали спис Саве Мркаља, који има једва 18 страна, али је пун садржине (Добрашиновић 1980: 9, 11). Међутим, позитивно мишљење нису сви делили. Напротив! Дигла се хајка против ње. Конзервативни српски културни и црквени кругови и заговорници традиционалне словенске писмености и књижевности на новотарије гледали су с великим противљењем као на тобожњу јерес. Но, да ствар буде још драстичнија, Сава Мркаљ се 1811. покалуђерио и добио је име Јулијан. Као ђакон био је опремљен у манастир Гомирје, међу калуђере, о којима је писао њихов архимандрит Јосиф Рајачић, потоњи патријарх, владици Мојсију Мијоковићу: „Ели кои настојатељ икада несрећан био, то сам воистину ја. Не само что ништа при мојему вступљењу у ову жалостну обитељ ни комада хлеба нисам нашао, но неслогу, палез, да и само разбојничество между мојом братијом терпјети морам“ (Рајковић 1950: 119). Зле манастирске прилике особито је искусио велики Вуков претходник и уистину творац новог српског правописа. Он је био темељан у знању и удубљен у књиге, а братија је највећу пажњу поклањала ракијском и винском подруму. Убрзо су почели да га задиркују, говорећи му: „Јеси учен, ал’ паметан

¹⁶ Од 1817. године *Новине србске*.

ниси, јер да си паметан не би дошао међу нас“. Опадали су га да ником не да мира у манастиру. Подносили су тужбе да не престаје да сеје немир и неслогу, те заишту да се и свим отпусти из манастира. Та је судбина Мркаља и достигла. После одласка из Гомирја Сава је безнадежно лутао, запао је у оскудицу и зарадио је раздражљивост живаца. Између осталог, приповеда се да је један „трбушаста дворски“ калуђер запитао Мркаља у Карловцима, видећи га у његовом јадном и жалосном стању, зашто обућу није намазао када је имао „сала дебелог јера“? (1950: 123). Није му помогло ни то што се доцније покајао и чланком *Палинодија либо одбрана дебелог јера* јер доказивао потребу јера у српском правопису (Карацић 1968а: 323–323). Сава је 1827. померио памету услед патње и глади. Кад су хтели да га пошаљу владици Лукијану Мушицком, Сава је рекао: „Недам се ни једном попу жив у шакел!“ (Рајковић 1950: 125). Вук Карацић је посећивао Саву Мркаља у бечкој душевној болници у којој је он и умро 1833. године (Рајковић 1950: 127; Огњановић 1900: 77).

Након Мркаљеве књиге ни *Ойиѣ насѣявлења к србској сличносречности и слоомерју или ѣросоди* Луке Милованова, који је 10. августа 1810. године био у цензури одобрен за штампу, с пролећа 1811. цензура није допустила да се објави. У цензорском образложењу стајало је да се књига не може штампати јер је у њој „правописања начин, какогѡђ и у Азбукопротресу“ (Карацић 1968б: 590). Лука је негодовао, па је касније писао Вуку: „Ово је велика обида недати човеку писати начином очевидно лакшим, и правилним. То ти је брате већа сила од турске“ (Стојановић 1987: 86).

Изостављање дебелог јера из азбуке знатно је одјекнуло. Вуков пештански пријатељ, Јован Берић, потоњи адвокат и управник српских основних школа у Будимској епархији, одмах је 1810. отпевао песме јеровима. Објавио их је 1813.

у Додатку Давидовићевих *Новина*, а затим их је по сећању забележио Јован Хаџић у свом *Опјегалу* за 1864. годину:

Дебелом јеру Ђ:

Већ и на те подигла се хајка,
Јер дебело жалосна ти мајка.
Стари наши тебе поштоваше
Тепаше ти и дебело јерет
А сада те тако прогањају,
Младој деци тебе отимају,
Скочи на те Стојковић и Сава
Та мудра је обојице глава;
И гони те Дурић и Катанчић,
Иноверци сковаће ти ланчић
Већ се тепи, и како знаш гуди,
Да се с тобом не ругају људи и т. д.

Танком јеру Ђ:

Већ и на тебе на миндрос узеше,
Јеру танко на штап те попеше,
Баш као шијак кад јабуке носи
За њих жита у такмице проси
Да се знаде, да је на одметак
Кано женска преслица у петак
Перв бацише к'о вугине птиће,
Место њега тебе опопадоше
И тврдо ти (тъ) с добром (дъ) додадоше,
Твердо тврдо, а *добро* је добро
Ти јер *џанко* зло ћеш проћи, побро,
Покрај тврда и добра добара
Богме, брајко, танка си ребара и. т. д.
(Огњановић 1900: 15–16; Рајковић 1950: 140–141)

У Пешти Вук је читао Мркаљево књигу, а вероватно и необјављени спис Луке Милованова, па се он ширих погледа и с дрвеном ногом вратио у Београд крајем 1810. године. Савременици сведоче о Вуковом незадовољству тих дана. Док се он болестан тешко кретао уз помоћ штаке, његови другови из Велике школе постали су чак војводе – Милосав Здравковић у Ресави, Илија Чарапић у Гроцкој, Јеврем Ненадовић у Тамнави. Потоњи историчар Првог српског устанка, Лазар Арсенијевић Баталака, такође његов школски друг, говори како су Вука тих дана „због његовог брезобразлука и неразумног поведења за безбожника држали“ (Поповић 1987: 47). Но, убрзо је Вук постављен за учитеља у београдској основној школи. Међутим, педагошки рад није га испуњавао. Биографу је поверио да он није био онакав учитељ какав је желео да буде, али да се већ тада опажало његово знање народног језика, па су га другови, већином из Мађарске, сматрали зналцем српског језика. Такво мишљење, зборио је Вук, подстицало је његово самољубље. Није пропуштао ниједну прилику да оправда добро мњење о сопственом знању језика. Пажљиво је, стога, слушао народни говор и почео је марљиво да бележи занимљиве језичке појаве (Срезњевски 1987: 20–21). Из тог периода потиче познанство и побратимство са песником Симом Милутиновићем Сарајлијом, који је онда по Београду једнако ишао босоног (Караџић 1987пр: 145). Вук пише: „Ја смо и г. Симо Милутиновић живљели у Србији за време Црнога Ђорђија као два рођена брата, један смо другог звали братом, и његова је мати мене звала сином“ (2014: 310). У пролеће 1811. године они су се договорили да Вук састави историју Карађорђевог буне у прози, а Милутиновић да се лати стиховане хронике (Ђорђевић 1893: 31). Сима, међутим, дуго није имао никаквих вести о побратиму откако

је Вук 1811. године отишао за управника царине у Кладово. О њему је тек дознао од Јефте Савића Чотрића, када је дошао у Београд из Кладова, где је био закупац ђумрука и старешина оног краја (Милићевић 1888: 830). Пред Симом Милутиновићем, који је тада „ципеле и чарапе носити почео“, Јевта је рођака најпре правдао захтевним царинским обавезама. Сима није давао за право, тврдећи да ако је дању толико заузет онда је могао барем увече да што напише побратиму и да му по Јефти пошаље за Београд. Јефта му је одговорио: „Али да је теби знати како се је и гди [Вук] наместио у квартир, и сам би онако желио. – Какве две служавке имаде, кое га дан и ноћ служе, како две виле! Да већ вели онаке бити могу, а друкчије и лепше не! – Оне га свлаче и облачу – постељу намештају, и јести му доносе. – Шњима ти он све свое сувише време проводи, кое му прекодневни други послови допусте.“ – „Те то ли је узрок“ – рече Сима, помисливши у себи: „да је с лучем тражио, неби боље десио. Проћи га се дакле! Сад верујем да баш нехма кад! Чудим се како и јести времена има. А већ знам да ко и зец са гледећим и отвореним очима спава, да му красавице испред очи не ишчезну“ (Караџић 1987пр.: 145–146). У том периоду Милутиновић је позајмио од побратима и своту новца који је био потребан њему или његовом оцу Милутину, јер се Вук у Крајини заимао од уносног царинског посла и трговине сољу и памуком. Зајмом је помогао и Стефана Живковића (153) који се 1811. оженио Вуковом сестром од стрица Савком, кћерком Николе Тодоровића Чаркације, богатог шабачког трговца (Стојановић 1987: 14; Добрашиновић 2006: 34). Вуков зет стекао је надимак Телемах, јер је баш у Крајини, док је био у војсци, с француског на српски језик преводио књигу камбрејског архиепископа Фенелона *Прикљученија Телемака сина Улисева*, коју је негда случајно

купио у Краљево (1814: V). Живковић је позивао Вука да дође из Кладова у Брзу Паланку да заједно преводe књигу: „Осим једног Телемаха други при себи књига неимам. Њега читали би, преводили би“ (Караџић 1987пр.: 146). Но, Вук се у Кладову приближио породици крајинских кнежева Карапанџића. Пошто је војвода крајински Миша Станковић Карапанџић умро у лето 1811. године (Милићевић 1888: 233), Вук се потом особито спријатељио с његовом удовицом Саром, која је утеху налазила у Вуковом друштву и у разговорима с духовним човеком, којих није било одвише у устаничком Кладову (Поповић 1987: 49–51). Пријатељство се наставило и касније. После пет година од расанка Сара није заборавила Вука, прижељкивала га је и „душом и срцем“ и у априлу 1816. године најсрдачније му је из Оршаве писала: „Дражајши брате ја вас свагда пред очима имам и никад ве заборавит нећу до моего часа последнега“. Уверавала га је да ни не помишља „да ће се наша љубав заборавити ја мислим ви нећете ни толико књига прочитати колико ја вас споменем тек у једну недељу“ (Караџић 1987пр.: 299–300).

Већ 1812. године Вук је мање у Кладову, а више путује на коњу по читавој Крајини и уређује граничну трговину сољу због чега му стижу и похвале из Београда. Пишу му из Правитељствујушчег совјета да им је по вољи што „сте уредили за трговце наше да ниједном слободно ние у Влашку ићи и сол капарисати путем и проче све како сте уредили разумели смо, то је све добро“ (163). Вук је решавао и молбе незадовољних трговаца. Због наплаћивања прекомерне скеларине за 127 денaка памука примио је и приговор оршавског трговца Теодора Деметра Тирке, будућег бечког добродитеља и кума, супруга Марије Тирке, из породице Демелића (164). Исцрпљен путовањима и приметном службом,

Вук је молио негдашњег великошколског професора Миљка Радоњића, а онда Карађорђевог попечитеља, да се заузме за његов премештај. Овај му је саветовао да се стрпи до конца 1812. године, а за унапред утешно му је обећао: „Ја признајући Твоју способност от једне, а и слабост телесну от друге стране, нећу изоставити пособсвовати, да до спокојниег и состојанију Твоем сходног начина живота допреш“ (151). Да ли да лично моли за премештај или којим другим послом, углавном Вук је исте године био у Београду. Тада је дошао изасланик од Ружиног оца Тодора, па вели: „Ишту људи Ружу“ и напомене му давнашњи уговор њихових родитеља, по коме је Вук био први Ружин заручник, тако да ни сад, кад је други проси, неће да је дају док не сазнају шта ће Вук рећи. Вук је одговорио да сад није њему до женидбе, а она нека се удаје и пожелео јој је од Бога срећу. С таквим одговором изасланик се вратио у Тршић – и Ружа се удала. У време када је Вук казивао житије И. И. Срезњевском, више није била жива (1987: 19).

У писму кнезу Михаилу Обреновићу од 20. маја 1842. године Вук наводи да га је Совјет 1812. послао као комесара с особитим налозима у Неготин и да је оданде ишао по заповести вожда Ђорђија Петровића у Видин Мула-паши ради којекаквих договора (Караџић 1993пр.: 845). У Неготину Вук се спријатељио са Хајдук Вељком Петровићем коме је доцније посветио и најживописније странице свог биографског опуса. У гласовитом житију крајинског војводе и команданта Неготина Вук саопштава да је Хајдук Вељко послат из Бање у Неготин 1811. уместо Мише Карапанџића, који је преминуо те године. Дошао је у Неготин без ичега, али се потом обогатио, јер је 1812. откупио од Совјета скеле и ђумруке и тај је добитак готово сав поделио са својим бимбашама и буљубашама.

Поред тога што је свакодневно био обузет царином и трговином, вероватно у орташтву са Хајдук Вељком, Вук није заборавио ни обећање дато Сими Милутиновићу у Београду – о писању историје Карађорђевог бунa. Познији опис несрећне битке на Чегру 1809. године Вук је дао према сведочењу јединопреживелог учесника боја. Када је ресавски војвода Стеван Синђелић схватио да су Турци овладали и да је битка изгубљена, он је запалио џебану и дигао је у ваздух и себе и своје саборце, као и Турке који су већ били испунили шанац и чупали се са Србима за вратове. „Тако изгину сви Ресавци, којијех је, као што се онда говорило, било око 3000¹⁷, само сеиз кнеза Стефана, младо и врло црномањасто момче, узјаше на кнежева хата, и умијешавши се међу Турке, који су мислили да је циганче и сеиз каквог Турског поглавице, остане у животу и дошавши међу Србе каже како је било.“ Ово момче после је добегло код Хајдук Вељка у Неготин и с њим је Вук тада говорио о догађају (Караџић 1969а: 71). Слушао је и народне песме из тог краја. Многе „женске“ песме славиле су Хајдук Вељково јунаштво, а особито су спомињале и његове љубавне авантуре. На пример, песму *Дјевојка са њири љубовника* чуо је у Неготину од Турчина Дервиш-бега, који је за Пасманџијина (Осман Пазван-Оглуа) времена био субаша по Тимоку. За ту песму – која је почињала стиховима: „Кажи Радо, кажи брати, / Кол’ко имаш љубовника? / Ја *њи* имам тројицу“ – Вук је напоменуо да она нагиње бугарском дијалекту, јер се у њој јавља заменички облик *њи* уместо српског *их*, а у последњем стиху придев *мил* уместо *мио* или *драї* (Караџић 1975: 316). Пошто је у детињству заволео народне песме и приче, које су у његовом дому певали и казивали многи Херцеговци,

¹⁷ Турци су после од њихових глава сазидали кулу крај Ниша.

Вук је у Кладову (1811), Неготину и Брзој Паланци (1812. и 1813) с великом жељом и радошћу слушао песме и тражио је и призивао певаче. Купио је и гусле које је држао у кући. Осим многих војника који су му певали, нарочито је волео да слуша Арсенија Станојевића из Мачве, јер је врло лепо знао да пева уз гусле. Само је зато он то „момче“ држао код себе у служби као куvara (Караџић 1986: 410; Недић 1965: 368). Близу Неготина, више села Чжанова и испод извора Царичине налазила се бара над којом су се издизале рушевине. Вук је видео те зидине за које се у Крајини приповедало да су то остаци старе цркве која је била начињена на гробу Марка Краљевића. Према казивањима у тој бари крај Дунава заглибио му се коњ Шарац када се он на страни Турака борио против Влаха. А откуда Марко међу Турцима то Вук управо није знао, само је пренео да Срби приповедају да се он свађао с оцем Вукашином када је овај убио младог Уроша и да је онда отишао међу Турке, па га је турски цар посинио и због његове храбрости веома га је волео (Караџић 1965б: 108).

Премда је Вук, у то време, једнако путовао, био је изложен опасностима. Вребали су га хајдуци, јер је преносио замашне своте од наплаћених скеларина. Михаило Павловић пише да је дочуо од неког Влаха да су се хајдуци распитивали о њему: „Кудае онаи кои настои над свим ђумруцима?“ и упозорава га да се припази када од Неготина до Брзе Паланке или отуда до Кладова путује (Караџић 1987пр.: 161). Бивајући час овамо час онамо Јефта Савић неодређено му је адресирао писмо „у Кладово или гди буде“. Пише му да чим прими писмо да одмах „где био да био“ дојури у Брзу Паланку, јер треба да га одмени на месту команданта града, пошто му је Врховни вожд наложио да иде у Београд, па у Тополу и даље у Софију на преговоре с Челеби-ефендијом

(1987пр.: 159–160; *Деловодни йрошокол* 1988: 116). Уместо жељеног премештаја Вук је похитао у Брзу Паланку. Осим дужности управитеља до Јефтиног повратка Вук је наименован и за судију. Те дужности у Брзој Паланци он је обављао све докле год Турци нису 1813. године на онај крај ударили, па га је сменио Милутин Петровић (Караџић 1993пр.: 845). Као и претпрошле године у Београду, док је учио децу, ни сада није био нимало заинтересован за свој нови позив. На судским заседањима њега је мало интересовао случај, тек колико да се некако реши, а више је пажње обраћао на језик којим парничари, крајински сељаци, говоре. О томе сведочи: „Особито ми је било корисно време кад сам у лето 1813. године био судија у Брзој Паланци. Ту сам пажљиво слушао сељаке кад се суде, па сам сваку непознату ми реч одмах бележио на хартији, без икаквог књижевног циља, о коме тада нисам ни сањао, него онако, за себе“ (Срезњевски 1987: 21). Највероватније да му је тада допао руку и један велики *Россиски пјесеник*. Читајући у њему различите песме, Вук се запитао: „Да ли сами (*једини*) Руси оваку и оволику књигу имају? Или и други народи имају, а ми сами Сербљи немамо?“ Недуго затим, пошто је избегао у Аустрију, тамо је пронашао сличне немачке збирке и тако се уверио да српске народне песме „није нико марио да скупља и да печата; пак се забациле и заборавиле, као и друго (особито наше) много коешта“. Премда је налазио потврду да је „различни“ песама и онда било много у народу, Вук је још јасније него до тада почео да доима смисао подстрека Лукијана Мушицког да ђаци скупљају и записују „просте пјесне Сербске“ (Караџић 1965б: 38; Поповић 1987: 53).

Међутим, тог лета 1813. године очекивала се одсудна офанзива Турака на Србију. Хајдук Вељко Петровић се припремао за одбрану. Пошто је с осталим нејаким народом

испратио и своју жену са снајама и децом у безбеднији Пореч, дође му један пријатељ и спазивши по соби различите „сребрне наките коњске и друге којекакве скупоцјене ствари“, он упита Вељка: зашто и то није послао са женом у Пореч? По свој прилици овај пријатељ био је лично Вук, коме Хајдук Вељко карактеристично одговори: „Нека жене носе и чувају њиве кошуље и чарапе, и платно и прећу и плетиво; а ово су ствари јуначке, које сам ја на сабљу добио, и сад са сабљом ваља да и чувам; а који то није кадар сабљом чувати и бранити, није га вриједан ни имати. Срамота би било, да Турци дођу у моју кућу, па, код толке славе и имена мога, ништа у њој да не нађу“. Како се у тај мах Вук приправљао за пут у Београд, ваљда и због тога да за пријатеља иска помоћ од Совјета, Вељко га је задржавао, говорећи му: „Ми смо овђе доста весели дана заједно провели, остани и сад да разбијемо Капетан-пашу (за кога се говорило да ће с војском на Неготин ударити), па барем и славу да дијелимо“. Вук је подозревао, јер се прочуло да се на Неготин спремао 15.000 турских војника, а био је упознат и с тим да под Вељковом командом нема више од 3.000 војника који притом нису били сви размештени у Неготину него одељени и у Брзој Паланци и на Великом острву (Карацић 1969б: 72). У одсуству Јефте Савића Чотрића и сам је, према Вождовој заповести, командовао уређивањем шанца недалеко од Брзе Паланке у коме је требало да буде триста бораца и старао се да се „женско и ситно мушко“ уклони преко планине у Мајданпек (Карацић 1987пр.: 166). Стога је он запитао Вељка о томе како он мисли да разбије Турке, а војвода му је намах исказао ратни план: „Е! како? извешћу моје солдате и бећаре пред њи, па ћу им ј... матер“. Знајући добро да осим јуначког срца некад треба послушати и памет, Вук је убеђивао Вељка да не чека Турке у Неготину,

већ да изађе пред њих и да у случају неуспеха обезбеди одступницу по бусијама у планини: „Али сад не ће ударити на тебе само субаше, него ће доћи царска војска, и довући убојне топове и кумбаре; зато може бити, да би боље било, да се ти не затвораш у Неготин, него да начиниш још један мали шанчић ће у планини, а овђе да наредиш само толико пјешака, колко је потребно за чување шанчева, и да им поставиш добре уреднике; па кад Турци ударе на Тимок, а ти изиђи, те и дочекај тако с бећарима и са солдатима, па ако и разбијеш, а ти ајде опет у Неготин, ако ли тебе Турци разбију, не иди више у Неготин, него са свим коњицима и с осталом војском, што је сувише у шанчевима, иди у планину; па ће се Турци тебе из планине с 1.000 људи више бојати, него да имаш 10.000, па да те овђе опколе.“ На то се Вуково надмудривање с Турцима Хајдук Вељко грохотом насмејао, говорећи му: „Е! ти си се поплашио од Турака. Моли се ти само Богу, да Турци ударе, па кад дођу моји козаци с Тимока, и реку: ето Турака, онда ћу ја припасати сабљу и узјати Кушљу¹⁸, па идем у поље преда њи, а ти вичи Петра кључара, нека ти донесе олбу пеленаша, па ево овђе сједи те пиј, и узми дурбин, те гледај, како ћу ја њима да ј...м матер“ (Караџић 1969б: 72–73).

Неколико дана после тога Вук је отишао у Пореч и оданде у Београд, а Хајдук Вељко је остао у Неготину по старом. У Београду Вука је дочекала општа неизвесност. Карађорђе је у јулу преко војвода објавио ратну прокламацију, јер се турски напад на Србију очекивао са четири стране, са по 80.000 бораца из сваког правца (Бура 2003: 112). Тамо није затекао у животу учитеља Ивана Југовића. Претходно, већ у марту, писао му је из Београда у Неготин

¹⁸ Тако се звао Хајдук Вељков најмилији коњ.

зет Стефан Живковић: „Ново си чуо дае Југович отишао к Савићу! – бог даму опрости“ (Караџић 1987пр.: 157). Док се спремао за повратак у Крајину Турци су, средином јула 1813, напали Неготин. Вељко се храбро бранио. Чим је видео да ће остати без џебане он је писао Совјету да га опскрбе. Из Београда одмах му пошаљу „по оном истом пријатељу, који му је говорио, да се не затвара у Неготин“, односно по Вуку, „једну лађу топовски танета, и нареди, да се барута и пушчане џебане узме из Пореча, и да му се како пошаље, ако буде могуће“. Но, све то стигне доцкан у Пореч (Караџић 1969б: 74). Хајдук Вељко је погинуо на шанцу 10. августа, погодио га је турски тобџија. Пет дана после његове смрти Срби оставе Неготин и побегну у Пореч. Отуда је Сара Михаиловна Карапанџић писала Вуку 28. августа и молила га да се заузме за њу у Совјету код Јакова Ненадовића, не би ли јој послао пасош за пут у Београд (Караџић 1987пр.: 168). Али ни Вук није стигао до Пореча који је пао у ноћи између 20. и 21. септембра. Карађорђе је напустио земљу 21. септембра 1813. године. Када се то прочуло, настала је општа бежанија из Београда и из читаве Србије. Постоје описи страшних призора. Већина становништва је нагрнула преко Саве и Дунава. Да би се спасили барем они који су се домогли чамаца, лађари су ударили по рукама оне којима то није успело. Неволњници су висили о лађама, а многи су се и давили. Јован Џимић Маранда казивао је Сретену Поповићу како је неки отац и своју кћер ударио ножем по руци не би ли спасио осталих петоро-шесторо деце (Поповић 1950: 79).

Пре но што ће избећи, устаници су у бесу попалили и побили све турско по Смедереву и Београду. Њихова жртва била је и Туркиња Фатима, прва љубав Вуковог побратима Симе Милутиновића Сарајлије. Пошто је кратко 1813. године био професор у београдској Великој школи, Милутиновић

је с места наставника отишао у бојеве на Дрини. Док се борио у чети голаћа Зеке Буљубаше,¹⁹ српски устаници су у Београду у одмазди усмртили његову вољену. У песми се јада и проклиње убице: „Ах Ф...о, јединице мајке! [...] /О... прости ми, преблагости кипе, / Што се десих тад на војсци худној, / А не б' тебе растргнули звјери, / Узбјеснивше бећарине стрвне, / При преврату стрмоглав Србије...“ (Милутиновић 1993: 212).

Турци су незадрживо напредовали преко Дрине. У похари Тршића нестала је Вукова мати Јегда, а у опкољеној Лозници, на коју су јуришали зворнички Турци, међу војницима војводе Петра Николајевића Молера били су и Вуков отац Стефан и његов млађи брат Михаило. Устаници су храбро и дуго бранили град. Међутим, када су Турци прекинули доток воде у српски шанац, легендарни војвода Молер је, према особитим сазнањима Вука Караџића, потражио помоћ писмом које је написао сопственом крвљу, јер нити је имао мастила нити довољно барута за расипање. Лишен помоћи, Молер је ослободио војнике заклетве и одлучио се за ноћни пробој (1969а: 95). Бежећи из Лознице, велики број војника је погинуо. Међу жртвама био је и Вуков брат Михаило. О његовој смрти Вук је много касније казивао Феликсу Каницу (1989: 387). Стефан је преживео, али је ослепео од праска кумбаре. Растављеног од жене, чија је судбина остала незнана, слабовидог Стефана повео је са собом синовац Обрад Томић. Њега Вук помиње у *Српском рјечнику* (1852): „Један мој братучед коме је било име Обрен отиде у Сарајево на занат, па онамо његовом мајстору и мајсторици учини се то име непознато, за то га прозову Обрадом (јер су Обрада ондје имали), и тако он

¹⁹ Овај податак Н. Љубинковић сматра непоузданим (2000: 34–35).

остане Обрад“ (1969г: 570). Негде успут сусрели су се отац и син, јер је Вук са Стефаном Живковићем и Савком бежао према Београду. Почетком октобра 1813, негде код Ритопека или Гроцке, превезли су се преко Дунава у село Омољицу код Панчева (Добрашиновић 2006: 32). Према ондашњим аустријским прописима провели су око три недеље у карантину. За то време, уз Вукову помоћ, Стефан Живковић приводи крају превод Фенелоновог *Телемаха* (Витезовић 2015: 108). „Барем од све муке неби ли немечки научио“, Вук се упутио у Беч (Карацић 1965б: 38). Исцрпљеног оца оставио је у Сремским Карловцима, а он се у друштву са Живковићем и Савком задржао у Земуну, где је трговцу Николи Павловићу позајмио 57 дуката. Дуг је наредне године наплатио Вуков повереник Јован Себастијановић, али износ никада није предао Вуку (Стојановић 1987: 181). С њим је Вук водио дугу вишедеценијску парницу и лично је због тога 1825. године ишао у Славонски Брод, где му је у судском процесу подршку пружао хрватски језикословац и трговац Игњат Брлић (Карацић 1988пр.: 593, 600, 667–671).

На неизвестан пут Вук није пошао неприпремљен. Напротив, он је кренуо у Беч са знатном уштеђевином коју је стекао у Крајини, претежно у уносним пословима са Хајдук Вељком. Као илустрација нек послужи писмо којим војвода крајински заповеда Вуку да пропусти три лађе које плове из Немачке у Турску, јер им је он већ наплатио ђумукрину 1.500 гроша (163). Приспевши у аустријску престоницу, крајем новембра 1813, Вук се са зетом и сестром настанио у бечком предграђу Ландштрасе, у којем ће остати да живи до краја живота, а промениће двадесетак станова (Гавела 1964: 189–192).

Када је као избеглица стигао у Беч, Вук се, отежаног кретања, у туђем свету није одавао уобичајеном животу

српских емиграната, већ је прегао и саставио малу књигу о пропасти Србије у виду писма Карађорђу, које је на свршетку године предао на цензуру (Караџић 1969в: 245). Та књижица дође у руке Словенцу Јернеју Бартоломеју Копитару, цензору словенских књига у Бечу, који се онда сав био предао питањима словенске филологије. Он је из Љубљане дошао у Беч 1808. године да студира право и да изучава славистику, оставивши у Љубљани недоштампане табакe *Словеначке ірамаїишке*. Крајем августа 1810. постао је цензор словенских књига, а у децембру исте године дошао је и на упражњено скрипторско место у Дворској библиотеци. Од 1809. године по свим бечким књижевним листовима били су објављивани Копитареви чланци о Словенима, Грцима и Румунима, о њиховим књижевностима, језицима и културама, а најпродуктивнији је био 1813, дакле у години познанства с Вуком, када је написао око 70 чланака (Стојановић 1987: 16–17; Караџић 1968а: 265).

Међутим, уочи Конгреса у Бечу Дворска канцеларија ускратила је *imprimatur* Вуковој „новогодишњој честитци, управљеној Црном Ђорђу“, коју је он 1814. године хтео да штампа о свом трошку (Добрашиновић 1980: 102). О невеликом спису, који данас нажалост није познат, дознајемо посредно на основу запажања Саве Текелије који је књигу читао у рукопису и за коју је 1814. године изјавио да се она одликује истинољубивошћу, јер је њен аутор „без пристрасија“ казао истину у свом „војвода Српски описанију“ (Караџић 1969в: 245). Такође, и Копитару се рукопис допао. У његовом аутору он је препознао таленат човека из народа. Одмах је пожелео да лично упозна Вука. Након првог сусрета намах су се спријатељили. Опомињући се касније тог догађаја, Копитар је забележио: „Тада сам видео, како из његова рукописа тако и из личног саобраћаја с њим после

тога, да је он од природе најбоља српска глава коју сам до тога доба познао“, а затим додаје: „Учио је само основну школу у Карловцима“ (Добрашиновић 1980: 102). Копитар је од тада наменио Вуку улогу српског и словенског културног реформатора. И није се преварио. Вук је све то извршио. Тих година у Бечу било је и других учених Срба који су тај посао држали за бесмислицу и говорили му у очи да не квари хартије узалуд (Карацић 2014: 324). Међу најугледнијим Србима у Бечу били су Димитрије Давидовић и Димитрије Фрушић, покретачи и уредници *Новина сербских*. Када је Вук њима предложио да заједнички саставе српску граматику према анегдоти они су одговорили: „Е, прођи се будалаштине“ (Добрашиновић 1980: 115). Међутим, такви савети нису поколебали Вука, већ је он радије слушао Копитара. Изненађује брзина којом је усвајао његове идеје и спроводио их у дело. Убрзо је почео да саставља свој првенац, *Пјеснарицу* са сто лирских и осам епских песама. На ту идеју, вели, дошао је захваљујући предлозима Копитара: „Међу другим разговорима била је реч и о српским народним песмама. Видећи да их ја много знам, Копитар ме стаде наговарати да их записујем, што више, то боље, а после у име бога и штампам. Е шта ћу, мене је то забавило, и ја ти дај пиши песме, а шта нисам знао питао сам рођаку, жену Ст. Живковића, с којим сам заједно дошао у Беч“ (1980: 115). Занимљиво је да у Предсловију *Мале њросійонародње славлено-сербске ѡјеснарице* (1814) није споменуо допринос његове рођаке Савке. Њену помоћ не спомиње нити када у Предговору прве књиге *Народних срѣских ѡјесама* (Лајпциг, 1824) такође говори о пореклу песама, већ само вели: „Све оне пјесме, што су у првој књижици наштампане у Бечу 1814. године, ја сам у Беч у глави донио (осим оне о племенитој Асан-агиници, за коју сам казао још онда, да је

узета из Фортисовог путовања по Далмацији), и онђе сам и писао колико сам се могао опоменути“ (1975: 558). С додатком који тек казује биографу 1842. године био је лично упознат Сима Милутиновић Сарајлија, који је тада боравио у Бечу. Он потврђује Савкине заслуге у састављању Вукове збирке: „Млада Српкиња, која је знала велики број малих женских песама, саопштила их је своме рођаку“ (Караџић 1965б: 369). Међутим, Вук је прећутао и Милутиновићево ауторство. Наиме, на Вукову молбу Сима је 23. јануара 1814. написао стихове *Србска мома...* који су, без потписа, објављени као мото *Малој њросіонародњој славлено-сербској њјеснарици* (369). Међутим, када су Вуку доцније замарили да је то смишљено прећутао и да туђе присваја, Вук се скоро три деценије касније (1843) правдао: „Кад [Сима Милутиновић] у почетку 1814. дође у Беч, где сам ја онда приправљао за штампу прву књижицу наших народних пјесама, знајући да стихове ласно пише, рекнем му да ми начини њеколике врста под онај образ који сам био намислио додати уз књижицу. Он начини такова два-три потписа и ја од њих изаберам онај: 'Србска мома, ил' је дома' итд. но не само што ја под оно нијесам потписао свога имена него сам још многима, кад се разговор догодио (особито кад сам чуо да гдје ко мисли да је и оно *народна* пјесма), приповиједао ко га је начинио, а многима је то и онако познато било, јер се није кријући радило, већ у друштву пред више људи. А да се г. Сима име онде метне под оно, то нити је он жељео, нити смо и један од нас могли мислити да је нужно, јер онда у нашој литератури нити је ко знао за мене ни за њега, нити смо могли мислити да ће се, код оноликијех и онакијех нашијех књижевника из царства аустријскога, о нама двојици и о нашијем пословима говорити кад овако као данас што се говори. Још се већма човјек мора чудити

с каквијем образом и по каквијем сведочанствима може г. Светић казати да сам се ја 'срдио, кад је г. Милутиновић исто као своје штампати дао' кад ја нити сам икоме на свијету казао да се срдим, нити сам то гдје наштампао? И зашто бих се срдио? Зар би онај посао мој без онога потписа што изгубио? Да сам ја о ономе послу онда знао мислити овако као сад што мислим, ја бих мјесто онога потписа написао: *Јагранска* или *Ресавска гјевојка*, као што је један господин и пријатељ мој и наваљивао. Тако г. Светић и друго много којешта говори само зато да је онако што он онако мисли и хоће!" (2014: 310–311).

Међутим, с процесом настајања прве Вукове *Пјеснице* најнепосредније је био упознат Јернеј Копитар. Он је често посеђивао Вука где се спријатељио са Стефаном Живковићем и његовом супругом, Вуковом рођаком. Савка је певала српске народне песме, а Копитар је слушао мелодије са њених усана. На једном месту записао је: „Господин Вук и његова сестра знали су 110 таквих песама наизуст. Вук их је записао и оне су прошле цензуру“ (Добрашиновић 1980: 88). Лепа Српкиња допала се Копитару. Она га је подсећала на лепе Горењке, на девојке из његовог завичаја (Карацић 1987пр: 294). Пошто је Јернеј већ имао 33 године и био нежења често су се шалили на његов рачун и тражили су му прилику. Савка је Копитара звала „зетом“, а он њу „лепом свашћу“, јер су га у шали женили Савкином сестром, четрнаестогодишњом пастирком у Банату (Стојановић 1987: 31; Поповић 1987: 66). Када је Вук био у Срему он је писао Копитару у Беч, напомињући да ће његова „шогорица (сваст)“ Савка о Васкрсенију 1815. доћи у манастир Шишатовца са сестром и матером и да ће јој он узручити Копитарев поздрав (Карацић 1987пр.: 230). Сматра се да је Копитар патио због физичког изгледа, јер је био неугледан (Поповић 1987:

68). Према опису Јована Гавриловића, који је Копитара видео у Бечу 1817. године, он је био „средњег раста, риђ. Имао је плаве очи, танке усне, плаву, више риђу косу, а исте такве и обрве. Био је сувоњав, а ипак здрав, – поглед оштар, али и пријатан. Ход му је био умерен, ишао је мало погрбљен.“ Елегантно се одевао. „Носио је мрк фрак и панталоне, понајвише бео прслук и белу мараму око врата. На глави цилиндар“ (Рајковић 1950: 109). Веома је занимљива чињеница да Копитарев портрет није познат. Према речима Е. Кернц, врсног znalца његовог живота и дела, он није допуштао да га портретишу, уверен да је ружан (Добрашиновић 1980: 181). Према казивању Вукове кћери Мине, услед несрећне љубави Копитар се није женио. Коју је он хтео, није га хтео, већ се удала за артиљеријског капетана. Мина је видела слику те Копитареве љубави (1980: 182).

Како је претходно већ споменуто, Вук је своју прву књигу песама посветио Новосађанки Марији Станисављевић, која му је уступила 150 форинти ради лечења онда када су га сви заборавили. Од тада, пише Вук у посвети, „ни јесте ме више ни видели, нити сте што о мени чути могли; јербо различна обстојателства мени су препјатсвовала... и наравно сте Ви морали већ одавно помислити, да сам ја, као неблагодарни син и последњи човек, *Ваше* благодејаније заборавио“. Напротив, уверава даље Вук, угодна дела се не заборављају: „Како год што сте *Ви* мене уверили да још има (премда је риедко) међу људима срдца чувствителни и пуни милостивога сожаленија к бједним и страдајућим, тако ја сад да би уверио *Вас*, да се получено благодејаније риедко заборавља, усудио сам се ову малу простонародњу Сербску Пјеснарицу посветити *Вама*, а особито Вама, као бодрој Рачителници и штедрој Благодјетелници Сербски Муза“. Уздижући безинтересну људскост и племенитост

госпође Марије Станисављевић Вук дефинише бит доброчинства: „Но може какав неискусан рећи: имали сте доста пак сте дали; Није туда, не: добро не чини онај који може, него онаи који чувствује радост учинити га“ (1965б: 33–35).

Јернеј Копитар се дивео марљивости и брзини којом је књижевни почетник Вук Караџић састављао збирку. Предвиђао му је велике заслуге за српску нацију и за сународнике, али с друге стране било му је жалосно гледати га како се мучи шантајући хром и говорио му је: „Не могу а да не пожалим што овај лепо животи треба да проведете на штакама.“ Због тога га је одвео једном младом, али искусном бечком лекару (Караџић 1987пр.: 179). Међутим, Вук није прионуо лечењу. Чим је завршио *Пјеснарицу* и оставио је на цензури, убрзо, почетком априла 1814. године, упутио се у Пешту (Добрашиновић 2006: 40). Штампаче књиге поверио је Стефану Живковићу. Путујући из Беча Вука су заболеле очи и у Будиму је тешко због тога писао. Стога је тек у другој половини маја Копитару упутио писмо, молећи га да се заузме да убрза штампу *Пјеснарице* која је застала, јер је Живковић одуговлачио због објављивања свог превода *Телемаха*. Осим тога, он му налаже да коригује ортографију, да уместо *ѿъ* метне *ћ*, а уместо *і* да стави *и*. Уз то шаље му „фигуру“, односно слику пастирке да се дода у штампи на „међи“ књиге (Караџић 1987пр.: 174, 184). Слика садржи „изрезан образ (фигуру), који Србианску девојку код оваца у оделу Србианском представља, каково сад носе Србске девојке по Ресави и свуда с ону страну Мораве до Тимока“ (Караџић 1965б: 359). Слика се Копитару уопште није допала, јер на њој козе изгледају „као срне, пас као лисица, девојка престара, а момче изгледа без духа“ (179). Копитар је сматрао да српска девојка треба да изгледа као Савка, а не да делује онако хладно и дрвено као српска мома на послатој

слици (1988пр: 254). Напоследку, премда је на слици реч о српској ношњи, Копитар је сматрао да опет то све некако може и да прође, али би он уместо потписа „Сербска мома“ радије ставио „Српски пастири из Ресаве“ (1987пр.: 179). Но, Вуку се „фигура“ допала, особито девојака, а држао је и до потписа и до Милутиновићевих стихова, па је одговорио Копитару: „Фигура истина да би могла љепша бити, и потпис био би прилични и као што Ви кажете, али већ што би би: за сад остаде овако, а кад ја амо доле накупим друге пјесне, и станемо друго издање печатати, онда ћу ја послати Вама, или ћу ја сам донијети, пак ћемо правити како Ви најбоље знате“ (175, 180).

Јернеју Копитару, међутим, није било посве јасно зашто је Вук изненада напустио Беч. Једнако је мислио да га је он, у ствари, отерао, када га је онај премда „вешт, но младачки несмотрен“ бечки лекар уплашио једном речју. Шта је лекар рекао не каже се, али можебити и да му је предложио што драстично – можда и ампутацију ноге. Копитар је страховао да је за свагда изгубио Вука и његово поверење (179). Вук је одрицао да се уплашио савета лекара, а то што није после тога отишао да лежи у болници то је зато што је он уверен да „никаво људско могућство ни знање“ њега не може да излечи, „већ ако би дошао Христос са оним његовим могућством које му се у Јеванђељу приписује“. Он наводи да су њега сасвим други разлози покренули из Беча у Будим, али да то захтева поверљив усмени разговор (181). Нагађа се, притом, да је Вук из Беча отишао и због тога, јер му је Живковићева породица, с којом је делио стан, била на терету, а његова се уштеђевина из Крајине тањила (Добрашиновић, 1980: 131). На једном месту Вук узгред записује да је он Стефана Живковића о свом трошку из Панчева у Беч довео и да га је око пола године издржавао,

те да је штампа његовог превода *Телемаха* стајала више од сто дуката (2004: 331).

У Будиму Вук чезне за Копитаром и за разговорима с њиме и прижељкује сусрет: „Што се тиче нашега растанка то је заиста сердцу моме, преко сваке мјере чувствително; но опет немојте Ви сасвим губити надежду да ћу ја више икад у Беч доћи, и да ћемо се ми јошт устмено разговарати [...] а на пролеће, ако жив будем, може бити да ћу к Вама у Беч доћи. А кад би цјело знао да би могао ту у Дорнбаху од Србске Литературе живити, ја би се заиста амо доље зимус оженио, пак би на пролеће дошао ту на виек да живим. О! Ко би онда срећнији био од мене? У друштву с таквим пријатељем живити!“ Али га плаши, шаљиво додаје, Михаило Максимовић који, у једној од првих српских хумористичких књига, у *Буквару за велику децу* (Беч, 1792), говори: „Од Србске Литературе живити значи колико од капуцина²⁰ чорбу сркати“ (Добрашиновић 1980: 132). „Али ја ћу“, закључује у писму, „опет доћи да видим, не Беч, не Пратер, ни Шенбурн, него Вас“ (1987пр.: 181–182).

Током рада на *Пјеснарици* Копитар је заинтересовао Вука и за састављање српске граматике. Пошто је био одушевљен књигом *Сало дебелоја јера либо азбукойрошрес* (1810) и ауторовим „граматичким умом“ Копитар је саветовао да рукопис пре штампања приложи на преглед Сави Мркаљу. Међутим, Сава је тад био недоступан, јер се, како се онда казивало, налазио у Загребу, где је обављао послове управитеља код неког трговца (179). А како је Вуку била неопходна стручна помоћ, он је с рукописом граматике отишао пештанском пријатељу Луки Милованову Георгијевићу. Изнајмио је стан у Будиму и за то време живели су

²⁰ Калуђер фрањевачког реда с „капуљачом“.

заједно водећи свакодневне разговоре о српској граматичи. Истовремено Лука је преписивао свој још увек необјављени *Ойий насїавлења к србској сличносречностїи и слоїмерју или ѝросоди* који је затим поверио Вуку да га понесе у Беч и објави у штампарији Јохана Шнирера (Караџић 1968а: 266). Међутим, нити је преписивање књиге нити је довршавање граматике ишло сасвим глатко, јер је Лука Милованов, од њиховог познанства 1810. године, у међувремену, оглувео и сасвим се пропио. Године 1810, док је писао књигу Милованов је био српски учитељ у Пешти. „Потом негде на великоме мразу пође у Ирму к руским певцима, које је учио математици, и озебао ушавши у врућу собу, *оїлуне* уједанпут. Тако изгубивши једно од најглавнији чувства, не само што више није могао учитељевати, него се учини и као сулуда, и пропије се“. Трезан није могао ништа да ради, пио је вино, а за ракију није марио (Караџић 2014: 129–130). Обично се увредљиво истиче да су *Писменицу* „стварали, сваки на свој начин, три пасторка природе: мали, ружни, погрбљени Копитар, хроми Вук и готово потпуно глуви Лука Милованов“ (Караџић 1968а: 266; Поповић 1987: 70).

Писменицу је Вук посветио пречестњешему господину Мелентију Никшићу, негдашњем архимандриту манастира Студенице, а онда игуману манастира Фенека у Срему и потоњем шабачком владици. У посвети Вук благодари што је платио трошак за штампање. Јеромонахом је Мелентије постао 1800. године. Истакао се у Првом српском устанку, и када је 1813. пребегав у Срем, боравао је у манастиру Фенеку, где је постао архимандрит. Оставивши Србију, Карађорђе дође најпре у Фенек 1813. године, где архимандриту Мелентију да на оставу десет хиљада дуката. Исидор Стојановић вели да је било 4.000 дуката. Кад доцније Карађорђе оде у Русију без уштеђевине, Мелентије остане врло богат човек. Ову је ствар

знао и причао земунски прота Јевтимије Ивановић, иначе један од највећих вукомрзаца (Милићевић 1888: 439–442). Недостојно се домогавши новца, сматрало се да се Мелентије као честољубив човек заносио мишљу да сам заузме Вождово место. Казивало се да је он због тога платио *Писменицу*, како би се популарисао међу српским избеглицама и свугде докле је доспевала Вукова књига (Поповић 1987: 76).

Међутим, пошто је Вук без претходног граматичког образовања саставио српску граматику око тога се затим повело разговора и полемика. Многи су били скептични покушајем човека који је без икакве научне спреме ставио српски језик у граматичка правила. И сам је Вук саопштавао Измаилу Срезњевском да је његова *Писменица сербскоја језика њо њовору њросџоја народа* (Беч, 1814) била „бедни покушај“ и да се од ње сад мора стидети. Добровски је рекао да је „сувише празна и плитка“, Мразовић је похвалио почетника, а Копитар је у оцени био много праведнији и позитивнији (Стојановић 1987: 82). Он је убрзо написао позитивну рецензију. Док још није била објављена 1815. године у угледним бечким књижевним новинама Копитар је изнео Вуку и замерке: „Ваша Граматика већ је рецензирана... Био сам према Вама праведнији него што сте ово можда заслужили, јер сте, како видим, допустили да Вас заплаше лоши логичари језика и писања, да Вам, упркос Вашем уверењу, поново свуда натоваре ’пете точкове“ – алудирао је Копитар на то што је Вук у ортографији *Писменице* вратио слова која су као сувишна избацили још Сава Текелија и Атанасије Стојковић (Караџић 1987пр: 226). Преписујући песме 1815. године Вук је у манастиру Шишатовцу дочекао Копитареву Рецензију *Писменице*. Кад је почео да је чита вели да се толико понео да је пожелео крила да долети у Беч и да се с Копитаром усмено и пространо поразговара (243).

Међутим, када је *Писменица* објављена она је изазвала велико незадовољство међу српским свештенством у Аустријском царству. Калуђери нису имали одважности да исмевају песме, знајући колико су оне народу драге, али су се зато окомили на граматику. Особито су се истицали напади карловачког митрополита Стефана Стратимировића. Он је рекао Вуку да је својом граматиком „бацио камен у поток српске литературе који нико неће моћи да уклони“ (Добрашиновић 1980: 88). Противан је био и шишатовачки архимандрит, Лукијан Мушицки. Он је Вуку поручио да ће да пише Јернеру Копитару да га за *Пјеснарицу* (1814) хвали што се више може, али ако буде хвалио тако и *Писменицу* „повукао би га за скут мало кад би био онде“. Нападајући Вукову ортографију, Мушицки је у шали замерио да је он „јеретик у сербској филологији“, а потом је поверио да још није ни читао *Писменицу*, већ да се поводио за покудама карловачког црквеног двора (Караџић 1987пр.: 219, 229).

Објављивањем књиге Вук је навукао гнев и множине учених Срба, „а особито они“ Списатеља, који су ради да Србље претворе у старе Славене“ (191). Настало је опште разочарање, јер су претплатници очекивали граматику ондашњег књижевног језика, а не простог народног говора. Продаја је сасвим стала. Вук се јада Копитару: „Истина да ће моих 500 Писменица остати непроданих, и да двор на мене врло виче и труди се Србски језик у омразу и подсмјех довести, но преко свега тога ја желим (за љубав Србскога језика и за љубав таквих пријатеља) моју Писменицу по други пут издати; пак они нек’ вичу колико им драго; Србљи кажу: ’Ко се боји врабаца, нек’ несије проју’. А нити желим бити Игуман, ни Прота“ (243).

Некад иштући реформу правописа, а потом заговарајући повратак на старо, ни Сава Текелија није био благонаклон

према Вуковој граматичи. „Тај велики добротвор српски, имао је обичај скоро на свакој књизи своје богате библиотеке воском, којим се писма печате, притврдити изнутра на корицама листић хартије, где би прибележио као своју критику на дотичну књигу [...] На првој граматичи српској од нашега Вука, која је наштампана у Бечу 1814. под насловом 'Писменица Србскога језика по говору простог народа написана' прибележио је Сава ову своју критику:

'Ut sapere videanatur, coelom vituperant,²¹

да покрију незнање свое подвлачисе
(sic) под простака глупога јапунце (!!!),
људи бо уче да боље знаду, него што
им је мати казала, а он (т. ј. Вук)
учене хоће да залуди.'

(Рајковић 1950: 143–144)

У критикама се особито истицао Јован Хаџић, најжешћи Вуков противник. Он Вуку одриче сваку заслугу и замера му све и свашта. Вели да је Вук *Писменицу* саставио према Доситеју, Мркаљу, Луки Милованову (1864: 305). С пуно сарказма он приповеда како се Вук после 1813. састао са Луком Миловановим и тада је на неком његовом папиру било сланине и соли, што гладном Вуку привуче пажњу, па он онда разазна да су то исписана нека правила српске писменице за која му Лука каже да је то он с Мркаљем правио и да ће то да баци. Вук некако успе да извуче те масне папире од Луке и из тога произађе Вукова *Писменица србскоја језика* (1814), а потом 1833. године Вук под Лукиним именом објави књигу *Ойиѿ насѿавлења к Србској сличноречносѿи*

²¹ Да би изгледали мудри, небу изналазе мане.

и слојомјерју или *йросодии* (1864: 4). Хаџићева верзија анегдоте биће парафраза Вуковог сведочења: „Из предговора Лукиног на страни III. и IV. види се, да је ова књига [*Ойиџи*] била готова 1810. године, и зашто се онда није наштмпала. Године 1814. у пролеће саставши се ја с њим у Будиму, и разумевши за историју њену, замолим га, да је да мени, да је о свом трошку штапам у Бечу. Он на то пристане радо, али кад ми је донесе, неки листови од рукописа подерани, неки упрљани (н. п. он завијао у њи кобасице или печено месо), а неки сасвим погубљени; тако сам га морао наново молити, да је препише и потпуни, и да би он то радије и лакше учинио примим га к себи у квартир. Кад ја тако преправљену оног лета донесем у Беч. А то, несрећом њеном, ондашњи цензор наши књига, г. Копитар, отишао пословима царске библиотеке у Париз; и тако не могући је штампати, вратим рукопис Луки оне јесени опет натраг“ (1968б: 436).

По повратку из Срема Вук се у Бечу одмах заузео око објављивања, у Будиму већ припремљене, *Писменице* и застале *Пјеснарице* и штампа је одмах кренула. У то доба владала је свечана атмосфера. Беч је био домаћин великог и чувеног Конгреса, сазваног у септембру 1814, а који је заседао до јуна 1815. Иако је у аустријској престоници све врвело Вуку је недостајао Копитар. Искрено му се пожалио писмом: „Ја сам прошавше јесени [1814] у Виенни, печатајући *Пјеснарицу* и *Писменицу*, и изгледајући Вас, провео готово четири мјесеца; за време то видео сам Аустријскога и Росјискога Цара и Праизскога Краља; и различне увеселителне преправе, кое су ради њи чињене; видео сам и зеленећи се Пратер и Шенбурн; но све је то мени мало било невидећи Вас онде. И неразговарајући се с Вама“ (1987пр.: 215).

Приликом другог доласка у Беч Вук је поново у предграђу Ландштрасе изнајмио стан. Делио га је код породице

Краус са два сународника, које су потом његова будућа изабраница, Ана Краус, и он звали Велики и Трећи Господин из собе (198). Казивао је биографу да су га станодавци прихватили попут блиског рођака и да се с њима још више зближио за време боловања и лежања, када су га старица Краус, Марија Ана Данијел, и њена кћи Ана брижно неговале. Анин отац Андреас Краус био је кројач, а мати је њена по мужевој смрти издавала собе самцима. Дакле, у лето или јесен 1814. године зачала се Вукова љубав према петнаестогодишњој Ани. Двадесетшестогодишњи Вук искрено ју је заволео. Проводили су часове у „нежним загрљајима“ и лили су „најтоплије сузе“. Вук је шапутао нежне речи и научене фразе љубавних садржаја несигурним немачким језиком: „задовољство моје душе“, „радости мога срца“ и „срећа мога живота“. Одмарао је лице на „невиним девојачким грудима“. Понекад је говорио слободније, а Ана га је ућуткивала, „претећи му својим нежним прстом“ (189). Често је изјављивао да је одувек желео да има такву жену у чије би се „праведно срце, врлину и разум увек могао поуздати“ (195). Већ је тада наумио да је запроси, али то није учинио колико због православних предрасуда, а колико и услед сумње да ће побожна католикиња Краус дати ћерку за Србина (Срењевски 1987: 19). Одложивши наум, кренуо је на пут у Срем да скупља нове народне песме и записује речи за будући српски речник. Утом се Вук мимоишао са Протом Матејом Ненадовићем и са стрицем Јефтом Савићем Чотрићем, који су по зими (27. децембра 1814) стигли у Беч, на отвореним колима, заклањајући се само једним кишобраном. Они су донели у Беч текст Народне молбе из Србије са потписом кнеза Милоша Обреновића и других старешина, не би ли током Бечког конгреса скренули пажњу Европе на патње Срба. Ноћили су у Бечу код „Златне крушке“ (Ненадовић

1969: 243), а преко дана се Прота Матеја обраћао свима, али за незнатног молиоца врата су била затворена. Међутим, уз помоћ Димитрија Фрушића и Димитрија Давидовића ипак су Прота и Јевта Чотрић били у аудијенцији код аустријског цара Франца I. Он је обећао да ће се заложити код Порте за олакшање положаја српског народа, а Русија је утом уложила на Конгресу протесну ноту због новог турског зулума у Србији. Ипак се резултати ове дипломатске акције нису осетили (Гавриловић 1908: 129–130).

На путу из Беча до Карловаца Вук се задржао десетак дана у Пешти. Читаво његово путовање до Пеште било је само непрекидно сањање о Ани: „дању је будан сањао, а ноћу у сну“ (Караџић 1987пр.: 189). Ишчекујући с нестрпљењем писмо од „најљубљеније Нани“ (246), како ју је из милоште звао, чамотиња му је постала превише мучна, па је морао да прекине боравак у Пешти и да отпутује у суседну Сентандреју да би се у друштву пријатеља мало разонодио (194). Због послова он је из Пеште до Карловаца дуго путовао преко Темишвара, Панчева и Земуна. Из Земуна је посматрао Београд у коме је свирепи Сулејман-паша набијао Србе на кочеве. После Хаџи Проданове буне Београд је био српско стратиште. Од Ташмајдана до Стамбол-капије било је 60–70 поређаних глава на кољу. Већина их је жива набијена, од којих су неки и по три дана још живели и на коцима се увијали, где су им пси одоздо месо кидали, а ноге глодали, докле мученици нису душе испустили. Вели се да је Сулејман-паша имао обичај да на коњу обилази жртве (Ненадовић 1884: 176). Посечене главе биле су окренуте према Земуну, због чега је, наводи се, протествовао аустријски заповедник (Куниберт 1988: 79). Први пут је Вук био тако близу Србије пошто је из ње избегао 1813. године. Али, Београд и унутрашње крајеве отаџбине Вук је само

гледао физички, јер је његов дух био обузет осећањима према Ани. У заносу упутио јој је љубавне стихове неког немачког песника:

Не заборави ме! О девојко на коју мислим,
О којој ова песмица пева,
За чију судбу често, плачућ Богу се молим,
Не заборави ме!

Не заборави ме, кад неки младић у веселом друштву
Венац ти радости плете,
Нека ти тад шапне на ухо, тихо, мој дух чувар:
Не заборави ме!

И ако можда срце твоје с дотле незнатим нагоном
Почне да куца за неког другог,
О заклињем те тада свом мојом чистом љубави,
Не заборави ме!

(Караџић 1987пр: 198–199)

Истог дана када је упутио Ани песму Вуку је из Оршаве писала Сара Михаилова Карапанџић: „Не чудим се где ми не пишете тек се чудим како се заборави вришко љубов и пријатељство ја се заиста несам надала да се тако вришко заборави“. Осим тога, наводи да се он можда шалио када је тражио да записује песме, али она је за његову љубав 20 њих забележила (199–200). Но, Вуку је тада у мислима била једино Ана. О њој је причао и оцу Стефану када га је посетио у Карловцима. Отуда јој пише да му је отац добро и да је плакао када му је причао о њој. Обавештава је да је његова сестра Савка добила синчића (210–211), а да му се брат Обрад оженио и да му је снаја донела на свет ћерчицу,

те сентиментално додаје: „Лако Вам је замислити шта ја сада осећам и мислим. Ах, Боже мој! Да ли ћу и ја бити те среће? Да ли ћу једном у усхићењу рећи: она коју моја душа воли, у благословеном је стању“ (214).

Осим чежње коју осећа за Аном, у Срему Вуку недостаје и пријатљство с Копитарем (246–247). Пише му из Карловаца да нестрпљиво чека онај дан када ће доћи к њему и с њим се „загрлити и пољубити, но то не може бити пређе августа мјесеца“, јер мора да иде у Оршаву, где му је једна госпођа (Сара Карапанџић) скупила преко 20 песама (228). Опет му пише из Карловаца и наводи да је читав месец провео у манастиру Шишатовцу и да је оданде путовао са Стефаном Живковићем и Савком по другим фрушкогорским манастирима. За то време често су се сећали Јернеја Копитара: „Гледајући она беспримјерна мјестоположенија, морали смо често говорити: 'Хеј! Да је сад овде Господин Копитар да ово види'. Ја и Г. Мушицки закључили смо да Вас морамо један пут домамити у Срем, да видите како Србљи живе, и како Србкиње пјевају; ја сам се обећао да ћу Вас на љето (1816) довести, а Г. Мушицки је казао да ће одавде с Вама ићи у Беч“ (243).

Током зиме 1815. године Вук је највише скупљао песме. Потврдило се тек уверење које је изнео прошавше године у Предсловију *Пјеснарице* (1814): „Али опет да ни јесмо имали пјесама, то ни јесам могао утврдити, јербо су ме различни знаци опоменули да и' има и сад међу народом“ (1965б: 38). Тада их је он у Срему записао толико да ни сам није могао да верује да Срби имају толико песама (215). Његов братучед Обрад Томић, који је држао магазу у Карловцима, упознао га је се бившим хајдуком и учесником у бојевима Првог српског устанка, Тешаном Подруговићем, који је био пореклом из Херцеговине, из села Казанци код Гацког.

О сусрету Вук записује: „Ја га у почетку 1815. године нађем у Карловцима (у Срему) у највећем сиромаштву, где у рити сече трску и на леђима доноси у варош, те продаје и тако се рани: и кад дознам, колико и какви зна песама, дам му на дан, колико му треба, да може живети, и почнем од њега песме слушати и преписивати. Пошто ове готово све песме у Карловцима од њега препишем, узмем га уочи Цвети са собом на кола и одведем у манастир Шишатовца, мислећи онде (где сам код ондашњег архимандрита, а садашњег владике Карлштадтског Високопреосвештеног Господина Лукиана Мушицког, имао господски квартир и сваку другу згуду и потребу), да преписујем све песме, које он зна; но кад се онда испред Васкрсенија у Србији подигне буна на Турке, и њему као да уђе сто шиљака под кожу. Једва га којекако задржим око Васкрсенија, те препишем неколике од они песама, које ми је путем идући из Карловаца на колима казивао, па га одма по Васкрсенију узмем на кола и одведем у Митровицу, те оданде пређе у Србију, да се наново бије с Турцима“ (1986: 393–394). Тешан Подруговић оде да се бори против Турака, а Вук остаде да жали што није, осим двадесетак знатних песма, стигао да запише и остале, јер је Тешан знао „још најмање сто јуначки песама“. Чувао је Вук и хартију на којој је његов братучед Обрад написао да „Подруговић зна 15 песама од самог Мијата арамбаше“ (394). Вук, потом, не може да га се нахвали као певача, истичући га између осталих: „Премда има доста људи, који знаду много пјесама, али је опет тешко наћи човјека, који зна пјесме лијепо и јасно. У том је покојни Тешан Подруговић (Бог да му душу прости!) био први и једини између свију, које сам ја за ови десет година налазио и слушао [...] Он је врло лијепо знао ударати у гусле, али пјевати није знао (или није ћео) никако, него је пјесме казивао као из

књиге; и за скупљање пјесама таки су људи најбољи; јер они особито пазе на ред и на мисли, а пјевачи (особито који су *само њјевачи*) многи пјевају и не мислећи шта, и знаду *редом само њјевачи*, а *казивачи не знаду* (с такима сам ја кашто имао муку)“ (1975: 567). Скоро деценију касније Вук је потврдио Подруговићеву изузетност: „Ни кога ја до данас [1833] нисам нашао да онако песме зна, као он што је знао. Његова је свака песма била добра, јер је он (особито како није певао, него само казивао) песме разумевао и осећао и мислио је шта говори“ (1986: 395).

Пошто га Тешан остави, Вук се заинтересује за слепог Филипа Вишњића. За њега је чуо да зна лепих песама, особито о Карађорђевог времену, па га из села Грка, где је овај живео, добави у Шишатовац. Вук је мислио да је све нове, устаничке песме сам Филип певао. Зато га је наговарао да иде у Србију за време Другог српског устанка да би онамо још коју певао, али никако није могао да га наговори, јер му је било добро у Срему. За разлику од Тешана Подруговића који је живео бедно, Филип се чисто погосподио, „где год је дошао људи су га због његови песама частили и даривали; сина је свога био дао у Грку у школу; имао је свога коња и талиге“ (1986: 395). Иако га је, после, више пута подсећао преко Лукијана Мушицког и преко попа у селу Грку да још штогод пева – о Равњу или о Хајдук Вељку – гуслар то никада није услишио. Нису му били познати јунаци источне Србије, а можебити да се због неузорног начина живота Хајдук Вељко није уклапао у образац епске песме (Карацић 1987пр.: 250).

Када је Вук дозвоа у манастир Шишатовац Филипа Вишњића, његов домаћин, игуман Лукијан Мушицки, ретко је „присуствовао бележењу. Па и онда, већ после првих стихова, он би се удаљио или би прекинуо гуслара. Учени стихотворац није могао да слуша песника“ (Недић 1984:

49). О томе Вук пространо сведочи у свом гласовитом чланку „Први узрок и почетак скупљања нашијех народнијех пјесама“: „И ја, који сам послјије (1815–1816) с њиме [Мушицким] живљео, могу казати, као њеко чудо, да он, премда је народне наше пјесме радо имао и хвалио, није имао праве воље нити их читати, ни слушати! Он је на моју молбу добавио у Шишатовац 1815. године слијепца Филипа Вишњића, те сам од њега писао пјесме, и ја сам оне исте године зато доводио ондје Тешана Подруговића; и он нигда није могао једну читаву пјесму саслушати од кога њих, него само почне мало слушати, па онда или отиде или прекине пјесму; а тако је исто чинио и кад сам му ја хтјео читати преписане пјесме! По свој прилици је био томе узрок што се из младости навикао на славенски језик и на мисли и стихове другијех народа, па му се оно наше све чинило *ѝросѝо* и *ниско*, као што је и мени много пута говорио да ћу пишући овако народнијем језиком остати до вијека само *ѝросѝонародни* списатељ“ (2004: 326).

Међутим, исказ из 1842. године умногоме противречи ранијим Вуковим изјавама. У Предисловију *Мале ѝросѝонародње славно-србске ѝјеснарице* (1814) Вук је јасно назначио да је од Лукијана Мушицког добио најра нији подстицај за скупљање народних песама (19656: 37), а у Посвети *Народне србске ѝјеснарице* (1815) пише да је Лукијан Мушицки „први от Србаља почео њи скупљати“ (137). Одговарајући П. А. Поповићу, Вук је замерену му контрадикторност исказа објашњавао: „Да је покојни Лукијан Мушицки 1805. или 1806. године у Карловцима питао за народне пјесме нас момчад из Србије која смо се онда налазила ондје, то је цијела истина; али да је оно његово питање мене у Бечу послјије 7–8 година навратило да наше народне пјесме почнем купити и штампати, *ѝо* није *исѝина*, него је

томе прави и једини узрок *ī. Койиѿар*“ (2004: 323). Затим, у истом чланку, Вук резимира расправу: „Тако што се тиче првога узрока и почетка мога скупљања нашијех народних *ѿјесама, ријечи и ѿравила у језику*, то је једина заслуга г. Копитара; зато сам и казао у предговору к другом изданију пјесама на страни LXII: 'Почетак скупљања ових народних пјесама (као и остали свију моји књижевни послова) био је у Бечу 1814. године изненада.' Што сам ја ондје у предговору к *Малој ѿросѿонародној ѿјеснарици*, као и послије у посвети друге књижице нашијех пјесама г. Копитару, казао у овоме смислу за Мушицкога, оно су били само ђачки комплименти“ (2014: 324). – „Дакле су оно били комплименти Мушицкоме! А да нису ово сад комплименти Копитару?“, пита се проницљиво Ђорђе Рајковић, биограф Лукијана Мушицког и Вука Караџића. „Па не само да је Мушицки“, наводи даље Рајковић, „народне песме сам купио и Вука први наговорио да их купи, него је и целу II свеску Вукове песмарице превео на немачки језик у прози, будући је највећи немачки песник Гете тај превод желео“ (1950: 78–79). Сматрајући Мушицког за родоначелника ове књижевне делатности у Срба, Ђорђе Рајковић став поткрепљује и писмом Јована Гавриловића: „Вук је имао обичај да не каже, као што се то обично чини, коме је имао што благодарити за учињене му помоћи. А ја знам: да је Мушицки био први, који је почео купити речи и народне песме. То је све дао Вуку“ (236). Такође, и Милош Светић пружа аргументе у *Оілегалу срѿском*, наводећи да је он 1811. и 1812. био ђак првог разреда Гимназије у Карловцима. Он је запамтио да је онда Лукијан Мушицки искао од богословаца да му „четвртком и недељом, који знају, донесу по коју народну песму“. Притом, опомињао се и богословца Филипа Цветковића који му је тада показивао једну народну песму са овим почетком:

Широко поље Косово,
И у том пољу злат јаблан,
А на јаблану злат гавран.
Стаде га Марко стрељати,
Стаде га гавран молити:
Немој ме, Марко, стрељати.

(1950: 76)

И у Вуковој преписци налазе се трагови о томе да је Лукијан Мушицки и лично записивао и прибављао Вуку песме. У марту 1815. године, Вук се похвалио Јернеју Копитару да је у Срему ступио у контакт са својим негдашњим карловачким учитељем: „Познао сам се са Мушицким, и тако сам се с њим познао, ко и с Вама; и обрекао ми је све пјесне, које је он до сад скупио, дати“ (1987пр.: 215). Осим песме „Поранио Краљевићу Марко“, Вук у Предговору четврте књиге *Народних српских њесама* (Беч, 1833) пише да му је Лукијан још 1815. године дао „неколико јуначких песама (о високом Стефану, о Ђурђу Смедеревцу итд.), које за то до сад нисам штампао, што све очекујем, не би ли где нашао каквога певача, да ми ји мало по реду каже. А и из садашње епархије своје послао ми је пре четири године велики свежањ различити народни песама, из који ће ји се моћи лепи за штампу изабрати“ (1986: 403; 1974: 20).

Међутим, није претерано тешко одгонетнути због чега је Вук Караџић касније прећуткивао и безмало одрицао заслуге Лукијана Мушицког, а све их приписивао Јернеју Копитару, уколико имамо у виду да Вук то тврди у моменту када га његови противници, особито Јован Хаџић, нападају да је саставио речник не знајући ни латински ни немачки, али да је нашао ко зна – Мушицког и Копитара; да му је Мушицки начинио слово *ђ* за његове потребе; да је 19.400

речи узео из сандука од пароха Аврама Панића из Шида и понео са собом у Беч; да му тако и песме други купе, а њега једнако „боли глава и издају га очи“ (Хаџић 1969: 333). Осим одбране од подужег списка којим се настоји да се обезвреди Вукова књижевнојезичка делатност, такође не треба сметнути с ума ни податак да је четрдесетих година 19. века, када су особито учестале оптужбе против Вука, Мушицки већ покојни (1837), а Копитар је живео до 1844. године.

У августу 1815. године Вук се вратио у Беч. Оца Стефана оставио је у Карловцима, а његов је братучед Обрад ускоро отишао у Србију пошто је, с јесени, објављен мир с Турцима (Караџић 1987пр.: 174). Одмах се у Бечу заузео штампањем припремљене књиге песама. У штампарији Јована Шнирера, крајем године, објављена је *Народна србска ѿјеснарица. Частѿ вѿѿора*. Она садржи 104 лирске и 17 епских песама и посвећена је „Господину Јернеју Копитару, Крајинцу“. Копитар се обрадовао књизи и посвети и годину дана касније одужио се непотписаним приказом у бечким књижевним новинама. Указавши на сродност песама са Хомером и похваливши је уопште јавно, Копитар је, пак, приватно замерао Вуку на традиционалној ортографији. Због хајке на правопис у првој *Пјесмарици* и *Писменици* Вук је другу књигу *Народних србских ѿјесама* штампао до тада уобичајеним правописом. Због тог уступка српској књижевној публици у Аустрији и сам није био задовољан, па се припремајући речник поверавао Копитару да ће убудуће бити храбрији: „Али ако Бог да те ја одкуд добијем новаца, не ћу ја од њих Србскога језика ни ортографије учити, него ћу лиепо јот (j) начинити, пак ћу мој матерњи језик онако писати, као што га милиони душа говоре; а кои хоће да докаже да они покварено говоре, и да их поправи, начаст му слава. А мене на то сад навући неће. Ово је трећа

година одкако сам се ја с Вама познао, од онда сам натраг почео ићи, и приближавати се говору народном, и јошт' ни сам на право место дошао. Втора част пјеснарице чистија је него прва, и писменица; али трећа част пјеснарице, и Србскиј Речник биће баш онако написани и напечатани као што народ говори. Тежка је то ствар кад' се човеку из детињства што год у памет уврти“ (295).

У то доба, Вук је започео и вишегодишњи рад на српском речнику. Вук сведочи биографу да је Јернеј Копитар њега саветовао и пре тога да се лати скупљања народних српских речи. Вук је једнако обећавао, али ништа није предузимао све док Копитар није једном дошао и донео Вуку читав рис хартије исечене на парчиће, па му рече: „Сећајте се речи за које знате да се употребљавају у народу, па их записујте на овим парчићима хартије, сваку на посебном парчићу. Мало помало накупиће их се и цео речник.“ – „Посао није био тежак“, вели даље Вук, „и ја се почнем њим бавити марљиво“. Да би још олакшао, Копитар му је дао да прегледа *Ričoslovník* (1805) Јосипа Волтића, а после и речнике Ивана Белостенца, Андрије Јамбрешића и Јоакима Стулија. Вук је речнике више разгледао него што их је читао, писао је на листићима више из главе и јемчи да никад није узимао речи из речника за које не би могао поуздано да тврди да се употребљавају у народу (Срезњевски 1987: 22). Посвећен посве лексикографском послу, Вук је у децембру 1815. опет отишао у Срем, у српско говорно подручје. У Карловце је стигао преко Пеште. Из Карловаца се одмах упутио у манастир Шишатовац да Лукијану Мушицком уручи писмо Јернеја Копитара. „Ваше писмо, кое кад' је видео“, описује Вук Копитару, „казао је, да га ние достојан ни у руке га узети, ака моли отворити и прочитати; и заиста је без сваке шале хтео да га дотле не отвара, докле Вама не пише, и от

Вас отговор не добије, но други дан ја сам га једва ослободио, и уверио, да је то довољна казн таково писмо 24 часа затворено држати и онда га је већ' едва отворио; и казао је да ће Вам одма' писати (и заиста хоће)" (1987пр.: 268). Мушицки се снебивао, јер је био познат по томе да ретко пише писма и да нередовно одговара на њих, због чега се на њега мало и срдито, у томе ревности, Јернеј Копитар. Пошто је он и Вук касније често корио да је прилећ и немаран кореспондент, Вук је једном у шали рекао да је он од Мушицког научио не одговарати на писма (348). На то је Лукијан запретио да ће убудуће засипати Вука писмима тако да ће у дрвооскудној Вијени моћи њима пећ грејати. Па, опет је остало по старом, писао је мало и нередовно (354).

Из Шишатовца Вук је отишао у Земун. Тамо је пак уручио друго писмо Копитарево проти Јовановићу. Тада се приближио Београду. „Мало сам“, поверава се Вук, „от жеље омирисао онај красномиришући дим Београдски“. Сада је близина отаџбине сасма другачије осећаје изазивала у њему него онда када је прошавше године заљубљено зурio преко реке у бедеме Београда који су чилели пред чежњом за „вољеном Нани“. Међутим, и пошто је објавио другу *Пјесмарицу* Вук није престао да скупља песме. Идући од Земуна ка Карловцима „нагазио“ је увече на једну српску игру у неком селу и платио је „двема секама два сребрна цванцигера“, те су му целу ноћ препевале и од њих је записао више од 25 песама (сватовских, жетелачких, ускршњих) све по избору (269). О Новом лету био је у Карловцима са оцем. Тада га је звао к себи и митрополит Стефан Сратимировић. Похвалио је другу част *Пјеснарице* (1815), рекавши да му се врло допада и тада му је дао и две народне песмице својом руком написане, али му је у исто време спочитавао и то што није неке речи како треба пославенио. „Читајући у другој

књижици нашијех народнијех пјесама 82. пјесму карао ме је“, преноси Вук, „што мјесто ’*сѣарајо* властеља’ нијесам написао и наштампао ’старога’; а кад сам му ја одговорио да народ тако пјева и говори, и да ја то нијесам смјео из много узрока поправљати ни кварити, он ми је рекао: ’Ако пијан човек посрне и падне, не ваља и ти за њим то да учиниш, него ваља да се чуваш и другога да опоменеш, да се чува’. Потом ме је стао карати, зашто није: ’*Мириши* му душа, него мирише“ (269; 2004: 328). Из Карловаца Вук је, потом, са Лукијаном Мушицким отишао у Шишатовац. Ту је почео да учи латинску граматику и да саставља речник. Међутим, затребали су му „шочакчи“ (хрватски) речници које је листао у Бечу, па је он молио Копитара да их пошаље и приде словар Руске академије за потребе Мушицког. Те све књиге, збори Вук, налазе се у библиотеци Стефана Стратимировића, али они нису ради да просе помоћ српском језику од највећег непријатеља његовог, него то треба да им пошаље Копитар, а Стратимировић нека се само зачуди када у Објављенију речника види да ће књига имати све оне речи које садрже и та издања, јер он сматра да речник никакав Србин не може да састави осим њега. Од како му је чувени гетингенски професор историје Аугуст Лудвиг Шлецер посветио друти део његовог *Несѣора* врло се понео, говорећи: „Ја и Шлецер једини смо људи у Европи“ (Рајковић 1950: 73). О Стратимировићевој лексикографској делатности постоји анегдота коју је Вук Карацић саопштио према казивању Лукијана Мушицког. Када се једном Шлецер пожалио Митрополиту што не постоји никакав речник нити граматика српског и бугарског језика, овај да би угодио великом немачком научнику науми да скупи српске речи, па да их уметне међу словенске и руске и да тако Шлецеру одштампају српски речник. Да би се то лакше учинило, Стратимировић

подели посао према словима. Лукијану Мушицком препоруче речи које почињу са *л* и *м*, Јосифу Путнику *ј* и *џ*, а Стратимировић узме *с*. Неколико дана после тог радног договора први дође Путник и, као што је био шаљив и слободан, баца пред Митрополита хартију, на којој је био написао неколико речи, и каже управо да тај посао није за њега и да су га они преварили, премда највише речи почиње са *џ*. Утом се и Стратимировић наситио посла, па Путников изговор прими смејући се, а и остали то једва дочекају, те посао око српског речника тако сасвим замре. Да је анегдота веродостојна сведочи и податак да је Лукијан Мушицки у Шишатовцу предао око педесет, а можебити и више речи што их је он био тада скупио (Караџић 2004: 327–328; Рајковић 1950: 154–155; Огњановић 1900: 123–124). Осим невеликог Лукијановог фонда који је садржао, између осталих, и речи *лула* и *мавиш* (2004: 328), Вук је у једном фрушкогорском манастиру пронашао *јоменик* стар двеста година из кога је извадио више од 1.000 српских имена с намером да их заступи у речнику (Караџић 1987пр.: 295). Највише муке задавао му је превод речи на немачки језик. Изгледа да су Вукови противници преувеличавали допринос Лукијана Мушицког у том погледу с обзиром на то да се Вук у једном писму (август 1816) јада Јернеју Копитару: „Риечи су за Србски Рјечник већ одавно скупљене, и постављене у азбучни ред, но и за Вас је остало посла доста. Мушицки ми ништа ние могао помоћи у немачком, зашто нема кад“ (316), јер он вазда, замера му на другом месту Вук, „бере кукуруз, поправља бурад, отаче вино, пече ракију и проче“ (334). Поред свега, пише му још Павле Соларић из Венеције да речник треба да саджи и речи у италијанском преводу, јер ће само тако имати прођу и у Далматинској епархији и у Црној Гори (311, 316). Вуку се ипак то учинило

примамљиво, па је отписао Соларићу да ће бити, а Копитару је, предочавајући му Соларићев предлог, поручио: „Ја сам Вама казао да ћете Ви имати посла око Србског Рјечника више него ја“ (315). Међутим, када је *Српски рјечник* објављен, Павле Соларић се „хватао за главу“ како ће сад пред пренумеранте, јер их је лично уверавао да ће српске речи бити толковане и на италијански језик, а они се претплатили само под том погодбом (730).

Током 1815. и 1816. године Вук је у више наврата борао у манастиру Шишатовцу, где је, како сам наводи, „имао господски квартир, и сваку другу згуду и потребу“. Ту је он могао натенане и у миру да преписује песме и да саставља речник. Међутим, између гостопримљивог домаћина и захвалног госта каткад су севале и варнице, долазило је и до жучнијих расправа, па чак и до свађа. Једну неприлику описао је Вук: „У манастиру Шишатовцу један пут (1816. г.) за ручком Мушицки је викао на наше хајдуке, говорећи: не само да хајдукују по Турској него и да прелазе преко Саве у Срем, да срамоте народ свој итд.; ја сам пак хајдуке бранио, доказујући да је највише криво турско правитељство што ми хајдука толико имамо; да многи отиде у хајдуке за невољу; да у нас у хајдуке иду понајвише најзнатнији људи и да међу њима има добријех и поштених људи, који тек у друштву стану мало-помало зло чинити; да су хајдуци и у почетку буне на дахије (1804. год.) били народу од велике помоћи и користи итд. Овако, бранећи сваки своје мисли, дође готово до свађе и Мушицки се тако расрди да престане говорити са мном. Послије ручка отидемо с гостима, који су се онде десили, у Петковицу (мали манастирић на шишатовачкој земљи), вратимо се предвече натраг, вечерамо и отидемо сваки у своју собу спавати не проговоривши један с другим ниједне ријечи. Сјутрадан испред подне ја

изиђем пред манастир и ондје станем с њеки, у томе он, отворивши прозор, промоли главу из собе и смијешећи се запита ме шта оно ја кажем да чине хајдуци кад чују кукавицу гдје кука. На то му ја одговорим, као што сам му и пре казивао, да се за хајдуке зло прориче у оној години кад кукавица изиђе рано те кука по црној шуми, а да их њезин глас по зеленој шуми врло весели, и да је то знак да се одмећу и скупљају. Кад се после ручка састанемо у његовој соби, он ми прочита почетак оне оде“ (2004: 309), која је касније објављена под насловом „Вуку Стефановићу Сербљину од Сербљина о почетку ополченика Сербља против турски даија (1804)“. Почетни стихови гласе:

Да, бодриј Вуче! Љуте из нужде су
Премноги добри Србије синови,
И мирни, нежни сердцем, душом,
Туђем незавидни добру, злату,

Оравши радо своима волови,
По лепим, топлим, плодним пределима
Отцева свои житне њиве,
Ручак и ужину чекајући,

Знаш, сготовљену прабабским начином
От верни љуба, – невине деснице
Хајдуком дали кои зверски
Лесу по густом блуде бедни...

(Мушицки 1938: 48)

Пошто му је прочитао стихове, „видећи ја“, наставља Вук, „тако да смо се помирили и да је он попустио и мени дао за право, станем му наново казивати од какове су помоћи

били хајдуци у почетку буне на дахије, потом српске бојеве с Турцима итд. Њешто је од овог мог казивања он биљежио, а њешто је одмах преда мном у стихове намјештао; и тако за њеколико дана постане она ода. Да је све овако, о томе се може сватко увјерити, нп. кад помисли шта ли би онда без мене знао казати [...] Мушицки о бојевима на *Шћубеку* (или *Штубику*), на *Свилеуви*, на *Сјеници*, на *Чучујама*, на *Прахову*, на *Варварину*, на *Суводолу*, на *Пониквама*“ (2004: 309–310).

Радећи на речнику, Вук науми да у априлу 1816. пређе у Србију да чује како Срби говоре и шта певају, па ће да се врати у Беч да штампа речник (Караџић 1987пр.: 295, 297). Осим тога, вероватно је помишљао већ тада да се лично препоручи кнезу Милошу и да му потражи трошак за штампање српског речника који ће му посветити. Особито је полагао у то наде јер је био у уверењу да је Кнез већ тада знао шта је то слава, пошто је уредницима *Новина сербских* у Бечу, Димитрију Давидовићу и Димитрију Фрушићу, послао 1000 #. Уздајући се у подухват, већ је уверено писао Јернеју Копитару у Беч да штампар Антон Штраус треба да „начини лиепа писмена, особито *ђ* и *ћ*, да буде лепше, него код Шнирера, а *јоѿи* (*ј*) треба тако да начинимо, да је налик на Србска писмена“ (297). Међутим, када је у мају први пут после емиграња 1813. године поново ступио на тле Србије, било је све узаврело од политичких смутњи. Баш у то доба у Београду је била о Ђурђевдану Народна скупштина на којој је кнез Милош свршио са Петром Николајевићем Молером, који је био председник Народне канцеларије и у то време главни Милошев политички противник. Исте ноћи удављени су и чувени Карађорђев војвода, Капетан Радич Петровић, као и кујунџија Јован Деља, који је био оптужен за ковање лажног новца. Турци су њихове лешеве избацили на Калемегдан где су читав дан лежали да их свет разгледа. Према

детаљном опису њихових уморстава може се претпоставити да је Вук између 13. и 16. маја лично присуствовао драматичним збивањима (Караџић 1969а: 206, 508; Стојановић 1987: 17). Преплашен стравичним призорима, он није продужио боравак у Србији где је, између осталог, намеравао да иде у Крушевац, јер је у марту од некакве бабе отуда забележио више од 50 женских песама. Осим „своје обичне красоте“ те песме имале су нетипичну именичку промену, јер се уместо гласа *и* јављало *е*: „Кум кумице потихо говори / Док девоике гуњу дам...“. Зато је хтео да оде тамо и да се лично увери да ли се у читавом крају тако говори, јер му се чинило да је то некакво наречје бугарског језика (Караџић 1987пр.: 296). Уместо тога, он је побегао у Земун. Мало је вероватно да је он у Београду стигао да се види са братучедом Обрадом и побратимом Симом Милутиновићем за кога је донедавно чак мислио и да је погинуо на Пожаревцу. Међутим, то је била лажна вест. Милутиновић је изнео живу главу из Другог српског устанка, али се у последњем устаничком окршају, у боју на Дубљу, „просуо тако, да је, с тога, до смрти морао увек носити потеге од јелење коже“ (Милићевић 1888: 363). Када је кнез Милош постигао мир с Марашли Али-пашом Милутиновић је постао писар код Јована Обреновића, па у Народној канцеларији у Београду. Када је председник Народне канцеларије војвода Петар Николајевић Молер, пред Вуковим очима, пао као жртва Милошеве борбе за власт, тада је и Сима избегао из Београда и лађом се упутио у Бесарабију с намером да пронађе родитеље који су се тамо одселили 1813. године. Мимоишавши се са оцем, застао је у Видину, јер није имао новца да настави пут нити да се врати. Принуђен да пронађе службу, чувао је бостан у башти старог Турчина Мехмед-барјактара. Када је изашао из службе код Турчина, био је учитељ грчког и српског језика хришћанској деци.

Милутиновићево присуство у Видину заинтересовало је Вука Караџића и Лукијана Мушицког. Они су му предлагали да проучава бугарски језик, да скупља народне песме и приповетке и да састави граматику и речник бугарског језика. Преко Вука Мушицки поручује да преведе на бугарски језик и неку српску драму, на пример, *Зао отишао и неваљао син*, коју је Емануел Јанковић прерадио по Голдонију (Караџић 1987пр: 454; Ђорђевић 1893: 29; Игњатовић 1976: 289–290).

По одласку из Београда Вук се састао са Димитријем Фрушићем који је напустио Беч. Били су у Земуну и Рачи. О том веселом дружењу Вук не пропушта да извести Копитара, који је „у друштву био весељак; а кад би увече отишао у кафану, као и [Јозеф] Добровски, није марио рано долазити кући“ (Рајковић 1950: 109). Пише му да су се частили „(ово је мало Доситејевски) коекуде читаво 10 дана“. Сусрео се тада Вук и са зетом Стефаном Живковићем Телемахом, који је тих дана пак прешао с пасошем земунске Генералне команде у Србију (Караџић 1987пр.: 316). У манастир Шишатовић вратио се Вук почетком јуна 1816. године, па је у јесен свраћао и до Карловаца код Стефана Стратимировића, који му је једва допустио те је хронике Ђорђа Бранковића мало читао и нешто мало забележио језика ради. Када је Вук навео разговор око српског речника, Митрополит „за Српски речник није ћео поменути, него је догонио до Штулија и до Волтиција, говорећи да им је језик никакав“. Вук је ћутао и из пркоса није хтео ни речи да прозбори (Рајковић 1950: 150), притом помишљајући – чек да се ја докопам Беча, па нећу од вас „Србскога језка ни ортографије учити“, јер он нити мисли „постати поп нити игуман“. Вук се и наредне године сусрео у Бечу са Митрополитом кога је међу пријатељима шаливо називао *Ча Сїева*. О сусрету 2. јуна 1817. пише Лукијану Мушицком, кога је већ Стратимировић почео

страшно да гони због манастирских дугова, али и због подршке коју је игуман указивао Вуку: „Синоћ сам био код Ча Стеве. Могу се похвалити да ме лјепо дочекао. Кад сам га пољубио у руку, онда ми је рекао: 'Ти већ постаде Бечлија.' А ја: 'Бечлија Ваша Екцеленција.' Он: 'Како ти иду послови?' Ја: 'Добро.' Он: 'А шта радиш?' Ја: 'Пишем Српски Рјечник.' Он: 'Словар, словарь, ни је Рјечник!' потом је наставио предиковати о имену словарь, и по свом обичају говорио је о том читав 1/8 сата. Отуда је прешао на диалекте Српског језика, но ту се осрамио: зашто је говорио о ствари, коју ја разумем десет пута боље од њега.“ (1987пр.: 462).

Из Шишатовца Вук је пошао у Беч у септембру 1816. године. Био је осам дана у Новом Саду, затим у Пешти, где је једном ручао код Витковића, а у Будиму је нашао Д. Исаиловића, Берића, Булића (320). У Беч је стигао крајем тог месеца (Стојановић 1987: 112). Вукови биографи приписују одлазак Вуков из Шишатовца наредби Стратимировићевој Мушицком да га отера, под изговором да се не смеју мирски људи држати по манастирима. Митрополит је загремо Мушицком: „Терај Вука из манастира, јер ћу иначе отерати и тебе и њега!“ (Рајковић 1950: 154). Оспоравајући Стратимировићеве анатеме против *Српској рјечника* (1818), Јернеј Копитар саопштава да је аутор састављао речник у манастиру Шишатовцу код архимандрита Лукијана Мушицког, који није био омиљена личност у Карловцима. Када се појавило Објављеније о *Сербскоме рјечнику* (од 20. марта 1816. у манастиру Шишатовцу) митрополит је забранио Мушицком да Вука и даље држи у манастиру.²² Тим је он настојао да

²² Неколико дана по Вуковом одласку из Шишатовца Мушички је добио наредбу од Митрополита да одмах истера Вука из манастира (Стојановић 1987: 112–113; Поповић 1987: 92, 110).

оногоући излазак *Рјечника*, који је потом завршен у Бечу! (Добрашиновић 1980: 88) После Вуковог одласка из Шишатовца, Мушицки је боравио 14. и 15. децембра 1816. у Карловцима. Том приликом му је Митрополит пакосно рекао о Вуку Караџићу: „Какве ће јошт он плевели по Бечу сејати и простирати!“ (Караџић 1987пр.: 430–431). Други пут корио га је Ча Стева: „Ја се чудим теби, какову ти предилекцију имаш к Вуку! Како си могао онаког богаља држати међу свештеницима! по манастири – тако су ми казивали – водити! бринути се, да добије место Господин Вук! (овим’ последним’ речма указао је насмешно уваженије руком и главом)“ (444). Потом је слао у манастир свог шпијуна, дворског протосинђела Гаврила Хранислава, за кога Копитар збори да је „један сујетан, полуучен човек и заклет и непријатељ Мушицког“ (Добрашиновић 1980: 86). Затим, Лукијан сведочи о томе да Хранислав „с почетка године [1817] мотрио је мајмунски, као што има обичај, неће ли где видети портрет [Вуков]“, који је у Шишатовцу 1816. сликао Павле Ђурковић. Но, није га видео, јер га је Мушицки скрио. Метнуо га је под портрет патријарха Јосифа Јовановића Шакабенте, па је под „том завесом“ и даље тамо остао окачен. Хранислав се и код других распитивао. У Карловцима је говорио да га нигде у манастиру није могао да смотри, а да је га је видео, закључује Мушицки, „знам да би денунцирао. Дошао би ферман, да и њега истерам, избацам, протерам! Нека, нека! Притиснуто јаче све на више скаче. Он ће ми почетак, и као темељ бити моме Србском Пантеону, ког сам одавно намерио скупљати – портрета свију знаменити Србаља. У овај пантеон треба да дође портре Дуриха, Добровског, Копитара, коју су поспешествовали книжеству нашем“ (Караџић 1987пр.: 443, 527).

Баш у време Вуковог приспећа у Беч писао је Стефан Живковић, који се већ неколико месеци находио у Србији.

Вели да Срби и Турци живе као браћа, да се Шабац „на баиру начинио, да ти има око шта гледати“. Може и да се лепо заради и живи: „Нетреба ти више од 500 гроша пак да отвориш укоеј ти драго касаби селу, или Паланки дућана па да живиш. Ако ли пак волиш и механе мало држати ракије точити и проч. то ти нико небрани.“ Тиме се, обавештава Вука, и његов братучед Обрад „помогао, продајући ракију, сад да му загледаш у торбу“. Благосиља промене: „Бог дао да задуго остане, све би боље за људе бивало и баш би оно златно време опет се поврнуло, за које ти често говориш, да сте под Турцима имали. Заиста ти кажем за Србе је сада весма добро“. Зато га позива да се врати у Србију: „А ти си отишао у тај весели Беч да дангубиш. Гледаи час пре, да довершиш књиге, за кое амо весма распитују – пак да живиш“. Додаје да му је отац добро, жив је и здрав и да се сместио код комшије Гаврила Јовичина (323, 502). Како Вук саопштава, током десет година Првог српског устанка његов отац је десет пута обнављао дом [...], па га није од турског огња одржао, већ ето живи код комшије у Тршићу. Међутим, иако Телемах уздиже опште прилике у Србији, разочарао се у кнеза Милоша Обреновића. Њему је у инат ишао на гроб негдашњем мецени Вукове *Писменице сербскога језика* (1814), а ондашњем шабачком владици Мелентију Никшићу (324). Макако да је Милош умео вешто да шири усмену пропаганду, серија политичких убистава није се дала сакрити. Када је после Никшићеве смрти за новог шабачког владику у цркви представљан Грк Герасим, приповеда се да је Телемах рекао: „Ваш архипастир.“ Народ му замери, а он потврди: „Ваш, а не мој“ (460). Судећи према сачуваним приповестима у традицији, на затегнуте односе између кнеза Милоша и Петра Николајевића Молера ватру је доливао и Мелентије Никшић. Вративши се из Цариграда

у Београд с владичанским чином (шабачки владика; Вук вели ужички), тако дигне главу да је хтео да он буде први старешина, попут митрополита Петра I Петровића у Црној Гори. Према сведочењима савременика владика је носио буздован и пасао је сабљу. Приповеда се како је хтео да уклони себи с пута прво Молера, јер је био писмен човек, а после Милоша, с којим је мислио лакше изаћи на крај. Зато владика приметне разноврсне сплетке те добро завади Милоша и Молера. После Молерове смрти Мелентије Никшић се из Београда упути у Шабац. Међутим, кнез Милош је дознао и за његове договоре с Марашлијом да га изда и да паша несметано покупи од народа оружје. За ту услугу, кажу, Марашли Али-паша се обавезао да ће Мелентију помоћи да завлада Србијом. Стога, Кнез пошаље Марка Штитараца, Вула Глигоријевића и Петра Лазаревића Џукића да Мелентија некако у путу убију. Али се Штитарац, како налази Бартоломео Куниберт, задржи у некаквој механи, где се напије, па Мелентије несметано прође заседу. Онда се Штитарац уплаши Милоша, дође у Шабац и владик убије у његовом двору. Том приликом погубио је и два ђака, Милету Николића и Миту Зубанова (Караџић 1969в: 79; Милићевић 1888; Гавриловић 1908: 319; Протић 1998: 328–329; Таљандије 1999: 173–175). Стефан Живковић жалио је „оно двоје невинне момчади“ (Караџић 1987пр.: 324). Нескривено је затим поручивао да није рад остати у Србији и „служити глупаку“ (460). Због јавних оптужби, Милош га је затим протерао у Букурешт. При одласку из Београда говорило се да је Телемах упутио Милошу увредљиво писмо, због кога је Кнез скакао од љутње (Караџић 1969в: 380, 398). Извештавајући доцније Вука Караџића из Букурешта о домаћим приликама писао му је да у Србији нема ништа ново, „развје Милош коље и дере“ (Караџић 1987пр.: 725).

Дознавши штошта од Телемаха о збивањима у Србији на концу 1816. године, Вук се није освртао на његове позиве, већ је из Срема хитао у Беч да свршава речник. Он је већ узбучио лексичке јединице, али је, осим тога, остало још доста послова и то превасходно оних које су захтевале помоћ његовог бечког пријатеља и учитеља. О том заједничком прегору с пожртвованим и марљивим Јернејом Копитаром казивао је Вук биографу: „Он је долазио к мени сваки дан пред вече, не обазирјући се ни на кишу, ни на блато, па смо седели на послу до зоре. Ја сам узимао хартијце једну за другом, па сам му објашњавао значење сваке речи, објашњавао док не бих видео да је Копитар потпуно разумео, а он је преводио речи на немачки, латински, загледајући у сумњивим случајевима у Аделунгов, Шелеров и друге речнике“ (Срезњевски 1987: 22). Слично Вук саопштава и свом дојакошњем помагачу око речника, Лукијану Мушичком: „Ми додаемо Србском Рјечнику Латинске речи на место Талијанских. Тако смо нашли за добро. Копитар је код мене сваки дан после подне (од 6–9). Пред нама стое два астала (или стола; астал сам код Вас у Срему научио) и на њима велики Аделунг у 4. тома, и Шелер у 5. томова латинских и 2. Немачка“ (Караџић 1987пр.: 356–357). „Понекад кад би ми се учинило потребним“, настављао је Вук да сведочи И. И. Срезњевском, „терао би ме [Копитар] да напишем пример који би могао олакшати разумевање смисла речи, или читав опис предмета, обичаја и сл. Наш посао је даномице одмицао, и речник је на тај начин био готов за штампу и штампан 1818. године. То време свакодневних разговора с Копитаром остаће за мене насвагда незаборавно: тада се моје раније, ма да опширно, али несвесно знање српског језика оживљавало свесношћу; сваки дан сам имао могућност да мислим и о облику речи, и о његовим граматичким

променама, и о различном изговору у месним говорима, и о синтактичким слојевима речи...” (22).

Састављајући речник, Вук је приложио и богат етнографски материјал. Описивао је обичаје и начинио је читаве приповетке, пружајући примере употреба лексикографских јединица. Тим поводом јадао се читаоцима: „Али ће ми слабо ко вјеровати и разумјети, како је приповјетке тешко писати! Ја сам се овђе, око ови ђекоји мали, толико мучио, да би наши ђекоји списатељи могли готово читав роман написати, или све идиле Геснерове на Српски превести“ (1966: IX). У *Рјечнику* дао је Вук завршни облик азбуци. Диграме љ, њ заменио је словима љ, њ; за дѣ Мушицки је створио слово ђ (Карацић 1987пр.: 437–445); уместо грчког ї прихватио је Копитарево латинско ј, а питање слова ф и х тренутно је оставио отворено. Он је претходно питао за савет Лукијана Мушицког: „Него за Бога кажите ми што ћемо радити са х? Код народа се не чује нигде осим у Херцеговаца на крају и то као ї: навргъ брда, орагъ, кожугъ итд.“ Шишатовачки игуман је одговорио тако да је Вук завршио речима: „Бог да му душу прости“. Тако Вук није у *Срѣском рјечнику* и у њему штампаној *Срѣској їрамајици* заступио гласове ф и х. „Писме“ *хјер* (х) Мушицки назива „књижним Прометејом“, јер „час се чује и то јаче или слабије, час се затаи, час се промени (изврне). Прави је Прометеј у азбуки нашој“ (395, 430–431). Потом је саставио и епиграм у коме иште неке изузетке:

Шта ћемо с књижним Прометејем, писменом хјер,
Да се нигди

Стани зар оно у нас? Пра? Вр? Стра? Свети ду?

Кажу без изјатија ни једног правила нема.

Допушта Галл, аи Бритт! Зашт да не следује Срб.

(Мушицки 1938: 117)

Свакодневно напорно радећи на *Српском рјечнику*, Копитар и Вук су се крепили шљивовицом, коју је из ма-настира Шишатовца редовно слао Лукијан Мушицки. Када је буренце било на измаку, Вук пише Мушицком: „Ја сам Буренце са Шљивовицом изнио у Беч и оточио у бутеле, пак сад пијуцкам са Копитаром и [Јеремијом] Гагићем, и у Ваше здравље напијамо; него не знам шта ћемо онда кад’ ово попиемо?“ (1987пр.: 357). Недуго затим, најављујући почетак штампе *Рјечника* у типографији Димитрија Давидовића, Вук пише Мушицком 30. јануара 1817. и моли га да пошаље „један аков добре шљивовице да подмаже калфе“ и притом иште да у тај аков успе и на његов рачун „неколико холбе зашто немам више него јошт 3 путеле, па сам и од њи три обрекао једну дати Гагићу на пут, а једну ћемо попити док пође; дакле онда само једна остаје мени и г. Копитару“. Пошиљка је путовала у Нови Сад ујаку Димитрија Давидовића, „Исаку Грујићу et Comp“, а он ју је отпремио сестрићу (405–406). Поводом тога, Мушицки 4. марта 1817. обавештава: „Аков Шљивовице старе и добре за Давидовича послао сам у Н. Сад ујаку његовом. Ваљда да је експедитирао. – За вас и Гдина Копитара узмите из акова $\frac{1}{4}$, преправте бутеле. За Дав. $\frac{3}{4}$ шат буде доста“ (415). На то Вук 18. марта захваљује: „За шљивовицу чули смо да иде; вала Вам, те велика вала! Него велите: плати па онда вала. Јуче ме молио доктор Белицкиј да распитам тамо доле може ли се добити добра црнога вина (елфера), и пошто аков; него јавите ми то молим Вас да му кажем, може бити да има у Опову?“ (419). Споменути доктор биће да је био специјалиста за дерматологију, јер је Мушицки молио Вука да се код њега распита за лек против опадања косе. Вук му је одговорио: „За опадање косе нисам још био код Белецкога (зашто седи далеко од мене, а имам сила посла), него

ћу отићи и питаћу га, мене ради, зашто и ја ћу да останем ћелав), па ако што знабуде, послаћу и Вама; али не веруем да од тога има какав лек: зашто видим овде највећу Господу где носе пароке“ (601).²³ Једно фрталче старе добре шљивовице Мушицки је послао Вуку у Беч по дилижансу из Илока, преко постмајстора илочког Борича, синовца пароха Лежимирског. Он је затим по кондуктеру, Хелцу (Helzl), наложио да им се пошиљка лично допреми (584). Вук потврђује пријем и додаје да је буренце шљивовице одложио већ у подрум док му време употребе дође. Међутим, достава је испала скупа, јер кондуктер Хелц није испоручио лично на адресу него је Копитар платио трошкове седам форинти – 5 форинти за лежарину и 2 форинте трогеру (носачу) (595). Старао се Вук у Бечу да не остане без сремске шљивовице, али га је све време рада на речнику пратила крајња оскудица, па је био прунуђен да за 19 форинти и 30 крајцара прода фрталче шљивовице коју му је на дар послао Мушицки. Затим је продао и своје бријаће бритве за шест форинти, а купио их је за петнаест (Рајковић 1950: 151). Остао је у Бечу без иједне крајцаре у џепу. Продао је чивутима све што се могло продати, најпосле и кошуље и мараме с врата и из џепа, само да не умре од глади (Караџић 1987пр.: 639). То не прећуткује ни у Предговору *Српској рјечника*: „Ја сам се око ове књиге намучио, што може бити до данас нико око какве није: зашто осим труда, који сам подносио

²³ Вук је косу почео да губи још у млађим данима. Ако се то не би могло рећи према првом портрету који је радио Павле Ђурковић у манастиру Шишатовцу 1816, када је Вук имао 29 година, на слици Димитрија Лакатарија, шеснаест година касније, дат је с оголелим теменом. И Срезњевски потврђује тај утисак, као и Јоаким Вујић, који заједљиво истиче Вукову ћелавост: „ћелаво шантави са штуплом скакавац Вук“ (Добрашиновић 1978: 4, 20).

ријечи купећи и у ред доводећи, морао сам се старати како ћу књигу на свијет издати, и како ћу међу тим живљети“ (1966: XIV). Позајмљивао је за храну и већ је био дужан 300 форинти, а откуда му за речник 6.000?, питао се Вук! (Караџић 1987пр.: 418). Пресело му је пошто је једном позајмио новац од Димитрија Давидовића. Јадао се Мушицком: „Давидовића колкогођ познајете из његови новина и књига да је магарац, толико је рђав човек: негђе подавно заискао сам од њега 200 форинти да доплатим неку артију, па ми је дао без ријечи, зашто је мислио да ја имам новаци; али кад је виђео да сам у невољи, онда ми је прокопао мозак, иштујући они 200 форинти, зашто каже има полице да исплаћује“ (639). Још га Копитар натерао да у речнику пространо опише и обичаје, па ће то бити још неколико табак више, односно изаћи ће штампа још скупље. На то Вук у шали додаје да не мари: „јер ми смо богати људи немамо ништа“ (358). Но, да невоља буде већа, одзив на претплату био је неочекивано слаб. Једним писмом Стефан Живковић јавља Вуку како је нудио Јокса скелеџију да се претплати на *Рјечник*, а овај му одговорио: „А шта је то, и што ће то нама; имаш ти какви дебели волова; није нама до књиге“ (402). Лукијан Мушицки пише да га је игуман манастира Чокешине, Хаџи Константин, обавестио да и упркос залагању није ниједног претплатника могао да нађе, јер вели: „Људи задивљали, нико о књиги не ће ни да чује“. – „Зло! Али – шта ћемо!“; закључује архимандрит шишатовачки и бодри Вука: „Горе главу; сутра ће можда бити боље“ (416). И Мушицки је нудио претплату калуђерима. Један рече: „Ја не разумем шта је то“. Други: „Ја ћу купити кад изиђе“. На то Мушицки резигнирано додаје: „Несрећни син! а би ли изашао кад би сви тако били“ (569). Шидски парох Аврам Панић нудио је парохијанима да се пренумерирају, али су се они изговарали

да не могу да плате док словарь не виде, јер су се и досад на многе књиге претплаћивали, а по том нису ни новаца, а ни књиге видели (629). И Јован Гавриловић из Вуковара јавља да су многи одустали од претплате јер им позно књиге долазе (648). А с *Рјечником* баш се отезало. Од првог *Објављенија* из Шишатовца (20. март 1816) па до другог бечког позива (20. март 1818) протекло је тачно две године.

Одмах свестан да од претплате не може да подмири трошкове штампе, Вук се писмом, крајем 1816. године, обратио кнезу Милошу за помоћ око издавања *Рјечника* (376–378). Иако је подухват хвалио, Вук није заинтересовао Милоша. Зато је молио Димитрија Фрушића да се и он заузме код Кнеза. Фрушић је тада био лекар у Земуну и као искрени Вуков пријатељ одазвао се молби да посредује, па је 1817. о томе лично писао Милошу. Фрушић је отписао Вуку 24. септембра 1817. и приложио је и Милошево писмо у коме он захваљује што се намерава речник њему посветити и обриче помоћ, али тражи и стрпљење, јер је, како вели, велика оскудица (509). Када ни то није помогло, Фрушић је 1818. прешао из Земунa у Србију и лично је хтео да понови Милошу молбу. Али како се збило да је баш тада Кнез био у лову, Фрушић је само преко Јове Миоковића добио обећање од Милоша да ће првом приликом послати Вуку 1.500 гроша (560–562). *Српски рјечник* је из штампе изашао после убиства војда Карађорђа. О том злочину Вука је подробно обавестила Сара Михаилова Карапанџић (497–498). Писао му је и Димитрије Фрушић да је београдски везир кнезу Милошу дао сабљу да носи око врата што је убио Црног Ђорђа (506). А смели и бескомпромисни Кнежев критичар, Вуков зет Телемах, поново је упутио отровно писмо Милошу, у коме га је изгрдио и поручио му је „да подла тако Милошева душа није вредна балегу са се скинути, са којом

се обложио крв Ђорђија проливши“. Приповедало се да је Милош због тога скакао од беса и да се заверио 50 кеса новца потрошити док га „или ухвати или замами на прилику“. Према казивањима Милош је писао влашком бегу да истера Телемаха из Влашке (507). Драматичан догађај био је повод ширењу многих гласова о Милошу као о убици, крволоку и турском слуги. Стога је и земунски генерал Червенка реаговао бурно пошто је тек касније дознао да је Димитрију Фрушићу издао пасош да пређе у Београд како би Вукова књига била посвећена Милошу. Иначе, да је знао његову намеру, Фрушић би остао без пасоша, јер су Вук Караџић и он хтели да хвале рђава, необразована и болесна човека (561). Међутим, како Милош никада није послао новац за *Рјечник*, изостала је и посвета. Но, вели једна прича, Вук није само намеравао да књигу посвети Милошу, већ је он и на својеврстан начин и њен садржај прилагодио Кнезу и његовој веселој околини. Јован Хаџић замерио је Вуку што је у *Рјечник* ставио онолике срамотне поскочице, приповечице и изразе. Вук му је одговорио да је он тиме хтео да угоди кнезу Милошу и старешинама, који су се псовкама најрадије забављали, јер „све се надмећу који ће што срамотније казати, па се онда начини смех“ (1969а: 344).

Вук је, затим, потпору тражио на све стране. Обрадио се руском посланику у Бечу грофу Головкину, затим је и лично излазио пред аустријског цара Франца I, тражећи помоћ штампању *Српског рјечника*. Ту аудијенцију Вук је описао на помало комичан начин: „Кад дођем у јутру у 7 сати у кабинет, а то у једној соби чекају више од 100 људи и жена; помислим ја у себи: кад ћемо ми сви добити ред да говоримо с царем, зашто сам мислио да ћемо ићи к њему један по један, као дуовнику на исповијед; кад уђемо у једну велику салу па станемо у реду у наоколо, док један пут

почеше ђекоји шаптати је ли то цар? Кад ја погледам, а то он зашао редом од једнога до другогa те узима прошенија и пита шта је! Онда ја већ виђе каква ће бити аудијенција, и одма се поче кајати, што сам се мучио и толико пута пењао у трећи кат (зашто сам мислио да ћу доћи цару у собу, па да говорим с њим на само као с човеком, а не као с царем), и да сам био близу врата, одма би изишао напоље, али будући да сам био чак на другом крају сале, помислим у себи: кад је дошло дотле, ајде већ сад што му драго. Кад дође до мене, дам му и ја моје прошеније, а шта сам му могао рећи, кад слуша толики свијет? (ваља да је то зато и измишљено тако, да људи не могу молити и откривати своје невоље); кад узе прошеније, он ми рече да ћу добити[...]“ (Карацић 1987пр.: 640). На овај се корак Вук одлучио подстакнут подршком коју је Његово величанство пружало, током три деценије, сличном подухвату фрањевца и дубровачког лексикографа Јоакима Стулија (608), али му Бечки двор није одобрио молбу (624).

Обраћао се Вук митрополиту Стефану Стратимировићу и свим владикама и спахијама српским, али је одзив био незнатан. Лукијан Мушицки му у то доба пише о својој невољи, да му је дух убијен, јер је био заглибљен у манастирским дуговима и преплашен претњама Митрополитовим (Рајковић 1950: 158). Све је рачунао да и када прода вино, и шљивовицу, и кукуруз, да опет не може с профитом од 9.400 форинти ни делић дуга да исплати (Карацић 1987пр.: 547). Читајући његова јадања, Вук је мислио у себи: „Кукај, мајко, те ме разговарај! У највећој биједи чини се човјеку лакше кад види да није сам, него да има и више његова друштва на овоме свијету“ (Рајковић 1950: 151). Када је *Рјечник* напoкон предат Штампарии Јерменског манастира у Бечу, Вук је морао да купује хартију, да недељно плаћа штампу и да живи, а није имао пребијене крајцаре у кући са женом и

дететом. „Чисто ми је долазило кашто да полудим“, исповеда се Вук, „јела ме је брига каква се само може помислити; здравље ми се поремети – нијесам додуше лежао у постељи, али сам једнако био болешљив“ (151–152). Сиромаштво је Вука довело до очајања. Већ је наумио да пише Лукијану Мушицком последње писмо и да напусти Беч и Аустријско царство и да се мане више речника, када му изненада бечки трговац и банкар, а негдашњи оршавски трговац, Димитрије Тирка, с којим се упознао још као цариник у Кладову, укаже помоћ у издавању *Српској рјечника*. Он му је најпре позајмио 3.000 форинти, а када му се Вук још једаред обратио за накнадну позајмицу, овај му пружи још 2.000 форинти (Караџић 1987пр.: 611; Поповић 1987: 99). Трошак за штампу Вук је добио захваљујући Тиркиној сугрузи Марији Маци Демелић и њеној матери Анки. Свестан да без њиховог утицаја ништа не би било, Вук је подстицао Лукијана Мушицког да пева оду захвалности: „Кад би Вам ћела лира (или Муза) запевати што госпои Маци (то је она штоно јој Телемах посветио *Блајодејелну музу*), не би се осрамила: Маца је жена (што се тиче разума и срца, а и лица), која би могла бити каква Царица“ (Караџић 1987пр.: 513). Добродушни и родољубиви калуђер намах је испевао стихове и насловио их је једноставно – „Вуку Стефановићу“. У четвртој строфи оде, датиране 18. октобра 1817, спомињу се именом и чувењем Вукове добротворке:

Док само дирнеш, у помоћ ништима
 Већ лете. Тирка! Анно с Мариом! Ви
 Лампаду ноћну нашег Вука
 Вољно подкреписте, умиравшу.

(Мушицки 1838: 68–69)

У Предговору *Српској рјечника* Вук благодари добротору Теодору Деметеру Тирки и његовој супрузи Марији од рода Демелића с њезином матером госпођом Анком. Истиче да без њих „се ова књига за сад (а може бити никад) не би могла ни почети (штампати) ни свршити“. Затим, слично као и у посвети благородној госпођи Марији Станисављевић (1814), Вук сад, уз оштру друштвено-сатиричну опаску, велича њихово добротворство: „Има у народу нашем богатији људи од Тирке, који по каванама и за постављеним столовима тако уздишу кад се што о народу говори, да би човек рекао и крви би испод грла дали за народ и за његову срећу и славу: али да им дође народ у кућу, па да заиште, не пет хиљада форинти (колико је дао Тирка на Српски рјечник), него пет иљада новчића, одма би се згрозили као да је смрт дошла пред њи, и почели би се тужити на зла времена и на рђаве пазаре, и драговољно би се отресли од свога народа, само да ништа не иште и да им се прије кине с очију“ (1966: XV). У том контексту, на другом месту, Вук жигоше имућног сународника, извесног Стевана Константиновића, који има у Бечу „двије куће и једну у Грацу, и још тражи у Банату да купи село од сто иљада форинти у сребру; па ми није ћео дати 50 форинти у зајам за мјесец дана, него каже да нема, и да је сад таково вријеме, да он за недељу дана не може толико да пазари“ (1987пр.: 639).

Осим породице Тирка, у реду особитих добротвора *Српској рјечника* налази се и племенити г. Сава Текелија с прилогом од пет стотина форинти. А након много оклевања на почасном месту нашло се и име Његовог превосходителства г. Стевана Стратимировића, „митрополита свега народа Српскога и Влашкога“. Наиме, он је преко Лукијана Мушицког поручивао да је вољан „Речник узети и напред

платити, ал' не да свог' имена међ пренумеранте, јербо, вели, [...] да ће у Речнику много бити србске – сурове натури“ (1987пр.: 563, 597, 623). Предвиђајући ипак славну будућност Вуковог подухвата, он је преломио и најзад је послао аутору триста форинти (1966: XV).

Штампање се није отезало једино због беспарице, доцнило је и због штампарије у Бечу, јер према привилегији Марије Терезије право на штампање српских књига на територији Аустрије имала је само Универзитетска штампарија у Будиму. Њена је Управа била под митрополитовим утицајем. Међутим, Стратимировићева рука допирала је и до Беча, па је на његов захтев штампарији Јохана Шнирера, у којој је Вук Караџић претходно објављивао своја дела (две песмарице и *Писменицу*), оспорено издавање српских књига. Поред Шнирера, Јернеј Копитар је договарао печатање и са Антоном Штраусом, али је *Рјечник*, напослетку, штампан без посебне дозволе у Штампарији јерменског манастира у Бечу (Рајковић 1950: 151; Стојановић 1987: 117–118; Поповић 1987: 94, 97).

Занимљиво је и то да је судбину и добре изгледе *Српској рјечника* угрожавао и интимни живот његовог аутора. Женидбу католикињом замерало му је српско свештенство у Аустријском царству. Против брака био је и Вуков пријатељ и заштитник Лукијан Мушицки. Пошто му се почетком 1815. године у Шишатовцу поверио заљубљени сакупљач народних песама, архимандит га је саветовао да се чува од „чужеродне Хлоје“ (Немице) као од „живе ватре. Иначе би Вам' пред сонародницима сва Ваша народност много пострадала, ако не би са свим пропала. У Ресави сад' цвета за Вас Венера“ (Караџић 1987пр.: 384). Изгледа да се под утицајем Лукијана Мушицког Вук заиста охладдио, јер из тог периода не постоје писма која је Вук писао Ани Краус

у Беч. Писао је својој пријатељици из Оршаве, Сари Михаиловој Карапанџић. У марту 1816. Сара му је писала да га је хтела „и душом и сердцем“ (299). С њом се сусрео у Земуну, у мају 1816. године, пошто је побегао из Београда непосредно по убиству Петра Николајевића Молера. Тада је чак био наумио да се пресели у Оршаву код Саре и преко ње се распитивао за тамошњу службу. Премда се Сара свесрдно заузела, опет није успела да упосли Вука код некаквог бега у Ади (316–317). Очито загасла љубав према Ани обновила се пошто се Вук вратио у Беч 1816. године. Негда у љубавном заносу преузносећи Ану, сада је, тражећи благослов за брак, рационално описује Мушицком: „Знате ли Ви да је мени ово већ тридесета година? Ова Хлоја није врло лјепа (мало је већа од Сосе Антонине),²⁴ али је заиста добра и поштена, да не може боља ни поштенија бити; никаква Љубосава на свјету не може мене онако љубити и почитовати, као она што би ме љубила (и што ме љуби) и почитовала. Она се већ зна прекрстити као и ја – и надео сам јој име *Милица*. Ако народност моју могу одузети и умалити коекакве ћивте и непријатељи моји, то да знате да ја и немарим за њи; ја мислим: да се ја потурчим сутра, да би моји сви пријатељи и онда говорили да сам ја прави Србљин свагда био, и да ћу непрестано бити. Зар неможете Ви мени благословити једну Хлоју?“ (406).

С венчањем се одуговлачило до последњег часа с обзиром на то да је Ана била у последњим месецима трудноће. Вук и Ана венчали су се 28. јануара 1818. у католичкој цркви Светог Рока у Бечу, по католичком обреду. Сведоци су били Јернеј Копитар и Венцеслав Чума, дневничар Меничног

²⁴ Хоће рећи да је била ситна растом, упоредивши је с женом чији је изглед био познат Лукијану Мушицком.

суда (Добрашиновић 2006: 58–59). Ускоро, у фебруару, младенци су добили сина. Кума је била Марија, жена Димитрија Тирке. Даривала је кумче с три дуката (Рајковић 1950: 171). Дали су му име Милутин, јер су Вукова мушка деца крштана по православном обреду (Карацић 1987пр.: 571–572), а женска по католичком. До 1841. године Ана ће родити још четири сина и осам кћери, од којих су родитеље надживели само кћерка Вилхелмина Мина (1828–1894) и син Димитрије (1837–1883). Вуков отац није дочекао синовљеву женидбу и рођење унука, пошто је претходне године умро у Тршићу у сиротињи. О очевој смрти Вука је известио рођак Јефто Савић Чотрић. Он пише из Шапца 30. августа 1817. да се Стефан упокојио у Тршићу код Гаврила Јовичина још 30. јуна. Уверава да је сахрањен достојно према обичајима, а за душевни спомен, вели, нека се унапред стара Вук. Брат Обрад, рођака Савка и зет Стефан били су у Србији (502). Побратим Сима Милутиновић боравио је у Видину. Он се много обрадовао Вуковој женидби и што је постао отац, па ускићено пише: „Стариј се брат оженио без млаћег; ние ни чудо, ни зазор, ни кака жалба [...] но ми зафали снаси од мое стране а са свега братска срца, што ти је сина родила, ко да сам јој ја препоручио; њу ми поздрави и плесни ми је полако и милостиво за ме руком уз образ, ал само како ће се заруменети, не бил вас обое тако оедном мога чувстовања опоменуо, кад сам чуо да сте се узели и сина родили; а малога ми Милуна – све једно – сваки дан а по више пута целивај, и све у чело. Заиста и управо рекав, није ми Бог могао веће радости причинити, што је моме теби, и моме Миоковићу по сина дао, разма да је мени истоме два о-едном удиелио“ (613).

Нису сви благонаклоно реаговали као Сарајлија. Напротив! Када се у Карловцима пронела вест о Вуковој женидби, митрополит Стратимировић се, према сведочењу

Лукијана Мушицког, „срдио, викао, пљувао је на Ваш поступак, говорио: ево (онда приспело ваше писмо и он тео отворити) иште да му се националисти пренумерирају, а он токорсе националист како се не стиди националиста“ (568). У вези с тим Јернеј Копитар је записао да је Вук „ожењен једном католичком Бечликом (што му митрополит такођер убраја у злочин према вери)“ (Добрашиновић 1980: 100). Вуков биограф Ђорђе Рајковић наводи да су особито мрачњаци-калуђери, с митрополитом Стратимировићем на челу, одвраћали од претплате на *Српски рјечник* зато што се његов састављач оженио католикињом (1950: 169). Вест о томе да се Вук венчао с „Хлојом“ Лукијан Мушицки чуо је у марту 1818. године у манастиру Раваници од крушедолског игумана. У онај мах он се побојао да ће Вуково венчање са иновверницом да помрачи његово народољубље и да ће ко да одврати гдекоје Србе од пренумерације за речник. Како су сви у хору за Митрополитом стали да хуле Вука, ни Мушицки није смео да се издваја и противи, па је, правећи се неупућен, само рекао: „Штета.“ Кад је већ ђаво однео шалу, сад је Мушицки стао да поправља шта се поправити може, па је предлагао Вуку како да доскочи противницима: „Ви бисте све антигонисте Вашем поступку славно победили, у удивљење привели, и Ваше народољубље јошт у већу сјајност обукли, кад би се Ваша Хлоја – у новосадској Катедралној Србској Цркви – пред очима наши националиста причестила. Сви би с радошћу и љубави гледали на супругу Вука Стефановића“. Архимандрит шишатовачки додаје да би се он дрзнуо и његову би супругу, међу бројном публиком, посадио у горње чело, али затим жали што она није барем лутеранка, те би се чин прекрштавања могао лакше извести, док је много „трудно и тешко из монархије Римске Цркве у Републику Србске цркве превести кога“.

Стога поручује Вуку: „Нек Римска Црква учини Вама то благодејаније, она ће ту малу штету – губећи једну овчицу – лако накнадити, а није јој ни штета кад расуди да је она много оваца из нашег стада пограбила, ил’ измамила.“ Да се Вук Карацић оженио и да је добио сина Мушицки је пренео Филипу Слепцу који је долазио у манастир Шишатовац 13. априла 1818. године (Карацић 1987пр.: 568). Прворођеном Вуковом сину Лукијан је 29. марта 1818. посветио пригодне стихове у којима, ипак, није пропустио а да не изрази и сопствено незадовољство Вуковим браком са женом католичке конфесије:

Здравствуј, драги Милутине, знатни отцем, рођеним!

Отца веселиш ти, браниш га чудесна већ.

Речника претплатителе отвраћа мати,

Оду првенац мамиш с именом ти.

(Мушицки 1847: 100)

Док је с Копитарем приводио *Српски рјечник* крају, Вук је током 1817. постао и уредник *Новина сербских*. У томе му је помагао и Јернеј Копитар. Гласило су најпре од 1813. заједно уређивали Димитрије Фрушић и Димитрије Давидовић. Од маја 1816. уредник је само Давидовић, пошто је Фрушић завршио студије медицине и напустио Беч. После је живео кратко у Земуну, па трајно у Трсту као лекар. Када су једном Фрушића упитали зашто је променио професију, према анегдоти он је одговорио да је променио само метод, јер је у оба случаја лечио незнање (Гавриловић 1911: 30). Оставши сам у уредништву, Димитрије Давидовић је тада у Бечу потражио од Вука Карацића да препоручи каквог ђака, помоћника око писања новина. Вук предложи бившег пештанскога учитеља Луку Милованова и стане да га хвали

како добро зна српски језик. На то му Давидовић одрече: „Ја нећу онога, који зна боље од мене, него оћу онога, који не зна ни као ја, да људи читајући новине свагда говоре: 'Штета, што Давидовић нема кад да пише новина'" (Карацић 1969в: 170). Затим, када је Димитрије Давидовић, због женибе, у мају 1717. године, био одсутан из Беча, он је замолио Вука Карацића да га за то време одмени. „Кад је Давидовић у Пешту 1817-е године по невесту дошао“, записује Давидовићев биограф Јован Хаџић, „на неколико дана оставио Новине без себе, препоручивши их Вуку Стефановићу, који се одма извињавао, да читатељи опросте, ако што небуде баш како треба, јер Давидовића онде нема, пошто је отишао у Пешту да се жени“ (1846: VII–VIII). О Давидовићевој женидби пише и други његов биограф, Милован Видаковић. Он наводи како му је Давидовић рекао: „Хоћу да се женим – знаш коју узимам? Диомандину кћер Савку. Ако достанем сина од ње, даћу му, Видаче, име *Светозар*, буде ли кћи, *Драјина*, мила су ми та српска из твојих романа имена“ Давидовић, каже се даље, доиста се оженио Савком из Пеште и она му је родила сина Светозара, па је после порођаја умрла, а Давидовић се 1819. оженио другом (2003: 57–58; Огњановић 1900: 34). *Новине сербске* испрва су штампане у штампарији Јована Шнирера, а потом их је Давидовић штампао у сопственој типографији, коју је, према Вуковим сазнањима, купио после женидбе с невестом из Пеште, и то од њеног мираза од 23.000 форинти (Карацић 1969в: 169). Исти биограф налази да је мираз пак од друге Давидовићеве жене износио 7.000 форинти. Но, Давидовић, не само да је потрошио тај новац, него се у Бечу и задужио. Стога је 1821. препустио *Новине* студенту права Петру Матићу, а он је прешао у Србију. Очито да Вук није имао најбоље мишљење о Димитрију Давидовићу, па је касније

порицао и његову, иначе хваљену, ученост, тврдећи да се он „као што се обично у Маџарској учи, може назвати учен човек, прем да је слабо како други књига читао, осим забрањени романа“ (169). Вук је с пролећа и у позну јесен 1817. уредио свега осам издања (бр. 41, 42, 92 и 94–98) (Карацић 1972б: 397–452). Он је умногоме поправио садржај и језик публикације. То су примећивали и читаоци. Вука је, између осталих, похваљивао оснивач и бивши уредник *Новина* Димитрије Фрушић: „Бога ми Вуче Теби евала. Вкусу и чистоти писања, а и цени избора требамо последовати. Сви читатељи овдашњи [у Земуну] нађоше разлику у Новинама, и то на уштрб Давидовића“ (Карацић 1987пр.: 469). Проницљиво читајући издања која је Вук Карацић уредио, његов биограф Миодраг Поповић налази да је уредник унео доста личне боје у садржај *Новина сербских*. На пример, у чланку који је Вук писао о новцу – а нарочито у коментару да је без њега мучно бити, „а још особито ако [тај] живи у Бечу“ – уткано је оно што Вука тишти – оскудица (1972б: 426). Слично је и с објављеном вешћу да је руски цар Александар дао 4.000 рубаља годишње пензије песнику Василију Андрејевичу Жуковском, кога је касније Вук и лично упознао у Петрограду 1819. године. У наставку он пише да „цар му није ту пензију (као што стоји у указу) само зато дао да му покаже своје благоволеније; него и да може безбрижно живљети, не молећисе ни коме“ (400; Поповић 1987: 116). То је био Вуков сан да ради и да безбрижно и независно живи, јер је читаву 1817. годину провео мољакајући моћнике и ћифте. Бечка цензура водила је рачуна да се у аустријској штампи не пише о положају Словена у суседној Турској, па су бечке *Новине сербске* биле испуњене вестима из свих осталих крајева света. Тек је Вук понегде опрезно протурио понеку вест из Србије. Тако се у једном чланку с вестима о

одбрани куге у удаљеном Тунису нашло и питање: „Оће и Турци већ једанпут да се опамете и да се почну чувати од куге! Такове је уредбе прошавшег лета поставио у Србији врховни Кнез и управитељ народа Србскога, Господар Милош Обреновић, да не дође куга из Босне или из Бугарске у Србију“ (1972б: 421). Споминчао је и свој завичај у чланку о Милошу Обилићу, који је према предању пореклом из Поцерја, односно из ширег Вуковог завичаја (441–443). У вези с тим занимљива је анегдота према којој је 1856. године Вук био у манастиру Хопову у друштву са Милицом Стојадиновић Српкињом. Она му тада рече да је била у манастиру Петковици под Цером и да је манастиру поклонила дела Доситеја Обрадовића. На то Вук рече: „Па то Ви онда нијесте били од моје постојбине даље од по малог дана“ (Рајковић 1950: 147). У *Новинама* Вук је објављивао и којекакве забавне вести и приче из читавог света. Он пише о једном шнајдеру из Париза, који је начинио некакаву „самотвору аљину“, без шавова, само од једног комада чоје, па пушта људе да је за новце гледају. А један фризер из Лондона, да би овог шнајдера осрамио, обрекао је да ће начинити перику само од једне длаке (1972б: 408). Наследио је Вук већ утемељену праксу да се повремено у *Новинама* објављују језичке полемике. У 41. броју штампан је чланак „Палинодија либо одбрана дебелог а“, који је уредништву послао Сава Мркаљ. Гоњен од свештенства, несрећни Мркаљ сада је порицао оно што је 1810. тврдио у спису „Сало дебелог јер илити азбукопротрес“ (402–403). У наредном броју Вук је објавио „Одговор на палинодију, или одбрану дебелог ера а“ и кобајаги се чудило шта је то уплашило Мркаља да он изненада удари натраг од свога *Сала дебелог а јера* (412). Луки Милованову, пак, несталност Мркаљева није била непозната, па он додаје: „Нека се он колико му драго труди

доказати да ми Србски без дебелог јера правилно писати не можемо, то ће он мени толико доказати, колико је доказао моје *небиће*, кад је у крчми Код 'Три секире' са мнош једанпут једући и пијући доказати хтео да мене на свјету није" (Карацић 1987пр.: 555).

Давидовићево одсуство из Беча се одужило. Он је једнако најављивао повратак, али никако да дође. Дотле је Вук писао пет новина па се разболео, добио је грозницу (550). За време болести није могао да пише, па се сналазио. Објављивао је чланке својих пријатеља који су му били на располагању и при руци. Тако је објавио Хорацијево писмо Целзу Албановцу (или Албановљанину) у преводу Лукијана Мушицког. Када је преводилац то прочитао, он је замерио Вуку: „Шта урадисте, да од Бога нађете? Како ви смедосте без мога знања моје преводе печетати? Не бојите ли се да ћу вас тужити Полицају?“ (545) Вук се правдао: „Оно писмо Ваше затекло ме као вицередактора Србски Новина, болесна, па нијесам имао друго што да дам сецеру да сецује; име Ваше није печатано, да можете казати 'није то моје', ако вам није по вољи“ (550).

У *Новинама србским* Вук је наставио те године полемику са оновременим најпопуларнијим српским романсијером Милованом Видаковићем. Он је још за време штампања друге части *Пјеснарице* објавио рецензију о Видаковићевом *Усмљеном јуноши* (Будим, 1810), коју је још у мају прошле године (1814) послао Копитару из Будима (Карацић 1987пр.: 174). Међутим, Копитар убрзо оде у Париз и Вук одштампа непотписану Рецензију тек септембра 1815. у Давидовићевим *Новинама србским*. Поводом ове Рецензије Милован Видаковић је 1815. у истом гласилу објавио „Отговор на критическу рецензију у сврху књиге Усамлени јуноша“ (Карацић 1968а: 314–318). Вук се на тај „Одговор“ није посебно освртао, већ о њему пише у „Другој рецензији

србској“ о прве две части Видаковићевог *Љубомира у Јелисијуму* (143–198), али тек 1817. године, пошто је припремио за штампу *Српски рјечник* и тиме је објавио рат славено-србским списатељима (337). Вук пише да Видаковић не зна ни српске ни словенске граматике, већ да пише по „правилима бабе Смиљане“ (1968а: 183). Рецензију завршава варирајући исказ кроз анегдоту. Видаковићев језик то је онај за који су „у Бечу 1814 питали Руси (који су били у Србији с Графом Орурком и познали Србски језик) какав е то език? Србски није, Росијски није, а Славенски није; најпосле ово је слог, кои се пише *ѣо ѣравилима баби Смиљани*“ (198).²⁵ У првом позиву за претлату треће части романа *Љубомира у Јелисијуму* (15. септембар 1817), објављеном у *Новинама србским*, Видаковић је дао одговор у коме је, између осталог, тврдио да рецензент у ствари пише као каква баба, а не он: „Но будући да наше баке нигди онако не говоре, као што сам ја моје књиге, које он критизира, писао, а као што нам он пише *’ђед, ђевер, ђевоика, врјеме, ишћерао* и. т. д. бабе у Ерцеговини, и у Шијачкој говоре: дакле он пише по правилима бабе неке Смиљане, а не ја“ (369). Вукова критика увредила је Видаковића, па он објаву књиге закључује грдњом: „Срам га било! зна опорочавати моје неке невредителне речи, које су се као у једној Романтичкој повести могле рећи, а невиди какове блевотине он у својој жалостној Рецензији на свет издаје“ (370). Већ наредног месеца (октобар 1817), Вук је одмах дао у штампу „Мали одвраћац“²⁶ на мали одговор

²⁵ Ово је дало повода Михаилу Грујовићу, као негдашњем писару у Србији, да се умеша у полемику, пославши уредништву писмо које побија Вукове наводе (Караџић 1968а: 373–375). Вук му је одмах одговорио оштро и презриво (211–215).

²⁶ Ову је реч начинио Сава Мркаљ, а Вуку се допала (Караџић 1968а: 201).

г. Видаковића“. У чланку он духовито и иронично разрађује епизоду о баби Смиљани: „Нека нам он покаже кои језик на овоме свјету без Грамматически правила, осим овога његова Славено Сербскога језика (но и он опет има правила бабе Смиљане, т. е. како ко оће). Како нам се види, Г. Светилник јошт не зна управо, ко је баба Смиљана (премда се врло добро држи њезини правила). Баба је Смиљана велика госпођа, која држи школу Славено-Сербскога језика. Њезина се школа особито тим слави, што се у њу само одрасли и учени људи примају, и што је баба Смиљана тако добра и милостива госпођа, да код ње нема друге ни треће класе, него су све еминенси. Макар кои у другим школама све био у другој и у трећој класи, код ње опет може бити еминенс. Њезини ђаци немају други правила, осим *вкуса* (сваки свога). Код ње се не може погрјешити: како-год ко рече, или напише, онако је добро: код ње сваки све зна. Зато је њој и наденуто овако лјепо име (Смиљана), што се одма смилује на свакога, и што у њеној школи, место виргаза, стои кита смиља. То је баба Смиљана; а остале наше све бабе говоре по правилима Грамматическим, као и старци...” (203–204).

Ова, испрва, досетка архимандрита Павла Кенгелца о правилима бабе Смиљане на рачун српског језичко-правнописног шаренила²⁷, коју је после често понављао Вук, постала је толико популарна и распрострањена у језичким полемикама да се и касније као анегдота налазила у многим изворима (Милићевић 1888: 254). Димитрије Фрушић, који је у полемици између Видаковића и Вука сасвим био на страни другог, пише Вуку да је „алегорија бабе Смиљане тако силна, да су многи Земунци пре у сумњи бивши о

²⁷ У Предговору *Јестјесѣвословију* (1811) Павле Кенгелац оштро је и иронично исмевао заступнике вештачког језика (Стојановић 1987: 44).

славеносербском језику к себи тргли се и наши постали“ (Караџић 1987пр.: 516–517). Критика, после Доситеја, најпопуларнијег писца међу Србима у Угарској изазвала је праву сензацију међу читаоцима. Публика у Земуну препричавала је садржај чланака. Фрушић јавља Вуку: „Овде читатељи слокове твоје памте“ (Стојановић 1987: 159). Међутим, многи нису одобравали оштрину Вукових удараца. Лукијан Мушички прекорно коментарише Вуков посао: „Да, да! Бесни ’сте Ви! остависте речник, па нападосте на сиромаша. Љубомирова вођу! Ала’ су чудни Ерцеговачки ударци! Страшно је пасти в руке Ерцеговца. То је оно – Бака насити! Ајде, ајде, кад излијете сву црну жуч на бедног снотворца, вратите се ведрим духом к Речнику“ (Караџић 1987пр.: 504). Други мерејају што је на слабог Видаковића тако јавно ударио, па му Гаврило Бајчевић из Новог Сада јавља да су изгледи за претплату *Рјечника* јако смањени откако у *Новинама* напада Видаковића, јер „Србин има осећај сажаљења и због тога неће више да чује ни за ваше Новине ни за Речнике“ (606; Стојановић 1987: 160). Када је незадовољство читалаца запретило опстанку *Новина србских* Давидовић је, после Вукове полемике с Платоном Атанацковићем (Караџић 1974: 22–23), одлучио да више не објављује анонимне полемике, већ ако неко хоће да публикује какву рецензију може да је објави као посебан додаток о свом трошку и потписану (Караџић 1968а: 343). Тим поводом Вук пише: „Истина да је сад мало по теже, како нам нека биједа уплаши Г. Давидовића, те каза, да више не смије рецензија метати у новине, него да и морамо особито штампати, и за табак 40 фор. платити!“ (1968б: 15). Вукове критике су „шкодљиво дејствовале“, па је Милован Видаковић због смањеног броја претплатника штампао други оглас. Друго Објављеније на трећу част *Љубомира у Јелисијуму* Видаковић је објавио

10. октобра 1819. у *Новинама србским* (19686: 470–471). Вук је одмах одговорио чланком „Неколико ријечи о другом објављењу на трећу част Љубомира у Јелисијуму“ и потписао ју је псеудонимом Ненад Новковић (15–17). Како је трећа част романа *Љубомир у Јелисијуму* изашла 1823. године, тако је и Видаковићев одговор који је уследио у Преговору књиге заправо закаснио (471–478). Видаковић је и потом био огорчен. Пишући у својој *Историји славено-србскога народа*, част 2 (Београд, 1835) о Вуку Бранковићу, Видаковић је алудирао на немилосрдног рецензента: „Та опако му је и име – Вук!... От речи славенске волк која курјака значи, зверу грабљива и нечиста. Чудо ми је откуд су у старо време на ту мисл доћи могли да от овакова гадна зверу християну име дају... Имена му не било!“ (Караџић 1968а: 343).

Пошто се оженио, саставио речник, уређивао новине и објављивао критике, Вук се почетком децембра 1818. године упутио у Русију. Понео је тек одштампане речнике и рукопис припремљене за штампу треће књиге српских народних песама, који је намеравао да објави у Петрограду. Иако је већ била зима, пратило га је топло време до Кракова, а путовао је у плавој бунди (Караџић 1989пр.: 604). Пут од Беча до Кракова трајао је седам дана. Известио је Јернеја Копитара о том необичном путовању: „Славно сам друштво имао из Беча: једну (младу и лијепу) курву, једнога милосрдног браћу, и ујравнишеља Лембрешкога митрополита. Сад сами мислите какво је то путовање било. Највише је разговора било о јебачини, и то је понајвише почињао милосрдни брат“ (1987пр.: 643; Поповић 1987: 114). У Кракову је био лепо дочекан. Упознао се са управником краковске библиотеке, знатним пољским библиографом, филологом и историчарем Јежи Самуелом Банткеом. Свакодневно је био гост у његовом дому. Вук је имао обичај да Јернеју

Копитару описује супруге својих домаћина. Да би му дочарао изглед Банткеове изабранице, он је њен стас поредио са својом супругом Аном, а њу је пређе описивао Лукијану Мушицком, упоредивши је с неком Сремицом Сосом Антоновом. Вук пише да Бантке „има мало мању жену од моје, па је још мало налик на Бојаждију, али је иначе врло поштена и паметна, и лијепо живе“ (1987пр.: 644; Поповић 1987: 115). Међутим, хром и у туђем свету, без пратње, без средстава, намах му се далеки пут учинио посве неизвесним. Прибојавао се смрти, па је у Кракову начинио списак коме је он шта дужан, а ко њему дугује. Био је дужан бечком штампару Антону Штраусу, Константину Емануелу Ђики (напомиње да он може да сачека док му се недавно рођени син Милутин не обогати) и Теодору Тирки. Међу његовим дужницима нашла су се имена Јована Себастијановића, Стефана Живковића Телемаха, Симе Милутиновића и новосадских књижара Јанковића и Дамјана Каулуција (1987пр.: 642). Затим је отпутовао у Варшаву. Тамо је читавог јануара чекао пасош. Било му је дуго време, те умало не „полуђе од чаме“. У доколици је још једном преписао народне песме, прочитао је неколико руских романа и две части Карамзинове историје. Упознао је пољског научника, санскртолога Валентина Скорохода Мајевског и поклонιο му је речник (650). Често су проводили време заједно. На основу краткотрајног варшавског дружења Мајевски је написао чланак о Вуку Караџићу у коме је изнео занимљиве, али и неверодостојне биографске појединости. Иако је познато да је Вук за време Првог српског устанка био писар код хајдучког харамбаше Ђорђа Ђурчије, а затим код Јакоба Ненадовића, и то не читавог рата, Мајевски пише да је Вук Караџић „скоро током читавог тог крвавог рата био официр у штабу крај начелника тог устанка, Црнога Ђорђа“.

У продужетку наводи још штошта нетачно: „С променом среће, која је дуго служила српско оружје, и после одласка вође, изгубивши имање, па чак и од топовског танета ногу, нашао је Вук склониште међу Словенима с ове стране Дунава и потпуно се посветио учењу.“ Затим с више поузданости описује Вуков књижевни и филолошки рад. Мајевски је читао Вуку нека места из санскрта у оригиналу, а Вук је, на њихово заједничко изненађење, пронашао речи које се још увек употребљавају у српском језику (нпр. *jentrew*, у санскрту *jantra*, у српском *јетрва*). То је за Мајевског био подстрек да се упозна са српским језиком. Вук га је упутио на неког земљака, „ратног друга“, који се налазио у Варшави, па је Мајевском, како сам тврди, било довољно само двадесет часова рада да се упозна са српским језиком тако добро да је уз помоћ Вуковог речника могао да чита, разуме и изговара (1964: 35–37). Мајевски је био један од првих који је у пољској књижевности штампао и српске народне песме у пољској транскрипцији. Иако је његово знање српског језика било скромно, он је касније помагао Кажимјежу Брођињском у превођењу српских народних песама (Сувајџић 2014: 78–79). Пољски лексикограф Самуел Богумил Линде такође је у Варшави био веома срдчан према Вуку. О њему Вук пише Копитару: „Е мој брате! Линде је *џан* велики; он нек се не каје што се учио и мучио; али има и посла сила! Има добру и лијепу женицу, и двоје мало ђечице“ (1987пр.: 650). Како ли је Вуку морало да се недостижно чини благостање његовог пољског колеге с обзиром на то да је он кренуо на пут празних џепова. Тек је у Варшави успео да позајми 50 дуката од „једног пријака“. Стеван Добрић, великокупац, дао му је позајмицу с тим да по повратку у Беч положи дукате неком Симићу. Вук ни 30. јуна 1821. није вратио дуг. Када му је овај потражио новац, Вук је

отписао и сасвим неочекивано заискао нови зајам: „Но шта Вам знам писати? Ништа боље ни паметније, него да Вас замолим, да ми пошаљете још једну стотину дуката, да наштампам још једну лијепу Српску књигу! Ја знам да Ви мало оваки дужника имате, који мјесто да стари дуг плате, наново новаца ишту; али баш зато мислим, да би лијепа и славна ствар била, да Ви то учините [...] А ако ли Ви ову моју шалу не примите за истину, а Ви ми опростите, молим Вас“ Потом га упућује да пише и поздрави архимандрита Филиповића, који сад има доста новца, а у Бесарабији је 1819. обећао да ће он да плати тај дуг уместо њега (892–893). Међутим, Вук није ни породицу збринуо. Мали Милутин остао је у Бечу с отеченим прстом, па док је Вук био на путу дете је патило и од јаког запаљења грла и тресло се у грозници. Лечили су га пијавицама које су му стављали око врата. Пошто су исисале крв, детету је било боље, али су остали велики ожиљци. Несрећна мати Ана, која је поново била у благословеном стању, није успела ни од кога да добије што на зајам, па је за текући трошак заложила Вуков портрет, њене ћердане и прстен са свог прста и своје најбоље хаљине и још јој је понешто додала мајка (644, 653). Стање је било неподношљиво. Зато је Вук из очаја предузео пут. Као већ познат сакупљач српских народних песама, састављач граматике и српског речника, он се надао да ће у Петрограду успети да испослује руску пензију коју су иначе примале многе избеглице из Србије. Из Варшаве до руске престонице путовао је дванаест дана. На Чисти уторак приспео је у Петроград, у коме су живели знатни руски књижевници и научници. Био је изненађен с каквом је предусретљивошћу био дочекан. Упознао је познатог руског историчара Николаја Михайловича Карамзина, чију је књигу од дугог времена претходно читао у Варшави. Ручао је

код њега три пута, једном у друштву с Александром Ивановичем Тургењевим, управником канцеларије руског Министарства духовних дела, а други пут с песником Василијом Андрејевичем Жуковским, о коме је 1817. године писао да је добио од цара Александра годишњу пензију (656, 756). О свом домаћину забележио је: „Карамзин је добар човек; и он је временит; има двије кћери на удају; обогатио се врло сад Руском историјом“ (756). Слично је окарактерисао и министра просвете и председника Руске академије, адмирала Александра Семјоновича Шишкова: „да је врло поштен човек, него је стар; слаб и Бог зна оће ли изићи из ове зиме“ (757). Код њега је одлазио неколико пута, а овај је по Вука слао свој интов са четири коња. Домаћин му је из рукописа читао његову *Славенску етимологију*, у којој је, према Вуковим речима, било лепих запажања. Прегледали су и *Илирически словарь*, који је руски академик купио у рукопису од Јозефа Добровског. Једанпут га је водио и на заседање Руске академије (756), а Вук се једнако чудео: „Ја не знам има ли још ће на свијету, да се људи о књижевству овако труде и њим забављају; какогођ што се на старом Флајшмаркту говори и ради о трговини, тако овђе о литератури“ (656). Особито се Вук зближио с младим историчарем, археологом и славистом Петром Ивановичем Кепеном, који је непосредно по Вуковом одласку из Петрограда писао о њему и препоручивао је *Српски рјечник* ђацима руских школа (Поповић 1987: 117; Добрашиновић 2006: 65). Чест гост био је и код Кепенових. Касније није пропуштао прилику да поздрави и Кепенову жену: „Најпокорније Вас молим да изразите моје дубоко поштовање Вашој супрузи која ме се још сигурно сећа по мојој плавој бунди“ (Карацић 1989пр.: 604). За успомену на то пријатељство Вук је записао у Кепеновом албуму неколико аутобиографских података:

„Вук Стефановић од колена Караџића (који и данас кнезују у Ерцеговини над Дробњацима, и имају своје дворе и куле у селу Петници) родио се у Србији, у пределу Јадру, у селу Тршићу близу воде Дрине и горе Гучева“ (Добрашковић 2006: 6). Чувши од самог Вука да је од „колена Караџића“, Кепен је кумовао Вуку, додавши му још једно презиме по угледу на руска имена која су се састојала од личног, очевог и фамилијарног назива (Поповић 1987: 117).

Био је позиван на учене скупштине које су се сваке суботе увече одржавале код немачког филолога Фридриха Кристофа Аделунга, кога су у Петрограду, као ректора Института за источне језике, порусили и називали Фјодор Павлович Аделунг. Он је био пријатељ Јернеја Копитара и он је заправо Вука увео међу руске научнике и објаснио им је вредност његовог дела (1987: 117). На његово заузимање мецена и гроф Николај Петровић Румјанцев одредио је Вуку 400 рубаља накнаде да за две године обиђе српске манастире. Двеста је добио одмах, а остатак пошто сврши посао (Караџић 1987пр.: 656). Аделунговим посредовањем, такође, Вук је потписао и уговор с Руским библијским друштвом о преводу Новог завета. За тај посао одредили су 500 рубаља. Издали су му одмах 150, а остатак је требало да се исплаћује квартално до окончања превода (656). За преводиоца Новог завета на српски језик Вука је предложио Јернеј Копитар, када је 1816. године агент Британског библијског друштва, Роберт Пинкертон, био у посети аустријском канцелару Клеменсу Метрниху у Бечу. Тада је Пинкертон често био и у друштву са Копитаром. Било је речи о народима који немају преведене Библије на свој језик, о Власима, Бугарима, Илирима. Копитар је поменуо Вука као најподобнијег преводиоца Библије за Илире грчке вероисповести. Пинкертон је био врло задовољан предлогом, али је Вук

тада био одсутан. Припремао је српски речник у манастиру Шишатовцу. Тако се десило да је једном за столом у гости-оници Пинкертон предложио Димитрију Давидовићу, који се случајно ту налазио, да се он постара, јер је био у уверењу да сваки Србин може да преведе Библију на српски језик. Окретни Давидовић одмах је пристао, али када је отишао, Копитар је објаснио Пинкертону да од тога не може бити ништа добро, те је предлог повучен (Добрашиновић 1980: 99). Копитар је добро познавао и Давидовића и Фрушића. Под његову цензуру спадале су *Новине сербске*. Он је наговарао уреднике не само на скупљање народних песама него и на писање речника и граматике, али су све његове молбе остале узалудне (Караџић 2014: 324).

У Петрограду упознао је и барона Шилинга, који је намерио да Вука Караџића одведе у посету код свог пријатеља Константина Константиновича Родофиникина. Иако је овај руски посланик, за време Првог српског устанка, провео у Србији 1808. и 1809. годину, Срби нису били њиме задовољни, али ни он није о њима лепо судио. Стога, када је барон Шилинг Родофиникину најавио Вука као Србина, заслужног за састављање *Срѣској рјечника*, он с подсмехом рекне: „Што ће Српски рјечник? – Али опет може бити од потребе: кад нестане Срба да се зна какијем су језиком говорили“ (Караџић 1969а: 76; Златковић 2007: 76–78). После је Родофиникин задржавао српског језикословца да остане у Русији. Таквог исхода, међутим, веома се прибојавао Јернеј Копитар. Он је зазирао од тога да се Вук не пресели случајно као и многи његови сународници у Русију или пак да потпадне под руски утицај услед финансијске зависности. Копитар је, зато, још 1816. године препоручивао Вука за аустријску пензију или за службу. Како су ти покушаји остали без успеха, он је био немоћан да 1818. године задржи

Вука, који је, после завршетка *Рјечника*, отишао у Петроград да би тамо, као српски избеглица, затражио пензију. Поред тога што је сматрао срећном околношћу то што Вуку нису уважили молбе, Копитар је и свесно осујетио Вуков покушај тиме што га је послао грофу Турну, ондашњем аустријском посланику у Петрограду, доведши Русе у сумњу да је он аустријски човек (Добрашиновић 1980: 99). Преко грофа Турна Вук је примао и слао писма за Копитара и Ану, којој је једном упутио и двадесет дуката да „преживи којекако“ док и он не пође одатле па ће јој и више послати (Карацић 1987пр.: 661). Копитарева бојазан испољавала се и у његовој преписци с Вуком Карацићем, кога он опсесивно пожурје да се врати у Беч из словенске „ћабе“ (663). Под изговором да ће га предухитрити Петар Нешић с покретањем журнала у Бечу, Копитар 6. јануара 1819. поручује Вуку: „Гледајте само да се брзо вратите“ (648; Стојановић 1987: 414). Наредним писмом од 13. марта пише: „Гледајте само да што пре стигнете. Па ће тада бити све добро и боље.“ То му поручује пошто му је претходно драматично саопштио: „Жена вам страда, бојим се“ (655). Следећим писмом од 7. маја слично га позива: „Но сада пожурите да се што пре вратите; иначе ће Вам жена бити очајна“, па поновљеним позивом закључује писмо: „Да сте нам живи и здрави и вратите се ускоро са пјеснарицом“ (663). Вук му отписује да напредују његови књижевни послови, да га у Петрограду обасипају пажњом, да је уважен и поштован у ученим круговима. Осим тога, у априлу и мају жали се на хладноћу: „Овђе кад се иде по сокаку, још човек мора чувати да уши не отпадну од зиме! Преко Неве још једнако грме кола по леду“ (657). Санте леда које су кренуле да плутају реком Невом већ су га десет дана раставиле од Аделунга, јер није могао да пређе на Васиљевски остров (662). У том

периоду фасциниран је природним феноменом тзв. белих ноћи, које се у Петрограду могу доживети око летњег солстиција, па пише Копитару: „Овде већ готово нема ноћи. До 11 сати може се читати без свијеће, а у 1 сат опет се може читати без свијеће; а у 12 сати види се зора и вечерња и јутрења“ (670–671). Слично пише и Ани, и додаје да је у Петрограду у поноћ као у Бечу зими у седам сати (672). Међутим, поред тога што је био поласкан лепим пријемима и похвалама, Вук је у мислима једнако био у Бечу. Он сузама залива писмо које пише Ани и у коме је храбри да буде стрпљива, пуна врлине и истрајности, с надом да ће се њихова „несрећа“ окончати тог лета и да ће после тога моћи да живе спокојније (660). Од дела хонорара који су му исплатили гроф Румјанцов и Библијско друштво Вук је рачунао да ће му претећи за домаћи живот, па је молио Копитара да им потражи погоднији стан с три собе или макар с две и оставом. Због отежаног кретања прижељкивао је квартир на првом штоку, да басамаци нису уски или стрми, те и да је близу Копитара да му он може долазити сваки дан као и до тада (657). Вук жали што у Бечу нису басамаци попут оних у Питеру, пространији и нижи, па би могао да рачуна и на јефтинији смештај на другом кату (662). Он моли Копитара да се заузме код куме Марије Тирке да она крсти и Милутинову сестру или брата, те налаже да ако дете „буде ђевојка, гледајте те јој нађените име *Милица*, ако ли буде момак, а Ви му опет нађените какво Српско име н. п. *Ранко*, *Милан*, *Радивоје*, *Радован*, *Стијојан*, *Стијаноје*, *Паун* итд.“ (657). Сву малу децу коју је у Петрограду виђао с највећом је радошћу поредио са синчићем Милутином, мисливши у себи: „Кад дођем кући, и он ће исто тако трчати и смејати се“ (674). Међутим, то је био само сан, јер је 7. маја писала Ана да му се кћерка родила 10. априла, а да је већ сутрадан

њихов син Милутин заменио пролазни живот вечним. У наставку пише да је Марија Тирка била на крштењу и да су девојчици дали име Мицл, односно Милица, управо онако како је он желео (665–666). Наредног дана и Јернеј Копитар саопштава Вуку немилу вест да је Милутин „био жртва његове болести“. С обзиром на то да је Вуковом прворођеном сину прекинула живот туберкулоза, сматрало се и да је Вук боловао од коштане туберкулозе. Међутим, такве су претпоставке одбачене и утврђено је да је он патио од јаког реуматичног обољења (Срезњевски 1987: 18).

Приметно је да је из Петрограда Вук домаће послове свршавао и породичне бриге делио више с Јернејом Копитаром него са женом. Осим тога што није хтео Ану додатно да оптерећује поврх свих патњи и брига, Вук је о свему опширније писао Копитару и због тога што је он писма читао на српском језику, а Ани је састављао сажетија писма, јер му је било тешко да пише на немачком којим није био овладао иако је већ пет година био у Бечу (669). Вуков биограф Голуб Добрашиновић пише да „граматички геније, како је Копитар звао Вука, није, рекло би се, имао довољно смисла за учење језика“ (1987: 16). Иако је Срезњевски забележио да је Вук добро говорио немачки и руски језик (1987: 9), ипак је више савременика запазило да он није никада довољно добро научио да говори немачки, и поред толико деценија проведених у Аустрији. Михаило Полит Десанчић вели да је Вук немачки знао доста слабо (1964: 145). Према казивању бечког професора упоредне лингвистике и санскрта Фридриха Милера, етнологу и преводиоцу Фридриху Краусу Вук није знао ваљано немачки: „Разумевао је посвема сваку, али није био вјешт изнашати њемачких звукова, а мјешао би баш смијешно реченице и облике бечког наречја у књижевни слог. Уза све то не би га ружно слушати, јер му

погледање бијаше искрено и безазлено“ (1964: 211). Вук је „подринским наречјем немчао“ када га је 1861. у Топуском сусрео официр Синиша Богдановић, који је сабирао и народне умотворине (1964: 233). Памти се да је имао узречицу „Mein Gott“ (Добрашиновић, Маринковић 1964: 113, 146, 150, 207, 223).

Иако је Вук тромесечни боравак (од 9. марта до 7. јуна) у Петрограду сматрао веома успешним, опет није био у потпуности задовољан, јер најважнији посао, збога кога је и предузео путовање, није успео да заврши. Упркос томе што је свуда био добро препоручен и лепо примљен, није добио руску пензију. Уз пропуштену прилику оставио је пословични коментар: „Ко ће да буде из Ирига, онај треба да је Ирижанин“ (Карацић 1987пр.: 656, 670). Ни издавача за песмарицу није пронашао. Копитару је као разлог навео дуготрајан поступак штампања: „Пјеснарицу не могу овђе печатати, зашто се печата спорије, него код Патра Михла“ (662). Неколико српских народних песама превео је на руски језик Петар Петровић Геце, а поета Жуковски био је њима очаран и хтео је и он да их неколико препева (743).

С доста купљених књига Вук је напустио град на Неви. Преко Новгорода за седам дана је приспео у Москву, која се дизала као Феникс, јер је седам година раније у огњу дочекала Наполеона. Када је Сима Милутиновић Сарајлија боравио у Русији 1846. године, он је у Петрограду видео Руса Антуна Бирјуковића, који је у кутијици чувао огарак очеве куће који је једино сачувао после Наполеоновог похода. Сима је жалио и плакао што он после „паденија Србије“ 1813. није ничега успео да сачува од своје приличне куће и очевине (Гавриловић 1911: 23–24). Симин побратим Вук био је у Москви изузетно прихваћен. Њега су дочекали московски професори и многи учени људи, јер је он из

Петрограда носио седам препорука, четири од Александра Ивановича Тургенева, а три од друге господе (Караџић 1987пр.: 682). Вук се онда вајкао што није из Беча понео више *Рјечника*. Већ их је у Петрограду поделио тридесет, а да је имао и три стотине они би прошли као алва. Свој речник видео је у Москви само код статског совјетника Малиновског, коме је *Српски рјечник* с препоруком за Вука послао гроф Румјанцов. Малиновски је питао лексикографа „како се зове српски хуй и ђтљ, а кад сам му ја показао у словару (*курац* и *јебайи*), он се смијао, а Калајдовић се чудео, говорећи да њихова цензура не би допустила“. Малиновски је имао и *Историју* Јована Рајића, Рукосављева *Плушарха* и Курбецков *Српски словар*. Када су упоредили језик ових књига са језиком Вуковог речника, они су се чудили како су били преварени да је оно прво био српски језик (Караџић 1987пр.: 756).

Руски министар правосуђа Дмитријејев снисходљиво је дочекао Вука и док су прошли у трећу собу да седну поклонити му се десет пута, говорећи да је за њега тај дан достојан памћења, јер има част да угости Вука Караџића за кога су му писала уважена господа Тургенева и Карамзин. Према обичају Вук је једном карактеристичном реченицом описао необично срдечног домаћина: „Дмитријева има око 50 година (ако не и више), али је здрав, и живи лепше него [цар] Александар у Петербургу“ (756). Према Копитаревим препорукама Вук је у Москви највише времена провео у Патријаршијској библиотеци и у Архиви колегије иностраних дела, истражујући и прегледајући најстарије рукописе. Нашао их је сила знаменитих које је пропустио Јозеф Добровски (682). Списак српских споменика, који се чувају у московској Патријаршијској библиотеци, Вуку је послао Константин Фјодорович Калајдович, за кога Вук пише да

је млад човек, његових година, да има најнижи официрски чин и да је „сиром“, али да врло добро зна руску историју и да одлично познаје рукописе и остале древности (675–678, 756). Најстарији српски рукопис који је Вук пронашао датирао је из 1263. године и писан је на Светој Гори. У Москви је преписао и натпис са сабље Ђурђа Бранковића из 1428. године, који је хтео да прикључи књизи о најстаријим славенским рукописима (685). Поводом те сабље писао је архимандриту Авраму Бранковићу и предлагао му је да је откупи: „Прошавшег љета истражујући ја по Русији старе Славенске и Српске књиге и рукописе нашао сам у Москви сабљу вашег прађеда Ђорђија Бранковића I (онога, што је зидао Смедерево) [...] Њу је прошавшега рата нашао Руски генерал Тучков у оружници Пољскога кнеза Радзивила; и сад је на продају у Москви у једнога трговца, који иште за њу 80 рубаља. Ја мислим да ни за кога није приличније да купи ову за Србље драгоцјену ствар, него За Вас“ (727).

Након седамнаест дана Вук се из Москве упутио за Кијев. Успут је био два дана у Орловској губернији, где је записао неколико руских песама из уста руских жена и девојака. Вук је мислио да су то можебити прве руске песме (и речи) које су забележене верно како народ пева и говори (683). После 17 дана путовања приспео је у Кијев, где је хаџилук привео крају, клањајући се и целивајући светиње у древном словенском светилишту Печерској лаври (683; Поповић 1987: 119). Отуда је после неколико дана кренуо на пут. За девет дана стигао је у Бесарабију, у Кишинев, где се задржао више од једног месеца у колонији српских устаника који су ту избегли 1813. године. Махом је записивао казивања бивших устаника која је сабирао ради писања историје Првог српског устанка. Један од првих старешина и војвода устаничке Србије, Петар Добрњац, на пример,

причао је Вуку како је он 1807. године у инат Карађорђу побио дванаест турских посланика у Параћину за које је Вожд наредио да се несметано пропусте у Београд. После се изговарао да их је побио зато што су Карађорђе, Младен и остале старешине у Шумадији убили и опљачкали онолике Турке у Београду без њега (Карацић 1969а: 62). У Кишињеву се мимоишао са Симом Милутиновићем. Када је Вук био на пола пута ка Бечу, Сима је дошао да обиђе родитеље у Кишињев (Карацић 1987пр.: 699). Мајка му је преминула у новембру 1817. године. Ту је провео четири године, до септембра 1825 (Војиновић 1993: 17–18). И он је боравио у друштву емиграната, разговарајући с њима зарад припрема за писање песничке хронике о Устанку.

Из Кишињева је Вук пошао преко Молдавије и Влашке како би у Банату, Срему и Славонији обишао и описао српске манастире према договору са грофом Румјанцовом. Међутим, када је стигао до Јаша, наиђе на кугу. Престравио се окуженим градом, „где су сви дућани затворени и где се сваки човек боји другог“. Отуда се врати у Бојан (Буковину) на аустријској граници и ту је у лазарету провео десетак дана. У животу није осећао већу досаду него тада, дани су се отегли као месеци (Карацић 1987пр.: 681–683). Пошто је у Бојану одлежао карантин, стигне преко Черновице у Лавов, одакле је послао Ани двадесет форинти (684). Од Лавова је путовао до Беча поштанским колима с кондуктером Шајберером, који је био Вуков комшија. Становао је у Ландштра-се код Комет-Штерна (Карацић 1988пр.: 184). Пре Брна, из Оломоуца, 8. октобра, најавио се Ани да стиже у недељу 10. октобра у Беч око три часа после подне. Пожелео је за ручак оцеђену супу с пиринчем и говедином и сос од парадајаза и уз то медовине (Карацић 1987пр.: 688). Међутим, повратак дома био је тмуран. Дознао је да ћерка Милица, која се родила

док је он био на путу, већ почива на гробљу крај брата (Поповић 1987: 120). Осим тога вратио се без новца. Од 400 рубаља 60 је дао за којекакве руске књиге, а остало су узели све „кириције, анције и меанције“ (Караџић 1987пр.: 686).

Вук се на Истоку задржао скоро десет месеци. Видео је Краков, Варшаву, Вилну, Псков, Петербург, Кронштат, Новгород, Твер, Москву, Тулу, Кијев, Кишињев у Бесарабији, Јаш у Молдавији, Черновиц у Буковини, Лавов. Збрајајући Лукијану Мушицком само знатнија места, Вук додаје: „То су само вароши и градови, а камо којекакве касабе, села и пустиње! Видите куда су ме моје дрвене ноге однијеле!“ (686) На то му шишатовачки архимандрит отписује: „Ви сте доиста славенски аџиа!“, а затим пророкује: „Учинисте чест не само глави но и тим дрвеним ногама Вашим, за које ће се – после смрти Ваши – јагмити Музеуми србски“ (701). У продужетку писма он предлаже Вуку да опише путешествије да „на тенани ми остали са здравим ногама – читамо“, па такође у шаљивом тону додаје: „Само се бојим да Ваша јогунаста ортографија не отврати Србски читајући публикум од полезног чтенија. – Збиља! Нисул’ Вам богојављенском водицом поскропили Ваш несташни и голишави Речник, спутника Вашег’ пре нег’ што су Вас пустили у Патријаршу Библиотеку?“ (702). У духу Лукијанових задиркивања Вука су с далеког пута дочекале грдње. У Карловцима, Новом Саду, Земуну и осталим културним центрима Угарских Срба, Вуков *Српски рјечник* био је на злом гласу. И пре него што је иједан примерак Вуковог *Рјечника* доспео у Земун прочуло се да је књига „безобразно списана, и испогањена простим ерцеговачким дијалектом“. Такве гласове ширили су непријатељски расположени Карловчани и Новосађани (761). „Свуд (се) хули и ружи Ваш словар“, збори Мушицки Вуку 28. фебруара 1820. године (746). У митрополиту Стратимировићу

и међу свештенством под његовим утицајем Вуков речник стекао је најжешће непријатеље. Они су се окомили на нову ортографију и саблазнили су се „скаредним“ речима које је Вук, по угледу на друге лексикографе, унео у речник. Незадовољство је било толико да је Митрополит речнике спалио. Према писму Евстатија Михајловића патријарху Самуилу Маширевићу 20. октобра 1867, „блаженопочивши митрополит Стратимировић Вукове *Рјечнике* од године 1818. због јоте и садржаја скаредних речи (благоизволио) спалити дати“ (Поповић 1981: 45). Митрополит је предао огњу примерке речника које му је, као почасном пренумеранту, Вук послао из Беча. Трагови о паљењу Вукових књига налазе се у и писму кнеза Милоша, упућеном Његошу 20. октобра 1836: „Има једна рђава секта, вуковска названа, која њ изставља, и још гдекоја измењенија захтева, и све се бојим да не буде отров ученија ове секте и до у Црну Гору, досад свагда чисту и невредиму пребившу, приспео, а ако би то било, то би ми заиста врло тешко и жао пало, јербо је доста верно познато да та секта изостављањем њ и увођењем некаквог *ј* одводи од православја и приводи к римокатоличеству. (Познат ће вам бити кустос Ц. К. Библиотеке, Копитар, римокатолик, овај је та ученија развратна дао Вуку а Вук вуче туђу будалаштину не знајући ни шта вуче и ни нашта. Но ово, молим, сами за себе задржите да не дође до нечастивих ушију. Та је секта и овде почела била исто учење распрострањивати, но ја сам то у согласију с Г. Митрополитом Карловачким Стратимировићем предупредио многе такове књиге у ватру бацивши а многије читавим сандуком побацавши“ (44–45).

Почетком 1819. године, под благословом митрополита Стратимировића, уследила је пријава шефу бечке полиције Јозефу Седлницком против *Српској рјечника*. У њој се изражава

бојазан да би његово даље ширење могло да буде штетно по обичаје и морално владање српске омладине, с обзиром на то да садржи псовке, бестидне изразе и стихове од којих би и одрасли поцрвенели. Такви садржаји, страхује достављач пријаве, допринели би распуштености српског народа који је у моралном одгоју још много заостао, а у тој књижи могао би наћи нову подршку. Даље се замера што се у Предговору *Рјечника* говори о карловачком Митрополиту и што се помиње да је он са 300 форинти помогао да се дело штампа, а основано се може претпоставити да Митрополит није имао никаква удела у редакцији *Рјечника*. Требало би се, пак, бојати, наводи се, да ће људи слабијег расуђивања, ослањајући се на човека овако високог достојанства, прихватити све што је садржано у *Рјечнику*. У прилогу тужбе наведена су и на немачки преведена нека „скаредна“ места из *Рјечника*, као, на пример, изреке и поскочице у којима се доказују употребе глагола: *јебайи*, *јебији се*, *јебуцаји се*.

Озбиљно приступивши притужбама, гроф Јозеф Седлицки, председник Врховног полицијског звања у Бечу, тражио је изјашњење цензора Јернеја Копитара. Он је бранио Вуково дело. Поводом оптужби да је *Рјечник* штетан по школску омладину, Копитар одговара да *Рјечник* није ни једним словом означен као „књига за наставу омладини“, већ да он верно представља српски језички инвентар. При том он наводи примедбе и доказује погрешна достављачева тумачења спорних речи. Тако, на пример, вели да је достављач притужби „карактеристичну пословицу“ – *Јебао би љују у око*, која се у речнику наводи ради илустрације употребе глагола *јебайи* – погрешно превео: *Он ће љују у око...*, па закључује да ту нема, дакле, помена о неком човеку који би се звао Љуја. Затим, тврди да је назначени глагол *јебији* у том облику тако упадљиво и граматички невероватно

употребљен да је захтевао доказ помоћу једне римоване пословице у којој је једнина употребљена за две особе „различитог пола, чија је поверљивост неопходна“, а која у *Рјечнику* гласи: *Ко се јеби, лијејо се његи*. Најпоследње наводи да је тужилац прећутао нелагодни увод у дитирамбски слободну поскочицу како би испало да је Вук измислио реч *секуцала* као изговор за употребу срамотног глагола *јебуцајши се*:

Ој ти секо, секуцала!

Је си ли се јебуцала?

Како би се јебуцала,

Кад још ни сам ни бруцала.

(Караџић 1966: 280; Добрашиновић 1986: 32–42)

Стратимировићево негодовање због помињања међу добротворима *Рјечника* Копитар не тумачи његовом бригом за морал пастве, већ сујетом: „Било је, међутим, кобно што је Митрополитов стари непријатељ, краљевски саветник Сава Текелија, стајао испред њега са 500 форината, али за то нису криви ни Вук, ни цензор, а Митрополит може мирне савести да се утеши што је Текелија од свог приватног богатства могао више да да него Митрополит од туђег народног фонда“ (Добрашиновић 1986: 40–41).

Лукијан Мушицки обавестио је Вука да је Карловачки двор писао Конзилијуму у Пешти тужбу против његовог „Словара, саопштивши му пространи извод оне Ваше *йо-їаније* и *свињарије*! Ха, ха, ха. – Ала ће конзилијари бечити очи, кад им се мете на астал тепсија пуна пичака, пиздурина, пичица, кураца, курчекања, курчића“ (Караџић 1987пр.: 775). Због тога Митрополит није само прогањао Вука, него је кињио и Мушицког, пребацујући му по ко зна који пут како Словар чини баш „чест Шишатовцу“. И у Пешти су говорили

против Мушицког „што је онаки гад у словару“. Пред Стефаном Стратимировићем Лукијан је ћутао, али је Вука бранио пред епископом Јосифом Путником. Хвалио је његов разум, оштроумље, укус у литератури и неуморност у делу. Али, нападачи нису попуштали и викали су: „Какав разум, какав вкус!“, па су наводили инвентар непристојних речи, где се поред прокажених израза (*курац*, *курцекања*, *йизда*, *йиздурина*) нашла и реч *йричешало*. Њена употреба у *Рјечнику* илустрована је шаљивом причом о Ери који је дошао у цркву да добије *йричешало* (причешће) и *наворњак* (нафору), па су га као простог и наивног насамарили манастирски ђаци. Причестили су га пуном чашом најљућег сирћета с жеженом паприком, а уместо нафоре добио је батину (1966: 667).

Поред тога што је Лукијан Мушицки често отворено стајао у Вукову одбрану, он се и јавно изјашњавао против Вуковог *Рјечника*. У одговору Ђорђу Магарашевићу од 30. јануара 1819, који га је обавестио о садржају *Рјечника*, Мушицки пише: „Жао ми је Вука и Копитара – највише чрез умаление обште ползе – што су се тако, као што ми пишете осрамотили. Ја се чудим Копитару, и срдим се на њега, што је, као Цензор – оне свињарије или свињарства допустио. Тако ћу му и писати. У његовој је дужности, не допуштати ништа *contra bonos mores*.“²⁸ На основу тих сазнања Мушицки је 28. јануара 1819. саставио епиграм „Сербскоме Лексикографу (Вуку Стефановићу)“. Писао је против зазорног *Рјечника*:

Јави се већ породженије твоје, лексикографе
Србскиј! Убаво да, налик на Србљина јест,
Али зашт’ посла у свет ти голо наго?
Зашто га научи ти, свуд да простире срам?

²⁸ Против добрих обичаја (против пристojности).

Тебе отца похваљују многи уљудна, вкусна,
 Ал' се чеда твог, веруј, гнушају сви.
 Није ти Амор знаш да га милују дјеве;
 Стидљиво није ти, да га пријме у дом.
 Мргоде се на њега и отцеви, матере љуто;
 Деци у друштво га, чуј, не пуштају отњуд,
 Куд ти је пристало сад? Та зашт' не послуша мене?
 Грађанскиј царује свет! Бежи у природниј с њим!
 Ил' га епикурејскоме друштву несташном, или
 Једним филологом дај! Деци обучено шљи!
 (Мушицки 1938: 131)

На то је Јернеј Копитар отписао Мушицком 16. марта 1819. године: „Зар се речници пишу за децу? Нико не спречава да се направи извод за дечаке. – Само злонамерни људи и будале могу да их истраже међу 30.000; оне су обрађене са озбиљношћу коју захтевају такве ствари и ниједан Немац не би ту ништа замерио“ (Рајковић 1950: 243).

И потом, 1821. године, док је опрезно и дволично подржавао Вукову ортографију, Мушицки је настављао да куди непристојну компоненту *Рјечника*. Једним натписом тражи Вуку да очисти речник:

Не допусти, Стевановићу, да т' пребацују гадна!
 Има т' Рјечник ти' Гадна избаци за чест.
 На чисто после ти што т' остане, достојно хвале,
 Не ће ти сатрти те злобе, нит времена зуб.
 (Рајковић 1950: 242)

Вук Караџић је саблажњиво одговорио архимандриту: „За рјечник мој није ми баш мило, што га *јадним* називате [...] Но ја ћу исправити *ѣојан*, али не као што Ви велите,

зашто ове све ријечи да се прештампају без и кака толковања стало би 500 f., а ја могу за мање прештампати само оне листове, на којима је *īag*, па ето ти онда рјечника без *кураца* и *йичке*. Деде колико ћете ви дати у помоћ, да очистимо рјечник од *īaga*? Него Вас молим покорно, да ми назначите све оне ријечи, које ваља изоставити из рјечника“ (Караџић 1988пр.: 49).

Иако је *Српски рјечник* био жестоко нападан због бестидних садржаја, проницљиви савременици сматрали су то само изговорима, јер су у ствари прави мотиви потицали из страха од приближавања Срба католицима и Аустрији, те и од одвајања од православља и Русије (Добрашиновић 1980: 104–105). Наиме, највише отпора је изазвала Вукова правописна реформа, поглавито преузимање у нову азбуку слова *j* из латинице. Вук је то учинио први пут у *Српском рјечнику*.²⁹ Због *joīie* се управо и водио педесетогодишњи правописни рат (1818–1868) (Поповић 1981: 28). У Предговору *Српској рјечника* (1818) Вук је новину правдао већ постојећом сличношћу латиничних и ћириличних слова, те и тиме што су латинична слова грчког порекла као и словенска (1966: XI). Али, Вукови аргументи нису били ниуколико довољни и задовољавајући, па се на њега гледало попречно као на оружје у рукама католичко-језуитске пропаганде. Када је Вук саопштио Лукијану Мушицком да се речник увећало печата и да су завршена слова *а, б, в, і, g, ђ, е, ж, з, и, j*, те да је на реду слово *к*, спазивши словој *j*, па додавши томе још и нова слова *љ* и *њ*, Мушицки је запрепашћено одговорио: „За Бога! Много је реформе у еданпут!

²⁹ У српским рукописима *joīia* се налази и пре Вукове правописне реформе. Вук је ћутао о томе и тврдио је да је јоту, због које је имао многе непријатности, узео из латинице. Међу првима је Захарије Орфелин употребио слово *j* (Поповић 1981: 7, 10, 23).

А промислите, како су прошли сви *Reformatores*? Тешко си Вашим' штакама“ (Карацић 1987пр.: 632). Слично поручује и Григорије Гершић: „Ако сад живи останете дуго умрети нећете.“ У продужетку писма преноси шта се у Карловцима говори поводом *Рјечника*: „’Вук прост, безкусан, неслан; Копитар ни србски не зна, ни славенски, и није више него шест школа свршио’ – Ово је усмена и писмена критика овдашња“ (630). Вукову ортографију Јован Хаџић је назвао „бескореним јотовским правописањем“ и тврдиће да његова азбука „ништа друго није но затирање корена и потискивање к остарелости и слабости па и приближавање к пропасти и смрти“ (Поповић 1981: 54, 56). У многе српске куће дуго није смела да уђе књига с јотом (Полит Десанчић 2006: 38). О томе зборе и многе анегдоте. Француски дипломата Боа ле Конт пише да су му 1834. године српске старешине говориле: „Српски би се народ цео дао набити на колац, пре него што би пристао да пише латиницом“ (1894: 21). У *Мемоарима*, Јаков Игњатовић се опомиње бурних расправа о језику, јоти и дебелом јеру: „У оно време држало се код дебелојероваца да јота смера на ’пошокчење’ или ’поунијаћење’, да је јота само реп за ’порепити се’, да је Вук – Вук Бранковић, и подмићен од Метерниха“ (1989: 27). Та мржња према јоти распространила се и преко Саве и Дунава, па је и из Србије била дуго протеривана.

У јеку напада Вук је објавио 1819. године у Давидовићевом *Забавнику за јодину 1820.* народну песму о „Кнезу Ивану Кнежевићу (из преко Дрине из села Попова) и Добрићком робљу“ (1806), коју је забележио 1815. у манастиру Шишатовцу од Филипа Вишњића. Уз песму је додао и ненасловљену биографију Ивана Кнежевића. Песма велича Кнежевићев подвиг откупа добрићког робља 1806. године од Турака и завршава се стиховима:

И то Иви нико не припозна,
 Ни Ивану когод зафали,
 А камо ли да Ивану плати.
 Иван не ће ни од кога плате.
 Ивану ће Ристос Господ платит’
 Када Иван буде на истини.

(Карацић 1986: 154–158)

У завршници песме Вук је читао Вишњићев прекор савременицима због незахвалности према заслужном сународнику, јер уместо да добротинство буде награђено, њему се одмах по откуп добрићког робља почело „зло за добро враћати“ и најпосле је скончао у сиромаштву (1969в: 13–14; Самарџија 2006: 81–96). Године 1844, у *Тројебраћистиву* и Сима Милутиновић Сарајлија је посветио песму Ивану Кнежевићу под називом „Семберац или врлина и нада Бошњака“ (2010: 41–65). Иако је Милутиновић био један од најобавештенијих људи свог времена, он не дели Вукова сазнања и не ламентира над несрећном Кнежевићевом судбином и људском незахвалношћу, него песму завршава оптимистички, како би се, иначе, у изворнијем смислу, могли да протумаче и Вишњићеви завршни стихови. Између осталих, и овај податак наводи на помисао да би требало преиспитати веродостојност Вукових навода у Кнежевићевој биографији, јер чини се да је Вук заправо мање имао на уму кнеза Ивана Кнежевића, а да је више мислио и сведочио о самом себи. Он се онда налазио у улози Ивана Кнежевића, јер и поред тога што је о сопственом руху и круху објавио две песмарице, две писменице, речник, те упознао Европу са Србима, њега опет сународници руже и срамоте и при том нема „пребијене крајцаре у кући“ и умреће од глади. Осећање незаслуженог мучеништва Вук је често

апострофирао у писмима пријатељима, а сећајући се тог времена, његова удовица је говорила: „Више пута скуп се Вуку мука у прсима, па хоће да свисне, а кашто се опет поносио овом бедом, знајући да се мучи за род и за његову литературу“ (Рајковић 150: 171).

Општу повику на Вуков *Рјечник* донекле су релативизовала признања која је Вук стекао на страни током 1819. и 1820. године. Славни немачки књижевник и научник Јакоб Грим објавио је позитивну рецензију *Српској рјечника* у познатом и угледном немачком часопису (Стојановић 1987: 172). Петроградско слободно друштво љубитеља руске књижевности доделило је Вуку Диплому у звању дописног члана (Караџић 1987пр.: 834). Царска руска академија упутила је Вуку сребрну медаљу и триста рубаља (829). Учено Друштво при Краковском универзитету изабрало га је за дописног члана (Стојановић 1987: 233). Вести о одличјима донеле су и *Новине србске*. Вуков успех двојако се тумачио. Пријатељи су се радовали. Очајан због непрестаног пребацивања што је угостио Вука Караџића Лукијан Мушицки ликује: „После Кара Ђорђа и Милоша Обреновића осветла образ Србији Вук Стефановић! Шта ће рећи Карловачки двор! Карловачки дворјани! Фрушкогорци! Воскликни Шишатовче! Не чини теби срамоту бивши гост Вук, као што ти се ругају и смеју многи нерасудни! Печатајте што скорие трећу част народни песама и поставите на њој све добиене титле, и у пркос и за инат свим калуђерима посветите мом имену“ (Караџић 1987пр.: 852).

Понесен Караџићевим европским успесима, али и тронут домаћом хајком против њега, извесни поета с иницијалима К. П. С. испевао је његовом азбуком „Оду господину Вуку Стефановићу, списатељу Рјечника српског, певану у Срему на Ивањдан“ и објавио ју је у *Новинама српским*

(бр. 54). Делове песме навео је Љубомир Стојановић у монографији о Вуку Караџићу:

Радости моје слава. Твоја, Вуче,
Узроком јесте. У *своја* си дошао:
Своји Те својски дочекали нису.
Грле Те Туђи!

.....
За то Те *Своји* готово по свуда
Гоне! Но сунце трпи помрачење.
Со тим се теши: Има, премда редки,
Кој'ма си сунце.

.....
Велики Мужу! тако дуго путуј!
Примеру *йуђем* следоваће *Своји*;
Умреће завист, славиће Т' *Род* цели,
Име ком чуваш!

Претпоставља се да се иза иницијала крије име Платона Атанацковића, професора Учитељске школе у Сомбору и потоњег будимског епископа и председника Матице српске (Стојановић 1987: 234; Николић 1980: 12, 77–78). Молећи Вука Караџића да открије идентитет песника, Василије Василијевић узгред саопштава и какве су реакције у Земуну поводом похвалне песме: „А шта се овде о Вашој Оди говори, срамота ми је да Вам пишем, али нека знате! Плутарх кад је читао казао је: 'Е то је он сам саставио, само да се фали', а који су год из његови уста, или од они, којима је казивао, чули, мисле да је тако. Дотле завист допире!“ (Караџић 1987пр.: 909). Надимак *Плушарх* стекао је земунски прота Јефтимије Ивановић према првој части своје књиге, објављене у Будиму 1809. године, под насловом

Нови Плућарх или крајњкоє ойисание славнејши људи свију народа од древнејши времена до данас. Он је био познат по томе што је окупљао Вукове противнике који су по њему називани „плутаршцима“. Они су ширили гласине да је Вук „испросио“ признања кад је „тумарао по Русији“ (Стојановић 1987: 234).

Но, било је увек и оних који су држали Вукову страну. Споменути Василије Василијевић здушно се трудио да већ тада у земунске школе уведе Вуков правопис (Караџић 1987пр.: 750). Шидски парох Аврам Панић јавио је Вуку 22. новембра 1821. да се његов „Словар једнако ружи“ и да се на основу њега закључује и о будућим Вуковим делима. Он га је заклањао колико је могао и његове је кудиоце разуверавао, најпосле им је и показивао у *Новинама србским* досадашње похвале Вуку, пак опет ништа није вредело (1984). Професор Гимназије у Новом Саду и касније покретач *Лейшойиса*, Георгије Магарашевић, такође је био подршка Вуку. У октобру 1819. он је уверавао Вука да он у Новом Саду, осим непријатеља, има и поборника, истина не много, али ништа зато јер „совуљаге от светлости беже“. Он вели да Вукову страну држи колико може и Павел Јозеф Шафарик, знаменити словачки слависта, етнограф и археолог, који је те године дошао у Нови Сад за професора и директора Гимназије. Узгред му описује да је недавно са осталим професорима и патронима Гимназије био на ручку код г. Константиновића. До вечерњих часова водио се разговор једино о питањима српске литературе и језика, о списатељима и о начину писања. Било је свакојаким мишљења и фракција. Једни су тврдили да треба писати словенски, други славеносербски, трећи српски, четврти да не треба ништа писати, а пети да треба прихватити мађарски језик и њихове обичаје. Узаврела полемика, у којој се јучно

расправљало, отворено и без етикеција, најпосле се свршила без епилога, уз покличе: „Дај да пијемо, да Бог поживи нашег домаћина“ (Караџић 1987пр.: 695–696). У полемици између Вука Караџића и Милована Видаковића Георгије Магарашевић се ставио на страну првога и критиковао је Видаковића и то под туђим – Копитаровим псеудонимом Тома Љубибрајић (Караџић 1968б: 494).

Крајем 1819. године збио се за Вука Караџића знатан догађај. У Бечу је боравао чешки слависта Јозеф Добровски, који је важио за оца словенске филологије. Он је у Бечу штампао своју *Славенску граматику*, од које је Вук много очекивао јер, како је тврдио, она неће бити заснована само на савременим словенским црквеним књигама него ће се темељити и на најстаријим рукописима и биће „свијећа с којом ћемо се најближе моћи прикучити к Ћирилу и Методију“. Већ претходно Вук је исказао интересовање за старе словенске рукописе. Тог лета истраживао их је у Москви, а вероватно да је и приликом обиласка фрушкогорских манастира 1816. године, у друштву са Стефаном Живковићем и рођаком Савком, прегледао расположиве рукописе. Прижељкивао је да се домогне и србуља, које је љубоморно чувао митрополит Стратимировић у Карловачкој библиотеци. Осим тога, намеравао је и да штампа књигу најстаријих „славенских рукописа“. Стога је он с великим узбуђењем и очекивањима доживео сусрет са, како он пише, „патријаром Словенскога језика“. С друге стране, Јозеф Добровски познавао је Вука Караџића по чувењу. Он је још 1815. године ђацима у Прагу читао његову *Пјеснарицу* (Караџић 1987пр.: 218). О незаборавном сусрету који се збио на Светог Аранђела у дому Димитрија Давидовића Вук Караџић је посведочио: „Кад сам га угледао колика је моја радост била што сам виђео Добровскога, још је већа постала,

што сам у њему, мјесто каква трбушаста и буцмаста и мало погурена калуђера, угледао сува и висока старца, који управо корача, као какав момак од једне трећине његови година, и који би још могао кладе прескакати с барјаком у лијевој руци, а са шаром у десници!“ Добровски, Копитар, Давидовић и Вук провели су у разговору о српском и славенском језику од поднева па до пола ноћи. Вук није могао довољно да се начуди како је Добровски у прсте знао словенску етимологију. „Тешко би човек нашао какву ријеч“, вели Вук, „макар кога Славенског наречја, за коју он одма не би могао казати од куда је постала, н. п. наше *немој*, он је одма казао, да није од *не мој*, него од *не мози*!“ (Карацић 1968б: 93). Премда су веровали опет су се чудили откуд се то з изоставило! Када после неколико дана узме Вук да у московском часопису *Вјестнику Европе* прочита поговор к *Осѣромирову јеванђељу* из XI века он нађе потврду: „То *немози* зазърѣти мѣнѣ грѣшѣному“. Био је убеђења да не постоји човек на свету који је знао какав језик тако добро као што је Добровски знао словенски. Између многих питања која су претресали и на која је Добровски давао непогрешиве одговоре они се нису ипак у свему сложили. Вук је сматрао да су Руси *е* у многим речима променили у *я*, на пример од кнезѣ, клетва, име, сѣме, они су начинили княз, клятва, имя, сѣмя итд. Добровски је тврдио да то није истина, него да су Срби доцније променили *я* у *е*, а да је од старине у српским словенским књигама било княз, клятва, имя, сѣмя. У виду писма пријатељу Димитрију Фрушићу Вук је објавио чланак 1821. године у *Новинама србским* у коме је образложио своје мишљење које је потом прихваћено као исправније (Карацић 1968б: 93–102; 1987пр.: 733). Пошто је *Грамаѣика* одштампана, Добровски се вратио у Праг. О његовом одласку из Беча Вук обавештава Лукијана

Мушицког. Пише му и томе да је он много полагао на то да Мушицки преведе *Граматику* на словенски или још боље на српски језик. А онда посве иронично исказује разочарање тиме што је та ствар ипак сасвим пропала, јер као и у његовом *Рјечнику* и „у њој има *īada*; *јебем* и *јебџи*! Штета! нагрдио књигу! па још архимандрит!! па још ова нагрђена и гадна граматика коштује 5 форинти. Тешко Шмиту си-ромау! Док свијет чује од Срба, какав је гад у књизи, тако не ће ни запитати за њу“ (Караџић 1988пр.: 49).

Осим са Јозефом Добровским, у наредне две године Вук је ангажовано полемисао о језику и о литератури са многим савременицима и то јавно у *Новинама србским*, а и у личнијем облику путем преписке. Критичко-полемичке саставе потписивао је псеудонимом Ненад Новковић. Чак је био наумио да прикупи чланке и да их објави у посебној књизи коју је насловио *Забавник за српске сјисаишеље* (Караџић 1987пр.: 760). Није штедео нити пријатеље – Павла Соларића и Платона Атанацковића, који се крио под псеудонимом Станимир Живковић. Мушицког је у шали упозорио да он не уме да хвали, него да зна само да куди и да се подсмева, па додаје: „Ако желите од пријатеља непријатељску рецензију на Глас народољупца, а Ви ми пошаљите једно фрталче лијепе старе и чисте Шишатовачке (или калуђерске или намастирске) шљивовице, па ћете виђети како се рецензира“ (709). Занимљив је одзив имао чланак (*Новине србске*, мај, 1820) поводом књиге И. М. Шрека *Свемирна историја* (Будим, 1820), коју је превео на српски језик Јован Берић, надзорник српских школа у Угарској. Осим језичких и правописних примедби Ненад Новковић је замерао и то што из такве књиге деца треба да уче само туђу прошлост, а да у њој нема никаквог помена српске историје (Караџић 1968б: 55–58). Хвалећи рецензију, Георгије Магарашевић

извештава Вука и о неким занимљивим реакцијама из књижевног Новог Сада: „Тревио се јучер, кад сам Нови-не добио код мене [Милован] Видаковић, и читао сам све, морао је слушати, морао је одобрити, јер му нисам казао да је [Ненад] Новковић писао дотле, док све прочитао нисам. ’Лепо је, вели, све, његова су примечанија добра, него му ортографија не ваља’. – Изиђем после нашег дугог код куће препирања на пијацу, седнем код Грујића на клупу, ал ето ти старог Вујановског, кажем му ја шта у Новинама има, и на његово зактевање читати почнем. ’Ха! вели, то је добро! Баш вала оном, ко је то написао. По ортографији судећи, биће Вук. Да нисам стар, и да ми није трудно писати, сам би му једно писмо писао, благодарио, и опоменуо, да ни ког не пропусти, да га не изчешља’. Тек он то говори, дође [Гаврило] Бајчевић. Он опет почне [Јована] Берића бранити, а ништа не успе“ (Караџић 1987пр.: 803).

Према критичким оштрицама издвајају се полемике које је Вук Караџић водио са Григоријем Гершићем, директором српских народних школа у Срему, Хрватској и Славонији, који је писао под псеудонимима Старац Куцкало, Благоје Штипкаловић и Јован Ранитовић. Георгије Магарашевић, који је редовно извештавао Вука о реакцијама читалаца у Новом Саду, захваљује 16. јула 1821. године „што онако Куцкала насапунисте, Бог нек вам плати. Ја Вам само срдечно Хвала (вала!) рећи могу. То је одавна старац Куцкало са своим Штипкаловићем заслужио. Право заиста господар Милош вели: ’нема ништа без Ромога!’“ (902) И Лукијану Мушичком се допадају одговори које је Вук упутио свим својим рецензентима у чланку „Неколико ријечи мојим овогодишњим рецензентима, а особито Благоју Штипкаловићу и Старцу Куцкалу“ (*Новине србске*, 1821, 49–51, с потписом Вук Стефановић). Једновремено он сматра да је

спрам Штипкаловића претерао: „Баш сте Ера! Сад Вам нико неће смети вилица склапати“ (972). Тим поводом Вук се покајнички огласио, па је замолио Мушицког да га помири с њим, јер се он и сам чуди какав је то ђаво навео Григорија Гершића, кога он иначе поштује, да удари на њега. Сумња да је то масло проте Јефtimiја Ивановића, јер је дочуо да су имали неко заседање против њега (Караџић 1988пр.: 49). На то му Мушицки 17. фебруара 1822. одговара натписом којим мири Вука и Штипкаловића:

Чујте, Стевановићу, и Штипкаловићу! да ми влада
 Оћу, међ вама мир: јаки сте, љуб’те се сад.
 Сојуз дружествени треба књижество србско.
 Нужно је борири с’, да! Леп је ал’ међ браћом мир.“
 (Караџић 1988пр.: 65)

Међутим, захладнели односи нису се никада поправили и међу њима је засагда престала преписка. Вук је у јануару 1823. године био у Карловцима и тада је био на ручку код Григорија Гершића (161).

У рату за српски језик и правопис Јоаким Вујић био је један од првих и најватренијих Вукових противника. Више га је пута оштро исмевао и клеветао. Чланак под насловом „Критика и остра протестација Писмена Дебелог Јера (џ) и Танкога Јера (џ) против Курта-Херо-Шијачке Грамматике Г. Вука Стефановича“ објавио је у *Новинама србским*, у Бечу 1821. године (Караџић 1968б: 503–507). Писан у десетерцу, Вујићев покушај подсмешљивог осврта на Вуков *Српски рјечник* са *Српском ірамаѣииком* представљао је почетак њиховог непријатељства. Ради илустрације наводе се фрагменти опширне и необичне ругалице:

Ал ти је то Граматика славна,
 Као црна Лончина неопрана;
 Момче Вуче, јесл при свести био;
 Кад си ју као што велиш градио?
 [...] Пак какво ти је ово (ћ) писмја?
 Ваља да му е скакавац имја:
 Ти њега употреби за тебе,
 Јербо ми га бацамо од себе;
 Ми имамо наше ћерв (ћ) писменце,
 Познато код вас свију именце;
 С којим све оно списат можемо,
 Што ти мислиш, да ми неможемо.
 Зато твог Скакавца употреби,
 У Турску га Граматику сведи,
 Како равно у Арнаутску,
 Херо-Шијачку и Татарску;
 А немой га у Сербску мешати,
 Како путо о лотру звечати.
 [...] Није твоја Грамматика Сербска,
 Но она мора бити шијачка;
 Јербо Сербска има сва правила,
 И свакому Србину от већ мила:
 Како што је брат Видаковича,³⁰
 Сербског Љубезника и детића.
 [...] Сербска има сва толкованија,
 Всех части слова изјасненија:
 [...] Ти твоју измеша као салату,
 Мутећи како пијан по блату

³⁰ Јоаким Вујић помиње *Сербску Грамаиџику* Милована Видаковића за коју пише да је још у рукопису услед недостатка средстава за штампу (Караџић 19686: 505).

[...] А на тебе Чобанина вичу:
 Што си Чобански Штап оставио,
 А лаког се перца прихватио;
 [...] Ти Видаковича насапуни,
 Бљувотинама га ти напуни;
 Јоште к тому и Списатеље друге,
 [...] Јоште чудимосе и Копитару,
 Придворному Библиотекару.
 Да се он баш с тобом упустио,
 Шијачки писати упутио...“

(Караџић 1968б: 503–507;
 Рајковић 1950: 159–160, 262)

Одговор у Додатку *Новинама србским* 1821. године Вук је почињао пословицом: „’Каква је дупља, још добре челе излијећу’. Јерови будући најстражња слова (или слуге слова) могу ли што паметно измислити и казати?“ Гонетајући идентитет аутора стиховане критике, Вук га у продужетку подсмешљиво назива „преводчиком“ (Караџић 1968б: 61–62; 1965а: 139). На то је Вујић одговарао: „Боље је бити и преводчик него ли преписатељ слепачких песама, како што је г. Вук, зашто он сам није песме из његове главе састављао, или с других чужестраних језика преводио, него за слепци и слепицама уз гусле песме само преписивао [...], а таково дјело може радити и сваки гушчар, прашчар, чобан, говедар, чикош и сваки онај који год знаде србски поњешто читати и писати. Обаче један преводчик заслужује далеко и предалеко већу славу и похвалу. Зато један преводчик од једног преписатеља [...] толико далеко одстоји колико год небо од земље“ [...]. Низом увредљивих епитета Јоаким Вујић у наставку описује Вуков *Рјечник* и наводи да је он „сасвим гадан, ружан, смрдљив, бестидан, бешчастан, срамотан, неслан,

соблазнителан, будалкаст, луд и безобразан какогод и његов славни списатељ“. Стога вели да и речник и граматика и све друго треба да се „у дрвене појаке хрстове корице заједно свеже, пак све [Вуку] и о теме и о нос олупа и окрза“. И још додаје да Вука треба „цјели сербски народ како једнога ружнога скота (да) попљује и набатина“, јер све што је Вук радио не само да не ваља ништа, него је и штетно, убитачно, отровно. „Зато, дакле, љубезни Сербљи моји и браћо моја, бежите од нечастивога Вука! Бежите од његове чемерне, ху-де и жалосне граматичке науке какогод од отроване куге! И не слушајте што он, како један фантаста, будала, дедак и сујетни прелесник, лупа и чегрће.“ Још к тому Вујић касније ниже погрде: „Најбезобразнији и најзлобнији господин Вук Стефановић Караџић, Дробњак из Петнице, тифлозовије доктур, каликутически кокошију краљ; од бундева, јургета и тикава без семена кавалер; аркадическа марва с дугачким ушима и лавском кожом дулосас; зелена-злобна, завистљива, пакосна, хегава и кромпава маскара; слепаца и слепица буљук-баша; с лепих, шарених туђих птица перци накићени црни гавран; над корњачама и жабама ћордели-баша; слепачких песама преписатељ, од гусала капелмајстор, славни зелени жабац; с перушкама, лисичијих репови и прапорци накићени сватовски чауш-баша; мудри звекан, дедек-баша, ћордомуз-баша, думлек-бостанџи-баша и прочих восточно, индијанско-турско-татарско-каравлашко-циганско-шијачко-ћор-дели-ђаур-олди имена ималац, уживалац, прасац, балавац...“ (1964: 43–44).

Вујићев подсмешљиви чланак у десетерцима Вук је читао у Србији у којој се обрео из крајње нужде. Када је што зло било писано о њему у српским и немачким новинама оно су знале и слуге и слушкиње у Крагујевцу, а када је за Вука писано што добро оно је Лазар Тодоровић, коловођа

Вукових непријатеља у крагујевачком конаку кнеза Милоша, скривао од Кнеза, Вука и других да не читају. Тако је, жали се Вук, новине читао са закашњењем и по недељу дана, а многе су остале и „нечаћене“ (Караџић 1988пр.: 88). Из Беча за Србију Вук Караџић је пошао 3. јула 1820. године. Успут је Боравио у Будиму где се састао с Јованом Берићем и с његовим млађим братом Павлом, затим с Јованом Витковићем и Урошем Несторовићем. Код Јована Берића је ручао на Ивањдан и од њега је добио песму о Предрагу и Ненаду. У његовом дому видео је и гусле и о томе је записао: „Господин Берић истина не зна ударати у гусле, него и је само из љубави к народним пјесмама нашим објесио у својој соби“. Вук то истиче, јер „други би се људи врло стидили слепачке гусле у својој кући објесити“. У Срему, Бачкој и Банату Вук је виђао гусле једино „у слијепаца“ од којих многи „не пјевају пјесама, него само богораде уза њи“ (1975: 559). Премда је Берићев превод Шрекове *Свемирне историје* критиковао под псеудонимом, Вук је ипак подозревао од реакција свог домаћина. Међутим, потврдила су се Спирина саопштења да се Берић нимало не срди на Новковића него каже: „Тако и јест; ја о том нисам ни мислио.“ А ни Витковић не замере Новковићу, већ површном уреднику Димитрију Давидовићу што није кориговао текст како треба, на шта му је овај одговорио: „Зашто, вели, ми немамо толико времена, да пишући мислимо о свакој речи као и Ви“ (Караџић 1987пр.: 815). Можебити и да се занимљива анегдота односи на ову посету Вука Караџића Јовану Берићу. Једном је Вук био у посети код Јована Берића у Будиму. Утом је Берићу дошао и стари Лазаревић, бивши пештански трговац, који није лично познавао Вука. Берић је био врло шалив, а знао је како „православни“ Лазаревић мисли о Вуковој азбуци. Берић запита старца: „А што бисте ви урадили Вуку за његово ј?“

Лазаревић није дуго премишљао него, знајући да Вук има само једну ногу, одговорио је одлучно: „Ја бих му и ону другу ногу пребио“. Берић удари у смех, а Вук повиче у шали: „Та немојте забога, онда нећу моћи ходати“. Сад Лазаревић погледа Вука поближе, па видећи код њега дрвену ногу, поцрвени, па онда промумла: „Е, шта ћу вам ја, немојте нам у цркву дирати“ (Суботић 1964: 65–66).

Када је био у Варадину дошли су из Новог Сада да га виде професори, његов пријатељ Георгије Магарашевић и Павел Јозеф Шафарик с ким се тада упознао и који му се врло допао. У Карловцима пак сусрео се с професорима Јаковом Герчићем, Григоријем Лазићем и с већ помињаним директором Григоријем Гершићем, с ким ће Вук наредне године отпочети жустру полемику у *Новинама србским*. Они су стајали и разговарали око пола сата испред Карловачке гимназије. Утом се окупило око педесет ђака чију је радозналост побудила Вукова појава. Један вели: „Ево Вука!“ Други пита: „Је ли то Вук?“ Стигавши у Земун, Вук је писао Копитару да је популаран међу карловачким гимназијалцима, а да се и у Земуну наводи доста њихових следбеника, па је оптимистички закључио: „Партија наша свуда расте и напредује“ (Караџић 1987пр.: 815).

Из Земуна није одмах прешао у Београд, јер је чекао позив кнеза Милоша. Тамо је приспео тек крајем јула, а у Крагујевцу је био 4. августа 1820. године. Вук вели да је уживао девет месеци Милошеве љубави и милости током боравка у Србији које је претежно провео у Црнући и у Крагујевцу. Противници су оптуживали Вука да је био привржен кнезу Милошу једино из интереса. Јован Хаџић се позива и на тобожње Вуково признање: „Моја је главна ствар мој интерес“. Веродостојност изјаве јемчио је потврдама двојице угледних сведока – Лазара Арсенијевића Баталаке

и Ђуре Милутиновића Црногорца (Карацић 1969а: 344). Међутим, иако је новац био један од претежнијих мотива ипак Вук није био обична мамипара, већ је он у вези с кнезом Милошем имао дугорочније и сложеније планове. Намеравао је да простог Кнеза оплемени како би Србија добила просвећенијег владара, попут Карла Великог или Петра Великог. По доласку у Србију 1820. године Вук се заносио мишљу да научи Кнеза да чита и пише. Хтео је чак да само за њега састави неколико књига које ће он у беспослици да чита. Вук тврди да је он чак Милоша које-како и наговорио и да је он почео једну недељу учити да чита (1969в: 193–194). Вук је већ претходно имао извесних искустава у описмењавању. Он је из Москве донео књигу штампану још 1786. године која се звала *Абевега Рускихъ суевѣрій*. Према тој књизи, тврдио је Вук, могу се и српска слова називати: *а, бе, ве, ње, ге, ђе*, а она су сто пута лакша за учење него словенска: *аз, буки, вједи, ѿлаѿоле*. У прилог томе истицао је пример Миленка Стојковића, бившег команданта Пожаревачке нахије. Он је у Поречу за време Првог српског устанка читаву зиму учио *аз, буки, вједи, ѿлаѿоле*; и *буки, азба; вједи азва, ѿлаѿоле азѿа* итд., па никако није могао да се обавести како се то речи записују и читају (или сричу), док му најпосле није досадило, те је бацио буквар и оканио се учења. Али, када је отишао у Русију, после 1811. године, онда га је један човек почео учити: *а, бе, ве, ње, ге* и он је за неколико дана научио да чита и пише и писао је писма као и остали руски официри. Премда су такви називи слова много лакши за учење него словенски, објашњавао је Вук у марту 1820. Василију Василијевићу, који је био намеран да Вукову азбуку уведе у земунске школе, опет ни то нису права имена слова, јер на пример *б* не може да значи *бе*, док му се не дода *е*, него је његов глас само *б*. На тај начин,

уверавао је Вук, не ваља ни срицати, него одмах треба изговарати слоге и читати. Када се враћао из Русије 1819. године, Вук је тим начином у Бесарабији, у Кишињеву, једну жену од 35 година за шест дана научио тако да је она у свакој речи могла да каже колико има гласова или колико јој каквих треба слова; а једног је српског поглавара једва за десет дана томе научио, јер је био наизуст утувио *аз, буки, вједи, ілаіоле* итд., па га је то све ометало (Караџић 1987пр.: 768–773). Таквим методом почне Вук једну недељу дана да учи Кнеза да чита, али његови саветници одврате га, доказујући да је боље што не зна да чита и пише и „да се сад није вредно око тога мучити, кад има сила којекаки беспослица, који то знаду, па им не помаже, него код њега службе траже“. Пошто се најзад и Милош „уразуми“ и у томе сложи с њима, онда прота Жујовић, један од првих ондашњих Кнежевих љубимаца и саветника, јавно запрети Вуку да се више не усуди да спомиње Господару да учи да чита и пише. Због тога је Вук жалио, јер је кнезу Милошу требало још само недељу дана да учи и знао би како се чита (Караџић 1969в: 193–194, 213). Слично му запрете да не помиње ни оснивање школа, нити увођења каквих закона. „За школе пак“, сведочи он, „и за правитељство и законе кажу ми, да томе онда још није време, а један пут он, Милош, за асталом, као у шали, каже управо, ’да је боље владати и управљати по својој вољи, него се везати за артију’“ (213). Те године Вук је имао прилике да се лично увери како управља и дели правду поглавар који „не зна ни читати ни писати“, него без икаквог саветовања с другима све ради по сопственој вољи. Сећајући се тих збивања, он је описао неколико примера којима је био сведок током 1820. и 1821. године у Србији. Међу најдрастичније спада казивање о старцу из Груже који је довео удату кћер у Крагујевац да је

распусти од мужа. Када пред Милошем он почне да тужи зета, Милош рече: „Кад је таки, зашто си дао твоју кћер за њега?“ Старац одговори: „Ја нисам, Господару, тео да је дам, али ме натера Топаловић (кнез Грузански).“ Пошто то рече, Милош стане да туче старца штапом, који му се десио у руци, по глави, по рукама и куд је год могао да га дохвати, а момцима заповеди да кћер вежу уз један дирек. Тукли су је „док се и не помокри и не испогани“. Када после четврт часа дође грузански кнез Топаловић и када се суочи са старцем, докаже се да га је он заиста принудио (144). На Бадњи дан, по великој међави изађе пред кнеза Милоша некаква баба, а он се продера на њу: „Баба, јебем ти памет! Зар не видиш, да је данас Бадњи дан, и не видиш како мете међава?“ С овим речима прође поред ње, а она сирота врати се и изађе на капију. Вук Карацић, који је то посматрао, није знао да ли је она хтела да проси или да моли да се неко њен пусти из затвора (144). Вука затичемо 1820. у Крагујевцу како присуствује шали коју Милош тера са „сулудастим“ мужем кога је лепа и млада жена по имену Милица оставила и побегла са другим ожењеним човеком, а са собом је повела и мало женско дете. Када одбегле љубавнике ухвате, поведу их у Крагујевац, а за њима ради тужбе пристане и Миличин муж са своја два исто тако сулуда брата. Да би слободније говорили, браћа се успут напију, па када дођу пред Милошев двор они затраже правду. Видевши их ћакнуте и пијане, а жену да је лепа и млада, Милош науми да их распусте. Видећи да Милош једнако држи страну Миличи, муж запрети да ће са браћом да скочи у Лепеницу, на шта их Кнез стане да зачикује да неће, те они нагну Лепеници на ћуприју, а сав радознали свет, међу којим је био и Вук, потрчи за њима. Док је Вук стигао два су брата већ скочила, а трећег, који се предомишљао, гурну у воду. Како

река није била дубока браћи није било ништа него онако мокри поново изађу на судиште. Најпосле, Милош је једва убедио мужа да пусти Милицу, али тек пошто му је обрекао сто гроша и књигу да за живота неће да плаћа харач нити порез, те и да га одмах ожени другом. Кнез пошаље момке који доведу „некаку луду девојчуру“, која је онуда, скитајући се, с неким од момака или просјака родила дете, па заручнике, уз дворску музику, одмах пошаље у цркву да их венчају. Примивши обећану накнаду, младожења одведе нову жену кући, а Милица остане у Милошевом двору, а оног са којим је била побегла, пошто га мало „протуку и проапсе“, отпусте га на слободу (137–138).

Невоље с Новим заветом наставиле су се и у Србији. По доласку из Русије у Беч Вук се дао у посао преводјења Новог завета. Превод је почео у новембру 1819, а већ крајем априла 1821. био је готов (Поповић 1987: 122–123). Међутим, Вукове наде да ће књига бити убрзо штампана и да ће добити договорени хонорар коме се надао као озебли сунцу изјаловиле су се. Наручилац посла, Руско библијско друштво, тражило је да се превод штампа у Аустријском царству и да се објави с благословом митрополита Стефана Стратимировића (Карацић 1987пр.: 791). Вук је одмах био свестан да од свог највећег гониоца не може да очекује одобрење, па је поручио Руском библијском друштву да из политичких разлога у аустријским државама није могуће да се штампа књига и предлагао је да се књига штампа у Лајпцигу или у Петрограду. Такође, он пише да не може на рецензију да преда превод митрополиту Стратимировићу, јер он не зна српски језик, јер су „садашње владике Српске по Австријским државама [...] своју младост провели учећи науке на туђим језицима, па за то и мисле да народ српски и нема другог језика, осим Славенскога“, а чак и да „знаду

српски језик“, додаје затим, „они би овакве ствари из политике своје презирали и забрањивали“. Зато он препоручује да се благослов иште од црногорског митрополита Петра I Петровића Његоша, а да има и један митрополит српски у Бесарабији, који је истина Грк, али, према Вуковом мишљењу, он зна боље српски језик него сви митрополити и владике по Србији и Босни. Вук је мислио на негдашњег београдског митрополита Леонтија Ламбровића, који је 1813. године пребегao у Аустрију, па се 1814. настанио у Кишињеву (799). Библијско друштво отписује да су сагласни да се превод штампа у Петрограду, али да баш желе одобрење митрополита Стефана Стратимировића и тако тај посао сасвим замре (826, 998). Вук је рукопис превода понео у Србију да га доврши, али и с надом да ће га у част и славу кнеза Милоша и уз његову подршку одштампати. Међутим, не само да није успео, него је због тога трпео понижења и увреде. Особито га је гонио Лазар Тодоровић, Кнежев секретар. У једном писму Вук се пожалио кнезу Милошу: „За оно јеванђелије, које би имену Вашему већу чест и славу чинило, него десет намастира изнова у Србији да начините, ваља да знате како је буну ту био подигао [Лазар Тодоровић] на мене; а кад сам ја пристао како је гођ он ћео, то јест, да га поправља [превод Н. З.] и Миоковић и Гаја, и други ко му драго, онда ми је казао да га носим у Карловце да се поправља (зашто зна да се у Карловцима не би допустити, да се и Ваше име на њега метне). Једанпут ме је био ишћерао, да носим јеванђелије из канцеларије, куд ми драго, па га Николајевић опет узео од мене, и метне на астал; а кад га последије узме кнез Васо и Аци-Атанасије да чате, ја пођем опет да га унесем у канцеларију, а Павле и Стојко (који су Србији вјернији од мене, зашто Лази перу ноге и пале му чибук) кажу ми да је господар Лаза заповиђео

да се та књига више не уноси у канцеларију.“ У истом писму он опомиње кнеза Милоша и других непријатности које је имао с његовим секретаром. Пошто се Вук у Србији разматао причама с путошћевља по Русији он је између осталог описивао Милошевим сарадницима раскош и велелепност тамошњих храмова. На то га је Лазар Тодоровић, који је иначе боравио у Русији после пропасти Устанка, па се 1819. вратио у отаџбину, утонио у лажи, тврдећи да у Русији нема кипова по црквама и на крстовима. У Вукову корист на препирку је тек ставио тачку лично кнез Милош, доказујући да је он видео фигуру „на некаку крсту архимандридскоме“. Сводећи ламент, Вук истиче да он не жали због свог доласка у Србију и поред тога што је себи учинио још већу штету и несрећу, јер је умножио број непријатеља који су га свуда оглашавали рђавим гласом, али је с друге стране веће задовољство налазио у томе што је познао Милошеву превелику милост и благонаклоност к њему, а то је одржавало даље његове наде у животу (1988пр.: 88; 1987пр.: 886). Вук сведочи да се кнез Милош својски заузео око њега. Тражио му је певаче по Србији од којих је он песме записивао у његовом конаку. Забележио је значајне песме од Стојана Ајдука, бившег старовлашког кнеза Максима Рашковића, Ђуре Милутиновића, Старца Рашка. Већи број песама добио је од Милошевог шурака и кнеза нахије Пожешке Василија Поповића (Караџић 1986: 398–399; 1987пр.: 912–913). Он је упослио чак четири писара, а највише их је забележио Марко Немањић, који је и сам био добар певач и много је песама и сам знао. Он је био син попа Филипа, који је био певач на гласу. Према Вуковом мишљењу у „гусле ударати може бити да нико није знао боље од њега“. Нехотице је погинуо и то с гуслама у руци, баш током Вуковог боравка у Србији. О његовом крсном

имену, Лучидану, 1820. године, када је увече седео и „ударао у гусле и певао, окине се пиштољ некога од његови гостију, који је поред њега седио, те га убије“ (Караџић 1986: 403). Од Анђелка Вуковића с Косова забележио је више песама, а међу њима и једну аутобиографску коју је сам певао 1821. године, док је путовао с Вуком током два дана из Крагујевца у Београд. У истинитост песме Анђелко је Вука уверавао и пре него што ју је певао. Казивао му је о Турчину Синану који је претио и раније, али саставши се једном Турчин удари на њега да га убије, но Анђелко усмрти њега, па побегне с Косова из родног села Ораховца и добегне у Србију где је постао момак кнезу Милошу (400–401). За Старца Милију, родом из Херцеговине, од Колашина, који је током Карађорђевог устанка пребегао у Србију и настанио се у Пожешкој нахији, чуо је Вук у Крагујевцу 1820. године да он особито зна песме о женидби Максима Црнојевића и о Бановићу Страхини. С обзиром на то да је Вук обе песме знао још из Тршића и да их је потом од многих слушао и записивао, али му нису биле по вољи, он је неколико пута замолио кнеза Милоша да Милију доведе у Крагујевац или да њега пошаље у Пожешку нахију к њему. Поред свих обећања молба остане неиспуњена. Потом је из Беча писао кнезу Васи Поповићу и молио га је за те две песме, али му се ни то не учини (396).

У Милошевом конаку Вук је једновремено бележио и казивања кнеза Милоша која је припремао за његову биографију. Одмах је читао, а Кнез је потврђивао верност бележака. За тај посао Милош је биографу обрећао трошак (Караџић 1988пр.: 422). Кнез је био захвалан казивач. Сувопарност хроничарског причања разбијао је занимљивим приповестима о споредним збивањима. Усред драматичног описа битке у селу Ртарима 1815. године, када су Срби

десетковали Турке, кнез Милош збори да је у гомили Турака, који су бежали косом, опазио и једну Туркињу, па рече својим момцима: „’Који ће отићи, да ми доведе ону жену, да се не мучи бежећи; а ево му сто гроша.’ Онда његов (ондашњи) кувар (а садашњи надзиратељ дворски), Арсеније Андријћ, разигравши коња, отиде; и премда Турци опале на њега неколико пиштоља, као и он на њи, но они се сви разбегну, а он увати коња под Туркињом, и доведе је Милошу. Кад му Милош пружи обећани сто гроша, он ји не тедне узети, него, пољубивши га у руку, одговори: ’Фала господару! Ја сам код ње више нашао’“ (Карацић 1969в: 65).

Према договору с грофом Румјанцовом у Петрограду, Вук је искористио боравак у Србији и обишао је овчарско-кабларске и два рудничка манастира, прегледао је и скупљао је старе рукописе, старе књиге, а успут и народне песме, као и грађу за историју и географију Србије. Пут је био веома ризикантан због неприступачности терена. Вук је сликовито дочарао приметни приступ манастиру Никољу: „Овај је намастир у неисказаној врлети и тјескоби: одовуд се наднијеле над њега стијене Кабларске, а одонуд, из преко Мораве, Овчарске; а и од оздо, погледавши низ Мораву, и одозго, погледавши уз Мораву, тако су се стијене ови двију планина склопиле, да се ништа не види, до пред собом Морава, у коју се с диванине може пљунути, а наоколо стијене (негђе голе, а понајвише обрасле малом шумом) и горе небо, на коме се сунце тек око подне једва показује. Оздо се уз Мораву тако тијесним и страшним путем мора доћи“ (1969б: 35–36). Када се касније, 1860. године, туда пео Феликс Каниц, он је узвикнуо: „Овај је пут добар за козе!“ (1989: 530). С дрвеном ногом и на коњу Вук је ишао другим путем уз Мораву, за који иначе вели да је још гори, јер се „преко камењака само пјешице иде, а с коњем се друкчије не може, до

уз Мораву, кад је вода мала, као што сам и ја прошао“ (1969б: 36). Доспевши трудно у манастир, Вук је затекао србуље и манастирски печат, изрезан у бакру. Као најзнаменитију књигу издвојио је Јеванђеље које ће 1864. године да објави Ђуро Даничић као *Никољско јеванђеље* (Каниц 1989: 531). Без обзира на то што је рукопис био раскошно украшен и што је деловао „као да је јуче писан“, Вук се највише обрадовао Јеванђељу на кожи, које није имало ни правога почетка нити краја, али је он у њему нашао слово *ћ* које ни у једној црквеној књизи до тада није видео. Према томе како је написано види се да слово није састављено из *ѿ* и *ѿ* већ да је оно начињено од *ч* које је окренуто надоле (Карацић 1969б: 41). Писао је 1. децембра 1820. Јернеју Копитару да поздрави Јозефа Добровског, који је тада још био у Бечу, и да му пренесе да је он у једном „намастиру виђео један комад јеванђеља писатог на пергаменту у коме има *ћ* које значи *ћ* и *ћ*“ (Карацић 1987пр.: 841). Потом је обишао манастире Јовању и Вазнесење, који су одавно већ били пусти. Од Вазнесења су остале само зидине (Карацић 1969б: 42). Мали манастир од осамнаест стопа, Преображење, после стотину година, обновио је јеромонах Никифор 1811. године. Деценију после обнове Вук је у њему застао калуђера Исаију, родом из Ужичке наије из села Сублеја, који је био рођак кнеза Милоша Обреновића. Уз троје чељади видео је ту и једног „простог старца“, који је двадесет година раније напустио Босну и онда је почео да скита по манастирима да спаси душу. Неколико зима он је провео у стени више манастира Трнавe, где су га, како се приповеда, „ђаволи ту гонили и били“. У манастиру је пронашао један октоих, више минеја и још неколико старих књига из којих су калуђери читали и појали (42–43). У Благовештењу су га дочекала чак три свештеника и један ђакон, а то су били отац и три сина. Они

су имали још и неколико ђачади и једну стару калуђерицу (44). Феликс Каниц погрешно наводи да је Вук у манастиру Вујну срео калуђерицу, које су у његово доба биле ретке у Кнежевини Србији (1989: 493). У рудничком манастиру Вујну, негдашњем Обровину, кога је обновио 1808. године Милан Обреновић, Вук пак није затекао никога, јер су два тамошња калуђера била отишла некуд (Карацић 1969б: 51). Од једног од њих мислио је да запише песму о томе како је некакав цар хтео да потурчи патријарха, као и нове песме о боју на Сјеници и на Равњу. Касније је молио кнеза Милоша да се побрине за то (Карацић 1987пр.: 912). У Тројици није било калуђера. Живела су два попа, отац и син са женама и децом. Ни њих при доласку није затекао, јер су сви отишли у нурију да обијају некакве кукурузе, али је ипак успео да прегледа књиге међу којима је нашао јеванђеље, минеје, псалтир и две обимне књиге беседа (Карацић 1969б: 46). У манастиру Сретење дочекао га је јеромонах Никифор из Ужичке нахије из села Жежевице с двоје чељади. Пошто је 1811. обновио манастир Преображење, он је 1818. оживео и Сретење. Родољубиви калуђер поверио је Вуку како је то успео. Он је у манастиру Преображењу 1814. године, када је морила куга у чачанском округу, што сахрањујући мртве, а што молећи се Богу за живе, стекао неколико хиљада гроша, па вели: „Станем мислити шта ћу чинити с оволиким новцима? Да идем на Јерусалим, и да дам новце, да се њима поправљају и красе цркве и намастери по туђим земљама; нећу! Боље и је на таково што у нашој земљи употребити.“ Тако он понови Сретење у коме се за време Вукове посете чувало дванаест минеја, Острошка библија и триод (47–49). На десном брегу Мораве, у равни, на дну косе, налази се манастир Ваведење. Мимоишао се Вук с три калуђера који су ту живели. Отишли су некуд у писанију или каквим другим

пословима. Затекао је једног ђака и распитивао се за србуље. Он му је одговорио да немају ни једне, а да је био један триод, писан под Рудником, али га је духовник продао некоме (50). Обишао је и Савинац, нову цркву у Рудничкој нахији, коју је сазидао кнез Милош 1820. године (51–52).

Као ни у Русији, тако Вук ни после скоро једногодишњег боравка у Србији није успео да приволи кнеза Милоша да му одреди пензију. С највећим „високопочитањем“ он је 26. јануара 1821. године молио Кнеза да му учини „превелику милост“ и да му додели пензију да би могао спокојније да живи где му је воља и да се слободно бави књижевним пословима „не бринући се за уживљење“. Искао је приде и десетак хиљада гроша у зајам за штампање сопствених књига, али и других списатеља ако би која била полезна за српски народ (Карацић 1987пр.: 858). Молба није уважена. Уместо тога, при одласку дато му је 500 гроша Господарење милости, а он је молио за још 400 јер је већ толико дужан неком човеку у Бечу (874). Међутим, није се у Беч вратио сасвим без наде. Особито му се урезало обећање кнеза Милоша из 1820. године да ће да му поклони Тршић, да он буде његов спахија. „Халал ти Тршић! Ако га Бог да мени, и ја ћу теби!“ – говорио је Кнез, јер је Тршић био под Турцима (Карацић 1969а: 20, 311–312, 316, 330). Иако Вук наводи да то обрицање није било нити за „какве заслуге, ни у име каквога мита, нити од збиље, него је било у шали (највише за то што сам ја често спомињао и хвалио оно мјесто, гдје сам се родио и узрастао)“, ипак је он крајем 1823. упутио кнезу Милошу лепе жеље за „Ново љето“, а себи је, између осталог, пожелео да му поклони Тршић, само да је његов, па макар га упутио и за оборкнеза у Неготин или за ђумрукчибашу у Кладово (1969а: 20; 1988пр.: 369). У два наврата затим је писао кнезу Васи Поповићу да се нада да

ће постати спахија и да ће у Тршићу да начини дворе (Prodanović 1938: 369; Љушић 2004: 47–48). Због тог његовог уздања да ће га Милош учинити тршићким спахијом, Вук је био предмет многих шала. У Коментару чувеног критичког писма упућеног кнезу Милошу 1832. године, он се жали да га је Милош 1830. запитао у Крагујевцу шта мисли треба ли у Србији да буду наследни племићи? Он је одговорио да је то уобичајено за земље у којима има наследних владара да има и наследних племића. На то Милош одмах не одговори, али после неколико дана преко других прекори Вука да је то ради себе и своје деце тако одговорио (1969в: 211). У вези с тим Јован Хаџић је подругљиво тврдио да је Вук додао презиме Карацић надајући се спахилуку. Хаџић даље наводи како је тиме Вук хтео себе и своје претке за Дробњак и Петњицу да скопча, где је Караџина фамилија владала, премда је опште познато да се сав Вуков род зове *Бандула* (Карацић 1969а: 16–17, 29–31). Он саопштава и једну анегдоту из 1838. године. Пред угледним друштвом кнез Милош је извадио писмо у коме се Вук ружи и грди свакојаким називима. Смејући се грохотом Кнез каже да писмо треба проследити и Вуку, а Ђорђе Протић пожали што аутор састава није знао да се Вук фамилијарним именом не зове Карацић, нити Стефановић, већ Бандула. На то Милош рече: „Е, па и то треба да иде унутра“ (Хаџић 1864: 206). Митрополит Стратимировић говорио је да се Вук трима именима служи зато што је скитница (Добрашиновић 1986: 145). Од напада Вук се невољно бранио. Образлагао је породични родослов и тврдио је да је Карацић његово старо презиме, а да је Бандула само надимак његовом деди Јоксиму, те да има и писмених сведочанстава да се презивао Карацић годину дана пре познанства с кнезом Милошем, дакле и раније него што му је овај могао обрицати Тршић

(Караџић 1969а: 29–31). Пре тога на писмима се потписивао и са и без племенског презимена, а најстарији потпис је у писму Јовану Миоковићу, од 4. априла 1817. године (Караџић 1987пр.: 435–436), потом В. С. К. налази се на концепту писма кнезу Милошу од 14. јуна 1820, а пун потпис Вук Стеф. Караџић на писму од 2. јула 1820. године (814). Прво издање које је потписао пуним именом била је трећа књига *Народних српских њјесама* (Лајпциг, 1823). Како је претходно већ споменуто, сматра се и то да је старо племенско презиме Вук стекао у Русији. Јернеј Копитар је то објашњавао: „Вук је крштено име тог човека. Тамо људи [у Србији], као и у Грчкој, имају само једно име (Plato, Aristoteles). Прелазећи у Аустрију, узео је – јер се према обичају то од њега захтевало – презиме Стефановић по своме оцу Стефану, и затим у Русији, где сваки слободан човек има три имена, узео је име Караџић по породици из које потиче његов отац“ (Добрашиновић 1986: 145).

У мају 1821. Вук се вратио у Беч. Од 500 гроша одмах је 400 отишло за дуг и кроз месец-два опет су остали без средстава за живот (Караџић 1987пр.: 874). Има три године како се венчао с Аном и једнако пребивају у беди. Због тога је Ана западала у очајања (838). Већ који пут морала је да се сели и то у поодмаклој трудноћи. У крајњој оскудици и за време Вуковог боравка у Србији она се породила крајем 1820. године. Добили су сина Саву, који мора да је био веома напредно дете чим је био снажнији и крупнији од првопреминутог Вуковог и Аниног сина Милутина, о коме је Вук поносно писао: „Милутин је мој здрав као лав и од два месеца већи је и јачи, него друга Бечка ђеца од 5 месеци“ (571; 1988пр.: 854).

Чим се вратио у Беч, предао је бечкој цензури на преглед *Маџеријал за српску историју*, односно животопис

кнеза Милоша Обреновића, кога је написао у Србији. Приложио је, такође, и трећу част песмарице (Добрашиновић 1986: 47; Караџић 1987пр.: 1006). Јернеј Копитар одобрио је оба рукописа. Међутим, тада се разбуктао Грчки устанак против Турака, па је опрезна бечка полиција предмет посла-ла Дворској и државној канцеларији да се ствар промотри и с политичког гледишта. Из кабинета Клеменса Метерниха отписали су да објављивање треба да сачека погоднији тренутак, јер је реч о песмама и новијој историји народа чији устанак против султана претходи побуни Грка с којима су Срби верски блиски (Добрашиновић 1986: 47–48). Оваквом мишљењу сматра се да су допринели и Вукови непријатељи на челу са митрополитом карловачким. Чим је 15. јула 1821. одштампано *Објављеније* о трећој части народних српских песама (Караџић 1974: 26), они су денунцирали аутора да књигом хоће да раздражи Турке и да помогне Грчки устанак. Тако се 26. јануара 1822. забрани штампање упркос цензоровом пристанку. У међувремену и одзиви за преплату на песмарицу били су врло слаби. Димирије Фрушић пише да ће за пренумерацију бити тек десетак заинтересованих, јер остали Тршћани веле „кад видимо да изађе и видимо каква је онда волимо купити, а засад нам није до књига“ (Караџић 1987пр.: 923). Јован Гавриловић ниједног пренумеранта није нашао у Вуковару (978). Севастијан Самуило Илић послао је једвице имена двадесетак претплатника уз образложење: „Људи одвећ у славено-сербски јазик заљубљени омрзоше Ваш (Ерцеговачки), па и на народне пјесме и све штогођ само Вук издаје. Еј, доста сам Вам и сам биједан, бранећи Вас (ако добро и не треба по себи обране) и беспристрасно уважавајући препохвалне труде Ваше, које сте око Рјечника Српског положити љубав имали к Роду свом, препатио, ал’ јим зато замјерити? ’Не видјат што творјат’“ (992).

Прихода није било ниоткуда. Једино се спомогао с 400 форинти које је примио од кнеза Милоша на име пренумерације за 100 књига треће части песмарице. Благодарећи Кнезу и потраживши да му се одреди две-три хиљаде гроша на годину, Вук се јадао: „Ја сам овђе сад у такој невољи и сиротињи да немам зашто љеба купити да једем, нити имам чим писма платити, кад ми се откуда по пошти пошаље. Што сам гођ имао најнужнији за моју потребу књига и аљина и кошуља и марама, и моји и женски и ђетињи, све сам продао и у залогу дао; најпослије сам дао у залогу и колајну, што ми је послата из Русије. Сад већ немам шта ни продавати ни у залогу давати, него ваља мријети од глади и зиме“ (1988пр.: 50). Не само да се Кнез није потресао вапајима очајног сународника, који у Бечу пребива „у већем сиромаштву, него ико у [његовом] Тршићу“, већ га је лишио и било каквог одговора. Немајући куд, Вук се обратио куми Марији Тирки, с молбом да у селу Пањеви, крај Темишвара, на спахилуку Демелићевих, нађе прибежиште с породицом (Карацић 1987пр.: 914, 1006). Маца је одговорила куму да им је отворен пут за долазак уколико мир и задовољство налазе да живе у селу, а њена ће им браћа – Васа, Петар и најмлађи брат – бити на услузи (Карацић 1988пр.: 40). Захваљујући Марији, Вук потврђује долазак с пролећа и додаје: „Ја сам се у селу родио (те још у такоме селу према коме је Пањева, као Темишвар према Пањеви) и у селу сам најбезбрижније дане живота мога провео.“ Уместо ове реченице претходно је био написао па прецртао: „Гледајте ми дакле квартир макар и у каквој земуници (бурдељу), ви знате, да ја нијесам кицош“ (46). Пре поласка, он је крајем 1821. године објавио у Додатку *Новина србских* дванаест народних српских приповедака и већи број загонетки. Према обичају Георгије Магарашевић пренео је коментар Новосађана: „Читају сви радо, али

опет после куле! – Зар није, веле, другог посла имао већ те *italijance* писати“ (Карацић 1987пр.: 994).

У то време уредник *Новина* Димитрије Давидовић напустио је Беч, јер се задужио преко 3.000 форинти. У јесен 1821. добије пасош на шест месеци и под изговором да иде да купи вересију оде у Србију, а *Новине* остави студенту Петру Матићу, који је и пре писао за њега, јер се он био „мало погосподио“. Убрзо су бечке *Новине србске* и сасвим престале да излазе (Карацић 1988пр.: 102–103), јер се Давидовић више и не врати у Беч него остане као секретар код кнеза Милоша, али пошто је у немилост пао његов дојакосњи секретар Лазар Тодоровић, Вуков непријатељ. Милош је открио незадовољство у најближој околини. Заверу су спремали секретар Лазар Тодоровић и хазнадар Никола Николајевић, вође русофилске партије у Србији. Милош је пресрео њихов тајни памфлет који су намеравали да му подметну. Критиковали су његову неморалност, лакомисленост, поводљивост и претили убиством. Када Милош почне да гонета ко је аутор памфлета, Тодоровић се правдао да су он и Никола Николајевић то учинили како би Милошу добронамерно указали на погрешке у владању. Не знајући за Тодоровићево признање, Николајевић је одбијао ауторство памфлета и величао је Милоша, хвалећи како је за шест година његове владе Србија „дорасла као лепа девојка за удају и момци се грабе који ће је узети“ (Гавриловић 1909: 519–528). Према Милошовом наређењу, 2. фебруара 1822, убијен је из пиштоља „од остраг“ у црнућкој шуми и погребен је код манастира Враћевшнице. Алекса Симић мисли да је Николајевић страдао из других разлога. Вели да је превише отворено „царао“ Кнеза због његове милоснице Станке из села Страгара, коју је Милош настанио у Крагујевцу и слободно је посећивао (1997: 81). Вук пише да ју је био удомио

у кући неког крагујевачког трговца Митрића, кога је Станка потом нешто облагала. Због тога га Кнез истуче и узме му кућу и сасвим га из ње истера (1969в: 160). Лазар Тодоровић психички попусти, а Милош га врати у службу као писара, али је остао без пређашњег утицаја (Гавриловић 1909: 531–536). О тим збивањима Василије Василијевић обавештавао је Вука Караџића. Он пише 3. фебруара 1822. да је Милош затворио секретара Лазу Тодровића и хазнадара Николу Николајевића, јер су се мешали у његов домаћи живот, замерајући му да живи порочно (Караџић 1988пр.: 57). Вук је наумио да капитализује ситуацију, па је 12. маја 1822. упутио кнезу Милошу оштро и опширно писмо у коме је образложио већину својих настојања којима је био циљ благодет Србије и да прослави њеног владара, али су га у томе, нажалост, осујетили њихови заједнички непријатељи, међу којима је означио на првом месту Лазара Тодоровића (1988пр.: 86–89). То је било пето писмо о које се Кнез оглушио. Тек му је одговорио 20. јула 1822 (100), пошто је Вук почео да провадише за свог домаћина у Пањеви, спахију Петра, средњег међу браћом Демелићима. Препоручивао га је Милошу (1987пр.: 912–915) и кнегињи Љубици за брак с њиховом ћерком Петријом Перком која је имала петнаестак година. Имућног младожењу, који је имао 24 године, Вук је хвалио: „Ви бисте заиста имали пријатеље и зета с којима бисте се свагда и на сваком мјесту могли дичити и поносити, и Госпођа Перка постала би права Госпођа, и имала би мужа с којим би могла срећно и задовољно живити“ (1988пр.: 94). Понуда је очигледно била примамљива и захтевала је усмени договор. Милош је позвао Вука да дође у Србију (100). „Кад, у јесен 1822. године“, пише једанаест година касније Вук Караџић, „на позивање Њиве Светлости дођем опет у Крагујевац, Њива Светлост, опоменувши

се моји устмени и писмени молби, у онај исти час, кад на диванини пред Њи изађем и пољубивши Им skut, станем се с Њима поздрављати, дозову из канцеларије свога писара Лазара Теодоровића (садашњег старешину Српске депутације у Цариграду), и смејући се кажу му: 'Лазо! пиши кнезу Васу да је дошао Вук, него и он одма нек иде амо, и старца Милију жива нека доведе или мртва нека донесе, а нека уреди, ко ће му код куће, место њега, радити, док се он одовуд врати.' После неколико дана дође кнез Васа и доведе старца Милију. Али кад се с Милијом састанем, онда ми се тек радост окрене на нову тегобу и муку: не само што он, као и остали готово сви певачи (који су само певачи), није знао песме казивати редом, до само певати; него без ракије није тео ни запевати, а како мало сркне ракије, он се, и онако, које од старости, које од рана (јер му је сва глава била исечена тукући се негда с некаким Турцима из Колашина) слаб будући, тако забуни, да није свагда редом знао ни певати!"

Као даровит приповедач Вук је имао префињен осећај за детаље. Изванредан је опис Милијиног начина испијања ракије: „Он није имао обичаја, пити ракију из онога суда, у коме му се донесе; него је саспе у чутуру, коју је у јанцику носио, па после певајући припија сваки час помало. Ко се год деси код њега, он му наздрави, кад оће да пије, а пошто се напије, остави чутуру опет у јанцик, не пруживши је никоме. Кад би га ко онда запитао, каква је ракија, он је има обичај стресавши се и намргодивши одговорити: 'Зла, синко, и грдна, не море грђа бити; не дао ти је Бог пити!'"

„Видећи ја то“, настављао је Вук о необичном певачу, „ништа друго нисам знао чинити, него сам гледао, да ми сваку песму пева по неколико пута, док је нисам толико упамтио, да сам могао познати, кад се што прескочи, па сам

га онда молио, те ми је певао полако (растежући речи), а ја сам за њим писао, што сам брже могао; а кад сам коју песму тако написао, онда ми је он опет морао певати, а ја сам гледао у мој рукопис, да видим, јели све добро написано [...] Како старац Милија, тако и други гдекоји певачи, молили су ме у оваким догађајима да им прочитам песму, и колико су се радовали, слушајући је онако, као што је они знаду, толико су се чудили, како сам ја све тако могао написати.“

Сводећи епизоду са Старцем Милијом Вук изражава незадовољство учинком, али и недобронамерним Кнежевим окружењем: „Тако сам око ове четири песме провео више од петнаест дана. – Милија је знао још много онаки песама, као што је она 14. у трећој књизи; али ми се није дало, да још коју препишем. Њему се већ било мало досадило онде беспослену седећи и мени певајући, а уз то још нађе се људи (какови се обично код многи дворова налази), који се највише о том брину, како ће од свачега шалу и смеј заметнути, те му кажу: ’Куд си ти, стар и паметан човек, пристао за будалом? Зар не видиш, да је Вук луд и беспослен човек, којему је само до песама и до беспослица којекаки? Ако ти њега узаслушаш, теби ће читава јесен овде пропасти; него иди кући, те гледај посао’. И тако га подговоре, те једно јутро, примивши од Њиове Светлости пристојни поклон за дојакошњу дангубу, отиде из Крагујевца кријући од мене“ (1986: 397).

О сусрету између Старца Милије и Вука Карацића с пуно пажње и уз изузетна запажања писао је Ненад Љубинковић. Он сматра да укупна дужина четири записане песме уопште није мала да би оправдала Вуково незадовољство, већ да оно потиче отуда што Вук није успео да успостави с Милијом приснији однос. Старац га је разочарао у поређењу са комуникативним и шаљивим Тешаном Подруговићем и врсним професионалцем Филипом Вишњићем,

који је једнако умео да заради певајући и турским беговима и српским војводама. Релативно још увек млад и још увек недовољно искусан у прикупљању народних песама, чини се да Вук није умео да сасвим зрело појми Милијине назоре о животу. С дистанце у односу на ратне године прекаљени старац спознао је да моћ мења људе. Негдашњи устаници, предводници ослобођења и заштитници нејаких претворили су се у тлачитеље народа. Осакаћен озледама и одвише стар да би се побунио против силника, он је својој огорчености давао одушка кроз песму. Отуда је, сматра Љубинковић, у песми „Сестра Леке капетана“ средњовековни витез Марко Краљевић онако суров, јер Старац Милија заправо пева о окрутним личностима свог доба, можда о Марку Штитарцу, храбром и срчаном јунаку, али бешчовечном, који је убијао без двојбе. „Бивало је, кажу, да он хотећи човека убити с неким сотонским осмејком викне: ’Зини, у душу те твоју, да не кварим кожу!’“³¹ Услед опште хипокризије стога су у песми о Страхинићу бану негдашња легендарна браћа Југовићи и њихов отац Југ Богдан у Милијиној песми представљени као кукавице, пијанице и разметљивци, који су повадили ножеве да раскомадају своју неверну сестру. Сличан поступак применио је и у песми „Женидба Максима Црнојевића“. Лажног младожењу Милија зове Милошем Обренбеговићем, али га само у једном стиху назива и Милошем Обреновићем. Љубинковић мисли да је Милија (или можда сам Вук) желео да се начас наруга кнезу Милошу, као женскарошу, поређењем са несимпатичним и у себе заљубљеним Милошем Обренбеговићем (Љубинковић 2010: 373–466). Међутим, може бити да је Старац Милија био још лукавији и да је поменом Милоша

³¹ Милићевић 1888: 855.

Обреновића у песми експлицитно дозвоа његово присуство, а онда је лажном идентификацијом прикрио луцидне асоцијације с Максимом Црнојевићем, неугледним и краставим младожењом, који је одрубио главу свом земљаку и сватовском помагачу Милошу Обренбеговићу, а затим је пребегао Турцима (Караџић 19886: 378–407). Сличности са Милошем Обреновићем су очигледне. Савременици описују Кнежево рошаво лице. Милан Ђ. Милићевић вели да је „симетрију Милошева лица малко кварила једна брадавица на левом образу, као омањи орах“, коју су му доцније лекари срезали „те се није знало ни где је била“ (2001: 97). Ни савремени сликари нису изостављали велике младеже на његовом лицу, мада су их знатно редуковали.³² Савременици су истицали и то да је кнез Милош био „средње висине“, стасом знатно неугледнији од Ђорђа Петровића, који је био виши од осталих људи свог времена, а коме је Милош, напослетку, одрубио главу, због чега га је наградио београдски паша, кога је љубио у папучу, у скут и у руку, а носио је и чалму као прави Турчин.

Вајкајући се на много утрошеног времена зарад само четири песме, Вук је у потрагу за стиховима кренуо широм Србије. Путујући из Рама у Крагујевац свратио је код ресавског кнеза Милосава Здравковића у Свилајнац, у нади да му је, према обећању, сабрао нешто песама (Караџић 1986: 407). Међутим, уместо песама којих није било ни за лек, Вук је у кући свог домаћина присуствовао занимљивом догађају. Ту је срео „једно Грче око 22 године“ које је оног лета утекло из Грчке и једнако се момцима хвалило како су у Грчкој велики

³² На пример, на портрету кнеза Милоша Обреновића са турбаном (1824), рад Павла Ђурковића, уочљива је крупна израслина на Милошевом левом образу.

јунаци и како они у друштво не примају онога који се сув не може обријати. Будући да за Вука нису одмах дошла кола после ручка, а пошто ни он није журио, јер је сутрадан била Велика Госпојина, тако је он, чујући за бријање, дозвоа берберина да га обрије. Пошто се Вук обрије, момчад наговоре и Грче, које беше зарасло у косу, да се и он обрије. Будући да се он малопре хвалило да се њихови јунаци, међу којима је и он био, суви брију, тако и он каже берберину да га не мије него онако да брије. Кад берберин почне свој посао и види да тешко иде и да Грче стиска зубе и очи, онда га упита турским језиком да накваси мало, а он, бојећи се срамоте, одговори му опет турски да не кваси него да брије онако. Али пошто га берберин мало касније по други пут понуди, Грче допусти да се мало покваси. Ову згоду Вук је касније додао уз причу која је тумачила порекло пословице. Прича слично збори о Турчину који је дошао у берберницу. Пошто се представио да је из Сарајева, берберин од ђаволства стане да хвали да су Сарајлије јунаци на гласу и да се они нигда не дају квасити него све на суво брију косу. Турчину то буде мило и да би показао да је и он јунак пристане да се брије ненаквашен, али када га стане врло болети онда рече: „Накваси мало, нијесам баш из Сарајева, него поблизу оданде“ (Караџић 1965: 187–188).

Вук је у Крагујевцу 1822. године затекао и Младена Миловановића, познатог старешину Карађорђевог времена. Младен је казивао да је он, као и Вук, старином из Дробњака из села Тушимње од Церовића, али се презивао по оцу Миловану – Миловановић (Караџић 1969г: 571). Вук је искористио сусрет, па је од бившег председника Совјета и команданта Београда црпео податке које ће потом да уноси у историографска штива. Највише је било речи око отимања ондашњих великаша око власти. Младен је

казивао да је он једном, путујући с Михаилом Грујевићем из Београда у Тополу, смислио чувену уредбу према којој су из Србије 1811. године протеране непослушне старешине из Источне Србије Миленко Стојковић и Петар Добрњац (Караџић 1969а: 62, 84). Међутим, од тог доба много се променило. Сада је Милош ведрио и облачио, а с негдашњом другом личношћу устаничке Србије сада је у Крагујевцу спрдњу збијао ко је хтео (Караџић 1969в: 196). Милош је најпре лепо примио Младена, али срдачност није потрајала. Кнез није могао да заборави понижења која је од Младена доживљавао током Устанка. Војвода Милош Обреновић пришао је опозицији, озлојеђен смрћу брата Милана, јер се сматрало да га је Карађорђева и Младенова политичка струја отровала у Букурешту 1810. године. Када је Милош дознао да су Карађорђеви противници Миленко Стојковић и Петар Добрњац стигли у Београд 1811. године без војске и да се у забуни налазе, он им је упутио писмо са поруком да не узмичу, него да очекују његову помоћ. Писмо не стигне до Миленка и Петра, него падне у руке Младену. Због тога је Милош био изведен пред суд којим је председавао војвода Младен (1969в: 46–47; 1969а: 88–89; Баталака 1979: 874–875; Куниберт 1988: 63). Петар Јокић мисли да је Младен увек мрзео Милана и Милоша, првог ваљда зато што је био добар „ејвалија“ (управник), а другог, јер је био и добар војник и управник. У Совјету Младен је вређао Милоша: „Гледајте оно псето рутаво како је необријано дошло у заседаније; псе, а не човече, што се обријао ниси?“ Милошу потекоше сузе: „Господару, ја сам брата скоро изгубио, зато се нисам обријао.“ Младен се није обазирао на Милошеве изговоре, па је настављао да га жестоко оптужује: „Бре ти, ти си парампас: тебе треба обесити, па о врби, што не рађа ништа. У апс се, курво, вуци.“ Војводе су забринуте посматрале,

па су запретили да ће да положи оставке ако Младен буде и даље тако срамотио војводе. Карађорђе се, затим, смиљује Милошу, али га знатно ускрати у власти (Јокић 1980: 231–232; Милићевић 1888: 468). У Крагујевцу, једанаест година касније, Милош се најпре светио Младену grubим шалама које су се често изводиле у Милошевом конаку, као што се, на пример, те године Сима Милосављевић Паштрмац спрдао са старим земунским учитељем Петром Димчоглијом. Он је прешао у Србију с намером да добије учитељску службу, па намеривши се у Милошевом конаку на Амицу (тако је кнез Милош звао Симу Милосављевића) саопшти му молбу. Овај му покаже бињекташ (округао повисак камен, који је у авлији намештен, те Милош с њега коња узјахује) и поучи га шта треба да ради. Старац се без поговора попне на камен и почне отуда да виче своју жељу. Сви који су се затекли у конаку, међу којима је био и Вук, грохотом су се смејали, јер су се досетили да је то Амицино масло (Караџић 1969в: 131–132). Међутим, Вук није могао свакад да буде пуки посматрач и хроничар, већ је морао каткад и да лично учествује. Према Кнежевом налогу он је читао Младену Миловановићу све његове истините и измишљене погрешке, а Младен је морао да призна Вуку да је Србија 1813. године пропала због ђавола попут њега (140–141). Вук је читао да је Младен био „Кара-ђорђијин министар, и све га на зло учио и навраћао; како је био рђав војник, и од Турака све се крио и бегао; како је криво судио; како је праве људе био и убијао; како је у Београдском граду беглучким кукурузима ранио своје крмаче; како Београдску и Остружничку скелу нико други, осим њега, није могао закупити; како је солану трговину сам, са својим ортацима, готово све притискао; како је по целој Србији имао кован-луке и воденице, у трговини ортаке, по Београду дућане и

магазе; како је најпосле с новцима у Немачку побегао“ (216). – „Највише, пак“, пише Алекса Симић, „секирао би [Младена] Вук Стефановић Караџић за асталом, и поред књаза и без књаза, оговарајући њихова дела и поведенија у време Карађорђево, кад је господин Вук био само ђумрукција кладовски, а господар Младен прва персона до Карађорђа. И ове секатуре здраво су огорчавале живот господара Младена“ (1997: 31). Вукове шале мора да су биле одвише грубе када су наљутиле и самог старца Огњена Милутиновића, доцније у калуђерству нареченог Онисима, који је запретио Вуку да ће га онако стар кљакавог бацити у Лепеницу (Караџић 1969а: 343).

Премда је записао шест-седам лепих и знатних јуначких песама, те добио имена свију села у Београдском пашалуку, преписао гробни натпис деспоту Стефану Лазаревићу у селу Дрвенглавама у Нахији крагујевачкој, те и уговорио 500 дуката за штампу Кнежеве биографије, опет је Вук највећом ползом и добити од свога двомесечног бављења у Србији сматрао то што се здраво и мирно натраг вратио (Караџић 1988пр.: 117–118). С обзиром на злослутну атмосферу у крагујевачком конаку предвидео је проливање крви што се убрзо и обистинило. Василије Василијевић јавио је Вуку 9. јуна 1823. године да је Младен Миловановић убијен десет дана раније (216).

Вук је приспео у октобру у Пањеву, где је кум Теодор Тирка за његову породицу начинио кућу с четири собе. Међутим, преселили су се у Темишвар, који је три миље удаљен од Пањеве, јер у селу није било доктора нити бабице. Обавештавајући Јернеја Копитара, у децембру 1822. године, да је поново постао отац, Вук се необично шалио у вези с Копитаровим брачним стаусом. Писао му је да причека тринаест година па да му буде зет. Вели да је девојчица

црномањаста и да ће крштени кум бити доктор Чокрљан (143). На то је 52-годишњи Копитар узвратио шалом: „Како се оно зваше моја нова невеста? Препоручите ме дакле новој пуници“ (145). Вук је одговорио: „Вашој је заручници име Ружа“ (150).

Боравећи у Темишвару, Вук је настојао да и у том делу Баната прошири културни утицај, али није стекао следбеника. О томе је извештавао Копитара: „Од наше партије у Темишвару нема готово никога осим Тирола³³ (он истина не зна ни сам добро Српски, али је велики јунак у нашој партији“ (474). Јакоб Грим је мислио да он не зна добро ни немачки пошто је 1823. године редиговао његов превод Вукове *Српске драматике* на немачки језик (285). Међутим, у то доба књижевне прилике нису биле ружичасте не само у Банату већ је и у Бечу наједном „све српско стало“ откако је Филозоф, како су Димитрија Давидовића називали пријатељи, побегао због дуга у Србију. Очајно стање предочио је Вук Стефану Живковићу Телемаху: „Књиге Српске за сад већ не пише готово нико; Соларић умро, Мушицкога Митрополит готово разархимандритио (сад живи у намастиру као остали прости калуђери и нема зашто чизама да наглави, и кад не може намолити каква сељака да га вози на таљигама, а он иде пјешице у Дивош и у Лежмир и у остала околна села); Берић се богато оженио (он је сад најбогатији Србин у Будиму), па знате, да у нас како се човек обогати, он више не мари за књиге. Нов списатељ Српски још никакав није постао осим Лазара Милетића, он је лани

³³ Расрдивши се једном на оне који остављају своја презимена, а узимају туђа, кнез Милош навео је за Тирола следеће: „Димитрије П. Тирол, није из Тирола, па да се зове Тирол, но Влах из Чакова, и тако треба да се и зове. Или, будући да му је оцу било име Панта, треба он да се зове и пише Димитрије Пантић, Влах из Чакова“ (Милићевић 1888: 713).

издао у Бечу двије књижице³⁴. “Пошто су издања теолошког садржаја произашла из пера адвоката, Вук шаљиво додаје: „Видите да је код нас све наопако! Митрополити пишу како треба муж и жена да се љубе, арх. како се ћеца праве, а адвокати како ваља владике да предикуюју и народ благосиљају“ (103). Особито је бечки цензор словенских књига био забринут. Он је сматрао да Вук треба да покрене ствари с мртве тачке и да издаје новине. Чак им је и имена надевао, шаљиво алудирајући на увек будну и марљиву бечку полицију: „Не *Даница*. Можда *Срѣски коресѣонгенѣи* (*иѣијун? ухода?*) *из царсѣивујуишеѣѣ ѣрада Беча?*“ (132). Вук се двојако изговарао. Тврдио је да би он радо био српски новинар, али најпре треба да објави трећу част песмарице, те и да се прибојава да би његова ортографија отерала пренумеранте (143). Вук је био одлучан да што скорије објави песмарицу. Почетком 1823. године он је писмом опоменуо Милоша њиховог јесенашњег договора о уступању 500 дуката за штампање Кнежевог животописа. Међутим, под притиском Јернеја Копитара, који га је упорно опомињао „прво песмарица па онда историја“, Вук је молио Милоша да му од обећаних 500 дуката најпре пошаље 1.000 форинти у сребру (три хиљаде цванцика) да он прво штампа песме и да их њему посвети, док не дође време за *Исѣијорију* (156). Осим тога што је понуда можда била примамљива, стиче се утисак да је Кнезу, који до тада није био претерано издашан према Вуку, досадило његово стално мољакање, па је наложено Георгију Ђелешу у Београд да узме од Ђир-Наума Ичка Господаревих 3.000 гроша и да их преда г. Вуку Стефановићу у Земун „да би се с тим једанпут одбио

³⁴ *Извѣсѣије о ѣречесном изображѣнију образа Госѣода нашеѣа Исуса Хрисѣа* (Беч, 1821); *Објавлѣније боѣљуицем и народољуицем* (Беч, 1821).

просити“ (Добрашиновић 1970: 103). Већ 26. јануара Вук Караџић извештава кнеза Милоша да је примио писмо и новац и благодари му на томе (Караџић 1988пр.: 160). Међутим, пошто је Метернихов Уред својевремено одбио да изда одобрење за штампање песмарице у Аустрији, Вук је одлучио да тај посао сврши у Лајпцигу, где је претходно и Доситеј Обрадовић штампао ћириличне књиге. Крајем фебруара 1823. године отпутовао је у Беч и затражио пасош за путовање у немачки град Хале. У захтеву је навео да путује ради студија медицине, с жељом да стекне диплому доктора (Добрашиновић 1986: 67). Чекајући путне исправе, одсео је у гостионици „Код белог курјака“. Ташта је посетила Вука и много се обрадовала. Он је тазбину почастео у дому своје свастике, где су се лепо забављали и пили у част Анину и њихове деце (Караџић 1988пр.: 172). У гостионици је одсео и неки калуђер који се спремао за владику Буконинског. Када се Вук потом из Лајпцига интересовао да ли је он још увек у Бечу или је рукоположен, замолио је Копитара да се о томе распита код собарице која је очито оставила утисак на њега. Уз молбу додао је да „црномањастој штумадлици“ поручи „нека остави курјака па нек иде амо вуку“ (213).

Средином марта 1823. Вук је пошао за Немачку. Беч је још увек био под снегом. Чуо је да је зима коштала аустријску престоницу 90.000 гулдена, а тек су мештани у свим сокацима били запослени чишћењем и одношењем снега (166). У Праг је стигао пре половине марта. Изненадио се како је „голем и лијеп“ град (178). Чинио му се већи и лепши од Беча (184). Уопште Чешка и Саксонска су му се допали, јер по брдима и потоцима много личе на пределе Србије, само што је жупније. Чешка је на међи Саксонској као Херцеговина (185). Пет дана се задржао у Прагу. Одмах се сусрео с песником и преводиоцем српских народних

песама Вацлавом Ханком и с Јозефом Добровским, који га је тај дан предвече одвео у Манастир милосрдне браће да му као будућем доктору покаже њихов шпитаљ и онамо су и вечерали. Вук је имао прилике да види и како живе католички свештеници. У то доба Добровски је био посвећен изради глосаријума, за који је тврдио да неће бити нарочито обиман. Врло се обрадовао када му је Вук у *Српском рјечнику* показао *шувака* и *шувак*, за које му је рекао да он до тада ни у једном словенском наречју ништа није нашао од *шуй* и *шуйица*.

Био је гост и код Вацлава Ханке, чија је *Простонародна србска муза* прва књига превода из Вукових збирки. Према дотадашњем обичају, Вук је Јернеју Копитару описао Ханкину супругу. Хвалио је њену лепоту: „Анкина млада није рђава: танка, висока! То је чудо! Он као поета, ваљало би да је узео ружну жену (избирач нађе отирач)“ (Караџић 1988пр.: 178). У Ханкиној споменици Вук је 17. марта 1823. оставио познат запис: „Пјевај, брате, да ти отпјевамо; брат је мио, које вјере био“ (Добрашиновић 2006: 78). Упознао се у Прагу и са Ладиславом Франтишкеком Челаковским, чешким писцем и потоњим преводиоцем српских народних песама. Први пут су се срели у кући Јозефа Јунгмана, који је имао надимак Баћушка. О томе је Челаковски забележио: „Преkjуче (31. II 1823) предвече позвао ме ’баћушка’ к себи. У чуду сам мислио шта ће то опет да буде. И гле! Колико ли изненађење – за столом код ’баћушке’ седи некакав господин, који ме је срдечно поздравио, говорећи да му је мило што је имао част да се са мном упозна. Ја гледам, климам главом и говорим ово-оно, док ми ’баћушка’ не рече да је то господин Вук Стефановић. Томе се нисам надао, али ми бијаше мило што сам упознао овог одличног Србина. Скоро до десет сати увече разговарали смо о словенским

књижевним стварима и приликама [...] Из његових уста по први пут ми је како ваља лепо зазвучао српски језик, а он се радовао што је овде, у Чешкој, налазио људе који умеју да цене сва словенска наречја, а њих није нашао, како рече, ни у Русији ни у Пољској“ (1964: 38). О Вуковој посети Јунгман је писао у Нови Сад Павелу Јозефу Шафарику, који се потом захваљивао Карацићу на пажњи: „Било ми је веома мило да чујем да сте се радо и пријатељски сетили мене у Прагу код нашег честитог Јунгмана“ (Карацић 1988пр.: 198). Како свет није одвише велики, Вук је у Прагу срео кондуктера Шајбереа, који је становао у Ландштрасе и с ким је путовао од Лавова до Беча 1819. године (184). Два дана затим, Вук је преко Дрездена, који му се веома допао, отпутовао дилижансом у Хале. У тридесет шестој години Вук се пођачио. Одмах је кренуо на наставу. Пошто је слушао предавања из анатомije, он се из Лајпцига пожалио Јернеју Копитару: „То је гад и смрад, да Вас Бог сачува! Не знам како ћу се навикнути. У Алу ћу ићи ово дана. Какогађ што ми се Праг више допао, него сам се надао; тако је овђе [у Лајпцигу] на против [...] Право [Јеремија] Гагић каже да Беча нема у 'подсолнечној'. Ама ни у чему“ (185). Сматра да је врло погрешно што медицину није учио у Бечу, а да је у Немачку само требало да дође „да се са славом задоктори, али човек се учи док је жив“, тешио се Вук (194). Копитар шаљиво отписује из Беча: „Анатомију можете овде много боље учити, а пошто се лешине могу добити на туце, можете и с мање гађења надокнадити оно што не знате. Нема Беча, то сматрам и ја, премда иначе не мислим увек исто што и Гагић“ (189).

У Халеу је Вук уживао гостопримство професора, филолога и библиотекара Јохана Северина Фатера. Пише Копитару да га је он у Халеу примио лепо као Аделунг у Петрограду, те да је он и према стасу, али и према умиљатој

нарави, сличан њему. Читаву недељу одлазио је код њега на ручак или вечеру. Фатер га је водио и у друштво где се обично сви професори скупљају и позвао га је да заједно проведу Божић у његовој кући, која је, према Вуковим речима, била „врло лијепа“ (193). Касније је Вук Караџић настојао да се љубазном домаћину одужи каквом пажњом. Послао му је сир који је у Земуну после Мале Госпојине солио Василије Василијевић (498). Захваљујући на дару, Фатер пише: „Најлепша Вам хвала за сир. Било нам је веома жао што сте се око тога мучили, али дали смо да га пробају сви које сте упознали; није баш свима пријао, али два проповедника, Макс и Хезекил (који понекад уторком дођу к мени), нашли су да је заиста изврстан. И ми налазимо да је финог укуса, и мастан, само је био малчице киселкаст, да ли је то његово својство, или је од дугог времена, нико није умео рећи“ (523).

Убрзо се Вук охладио за студије медицине. Изговарао се Копитару: „Докторији мојој сметњи и незгода сијасет Божиј, а осим свију ове су најгоре, што се амо [у Халеу] науке не предају на једном месту, него растркано по цијелој вароши, а знате како ја идем. Зато сам се највише из Але и вратио овђе [у Лајпциг], ће токорсе има неко Универзитетско зданије (Paulinum, или Paulino), у коме се неколико наука предају“ (194). Помена Вукових студија медицине има и у преписци са Симом Милутиновићем Сарајлијом. У Немачкој Сима се занимао и медицином. Године 1826. он пише Вуку Караџићу: „Почео сам учит' Хомеопатију т.ј. науку лекарствену по новој методи Ханемана; не знам ваљат' ли, разбери и јави ми твоју о том мис'о. Мени се чини да је што добро, а могу скорије постићи“. Вук је одговорио: „Омеопатија би добра била, али се то тако одма не може научити, морао би човек управо знати анатомију, физиологију

и патологију. Ја сам ту почињао учити медицину, па ми се дуго учинило, а особито на анатомију нијесам могао да се навикнем“ (Караџић 1989пр3: 90,108; Огњановић 1900: 72).

Вук се вратио из Халеа у Лајпциг, где је наставио да слуша филозофију. Уписан је 9. јуна 1823. године. Слушао је предавања код професора Круга и Гилберта (Стојановић 1987: 246). Препоручио се професору Кругу, који га је лепо примио. Водили су разговор око грчког устанка и нису се око исхода сложили. Круг је сматрао да ће се Грци, барем у Мореји и на острвима, сасвим ослободити од Турака. Знајући да посрнула Турска споро и жилаво издише Вук није делио његово мишљење, закључивши да ће време показати ко више право има, а Грчка је од тада један облик независности добила тек после седам година (Караџић 1988пр.: 193–194). У Лајпцигу још није имао правог смештаја, јер се у то време одржавао вашар и све је било попуњено. Изнајмио је неки собичак, „коморицу“, одмах поред некадашњег Доситејевог издавача Брејткопфа (194). Април је био хладан и падао је снег. Вук је био посве незадовољан. Недостајали су му Ана, Сава и Ружа, који су се током зиме преселили код Димитрија Тирола у Темишвар (184, 191–192, 210). Није му одговарала ни храна која се нудила у лајпцишким гостионицама, јер се готовило једно јело и супа, али не говеђа коју је он волео. Није могао да бира као што је то обичај у Бечу, Пешти и Темишвару, него је ручао шта је гостионичар скувао (210). Осим тога што су станови у Лајпцигу били знатно јефтинији него у Бечу, намирнице су биле скупље. Фунта говеђег меса стајала је 10 крајцара, боца вина – један гулден. Изузетак је била кафа. Једна шоља – један саксонски грош, што је отприлике 10 крајцара. Није била скупа, али џаба када му није била укусна, јер су је веома лоше кували (211–212).

Ни здравље га није служило. Жалио се на јаке болове у коленима и потражио је лекара. Прегледао га је доктор Кухл и рекао је да колено пари врућом говеђом крвљу. Међутим, никако није почињао терапију (231). Особито су му здравље нарушавала Анина писма којих се плашио „као куте“. Она му поручује да више не може да подноси сиромаштво, да се једнако сама бори у његовом одсуству, да јој недостају Беч и мајка. Вук одговара 3. јула 1823. године: „Гледај колико можеш да онаква писма од тебе више не добијам, јер, заиста таквим писмима можеш ме заувек изгубити. И без тога сам незадовољан и болешљив, а да сам и од гвожђа морао бих се разболети од таквих писама“ (223). Он је лакше подносио тешка душевна стања у друштву него у самоћи. Као што је негда из Пеште отпутовао у Сентандреју да нештољеној љубави пронађе одушка у друштву пријатеља тако је и тад из очајања напустио Лајпциг и отишао у Хале да би скренуо мисли у пријатном друштву професора Фатера. Лајпциг је од Халеа три миље. У једном писму удаљеност између два града представио је Ани: „Хале није даљи од Лајпцига него што је Пањова од Темишвара“ (240) Тамо је одсео у бирцузу, али су га Фатер и његова супруга преселили у њихов дом, па су довели домаћег лекара и старали су се о њему како се најбоље може само да оздрави (243). Код Фатера је Вук сусрео Терезу Албертину Лујзу фон Јакоб (анаграм ТАЛФЈ), ћерку Лудвига Хајнриха Јакоба. То познанство имаће далекосежне последице у погледу пријема српских народних песама у свету. Већ у пролеће наредне 1824. године она је увелико и вредно преводила Вукове песме и изучавала је српски језик (416). У два издања својих превода, под истоветним насловом *Volkslieder der Serben* (Хале 1825, 1826; каснија издања 1836, 1853), Талфј ће пружити најпре немачким, а онда и осталим европским читаоцима преко две стотине

српских народних песама из збирки Вука Караџића, а потом ће критичким написима у америчкој штампи приближити Србе и читаоцима тога континента. Српску народну поезију преводило је на педесетак светских језика пет стотина преводилаца, међу којима Талфј има изузетно место. Ње-ни су преводи послужили као основ многим другим преводиоцима (Џон Бауринг на енглески, Јохан Рунеберг на шведски, Елиза Војар на француски, Петер Гец на руски), заинтересовали су гласовите научнике (Адама Мицкјевича, Фридриха Ничеа), као и композиторе, међу којима је био и славни Јоханес Брамс (Матовић, Шуберт 2008).

У међувремену, Вук је предао народне песме лајпцишкој штампарији Брејткопфа и Ертла. Међутим, уместо штампања само треће књиге народних песама, као продужетка прве и друге (1814. и 1815), Вук је одштампао друго умножено издање народних песама у три књиге. Није сасвим јасно када је променио намеру. У прву књигу сложио је „женске“ песме, у другу „јуначке најстарије (у којима нема пушака и топова)“, а у трећу јуначке позније (Караџић 1988пр.: 327). Прво је изашла трећа књига (35 песама), па друга, па прва (Стојановић 1987: 235). Занимљиво је да су Вук и Копитар у преписци трећу књигу шифровано звали *Сесџирић*, другу *Сџираинић*, а прву *Женскиње* (Караџић 1988пр.: 247). Вероватно су то чинили како би заварали радозналу бечку полицију, јер у Аустрији није била дозвољена штампа Вукове песмарице.

Из Халеа је Вук 27. септембра 1823. године кренуо за Касел Јакобу Гриму, кога још није лично познавао, а који је већ 1815. године хвалио његове књиге. Стигао је 29. септембра у Касел. Забележио је да му се до тад „нигђе никаква варош није љепше учинила“. Одсео је код Јакоба Грима, код кога се задржао неколико дана. Оно у чему није успео

да убеди Фатера³⁵ пошло му је за руком код Јакоба Грима. У разговорима га је заинтересовао да напише предговор, да редигује и приреди за штампу његову *Грамајшику*, коју је на немачки језик превео Димитрије Тирол. С изненађењем је писао Јернеју Копитару о Гримовом знању српског језика: „Ја нијесам никад могао мислити да Грим оволико зна Српски! Он преводи пјесме у велике“ (276). Свој превод песме „Добро Јакшића“ на немачки језик, коју је Вук записао од оца Стефана, Грим је послао Јохану Волфгангу Гетеу и то по Вуку Караџићу, који је изразио жељу да лично упозна славног немачког песника. Уз то, Грим је саставио Вуку препоруку у којој је изрицао похвале српским песмама: „Што је гођ, вели, мени од ове струке познато, ништа се са Српским пјесмама испоредити не може; и што се гођ човек више труди да вјерно преведе, толико се више познаје и осјећа недостатак или несавршенство језика нашега спрам овоме“ (288).

Из Касела кренуо је у Гетинген. Грим је писао Копитару да га је Вукова посета веома обрадовала, али да му је било жао што у „тесној кућици“ није могао да га угости онако како би он желео. Напротив, Вук је њиховом заједничком пријатељу хвалио гостопримство и предусретљивост: „Грим ме је примио као и пјесме Српске“ (276). У Гетингену је, такође, примљен да не може боље бити. С Гримовим писмом отишао је библиотекару Бенекеу, који не само што га је два дана водио по библиотеци и све му показивао, него га је и гостио код своје куће и посећивао га је у квартиру. Сусрео је још и Блуменбаха, Херена, Тихсена и Ајхорна и сви су га примили с највећим комплиментима (287). Отуда је отишао у Вајмар, јер му је Копитар писао да гледа прилику

³⁵ Јохан Северин Фатер је више иностраних граматика приредио и превео на немачки, између осталих и пољску (Караџић 1988пр.: 267).

ако би посетио Гетеа који се интересовао за српске народне песме и чији је чувени превод „Жалостне пјеснице племените Асан-агинице“ објављен у антологији *Volkslieder* Јохана Готфрида Хердера још 1778. и 1779. године (Сувајџић 2014: 70). Боравак у Вајмару и сусрет с Гетеом Вук је описао Јернеју Копитару у писму од 23. октобра 1823. године: „У Вајмару сам био 8 дана, и могу казати, да су то били најславнији дани живота мога (дојакошњега) [...] Ја сам ово писмо [Ј. Грима] предао Гетеову камердинеру у вече баш кад се Гете спремао да изиђе некуд на колима. Пошто му камердинер писмо преда, каже ми, да су Њиова Ексцеленција казали, да ће им бити особито мило, ако и сјутра у 11. сати поодим. Кад сјутра дан дођем, Гете ме дочека на сред собе, и пошто се послѣје многи комплимената посадимо на канапе (софу), на коме је стајало Гримово писмо развито и превод *дијоба Јакишића* и једна отворена свеза новина, онда ми Гете, пруживши руку на свезу новина, рече: 'Видте, да нијесте Ви данас први пут у мојој соби; Ви сте већ одавно овђе код мене'. Кад ја бацим очи на новине, а то рецензија моје прве Српске граматике! Сами мислите какав је то тријумф за мене био! По том смо се много разговарали о нашим пјесмама, и читао ми је *диобу Јакишића*, и питао ме за гдјекоје стихове, како је у оригиналу, и казао је, да ће он дати, да се наштампа; и молио ме, да му ја *wörtlich*³⁶ преведем неколико пјесама и да му их пошаљем“ (1988пр.: 287–288). Вук је убрзо испунио обећање и преко Хертлове књижаре у Лајпцигу доставио је Гетеу у преводу на немачки језик још неколико српских народних песама. Када је у међувремену чуо да се Гете у Хертловој књижари распитивао за неки српски речник, граматику и народне песме, Вук га је, почетком

³⁶ Дословно.

децембра, обавестио да се нажалост не може наћи ниједна друга српска граматика осим оне која се сматра предговором *Српском рјечнику* и која је издата у Бечу 1818. године. Један примерак *Рјечника* нашао се ипак у Вуковим рукама у Лајпцигу, па је аутор сматрао великом чашћу да га упуту прослављеном песнику и уз то му је доставио и трећи део *Народних српских њјесама*, који је тек објављен у Лајпцигу (330).

Након посете Гетеу, Вук је у Вајмару био и с библиотекарером Римером, једном код њега кући, а други пут у библиотеци, где је прегледао књиге и „остало којешта“ (288).

У близини Вајмара, у дворцу Белведере, живела је Марија Павловна, војвоткиња саксонско-вајмарска, сестра руског цара Александра, а супруга наследног принца Карла Фридриха. Вук је наумио да њој посвети прву књигу *Народних српских њјесама*. То је саветовао Јернеј Коптар (267), а с тим се очито сагласио и Јакоб Грим у Каселу (Добрашиновић 1996: 49). Предузевши кораке у том правцу, Вук је известио Јакоба Грима: „Око посвете сам прилично добро уредио и разговарао сам два пута с Великом кнегињом, једанпут ми је послала своја кола из Белведера, те сам се одвезао к њој; а други пут ме је ословила у цркви“ (1988пр.: 298). Копитару о томе пише опширније. Преко дворског маршала упутио је великој кнегињи *Српски рјечник* и трећу књигу *Народних српских њјесама*. Истог дана Кнегиња је преко свог свештеника поручила Вуку да је она расположена да га види сутрадан у пет часова и да ће послати кола по њега. У посету с њим кренуо је и свештеник. Кад изађу из кола, приме их у соби у којој су биле дворкиње. Једна од њих саопшти да ће Кнегиња сићи да се не би Вук пео басамацама. Затим дође момак и поведе их у „округлу собу“, која је била унаоколо „вијенцима искићена“. После неколико минута Кнегиња је пришла Вуку. Провели су

у разговору готово пола сата. Она га је нудила да седне, али он није хтео. Када је она изашла, они се врате у пређашњу просторију, а онда их дворкиња Рускиња поведе у башту, „ђе су којекаке траве и дрвеће и цвијеће из други земаља“. После „дугога врљања и казивања и загледања“ из баште су се вратили у собу на чај. Ту су се налили теја и најели којекаквих посластица и напили су се пунча који им је справљала Рускиња. Тако у разговору готово су се и опили. Њихова домаћица звала се Мавра Соколова и она је поклонила Вуку руски псалтир. Око осам сати дошла су кола, па су се Вук и свештеник вратили у Вајмар. То је било у четвртак, а у недељу, у цркви, после службе, Кнегиња је пришла Вуку и кратко је с њим љубазно поразговарала (288–289).

Из Вајмара ишао је у Јену. Пошто су се професори били разишли, један дан боравка провео је у друштву Деберајнера, који га је лепо примио и частио. Отуда је преко Лајпцига стигао у Хале, где га је дочекала диплома доктора филозофије Универзитета у Јени (289). Иако је Вук запоставио студије филозофије, он је ипак из Немачке понео диплому, јер је Јохан Северин Фатер предложио Филозофском факултету у Јени да додели Вуку почасни докторат. Вук Караџић се љубазним писмом захвалио Филозофском факултету у Јени на указаној му части (259), а добијену титулу је потом истицао на својим књигама на првом месту.

Књижевни послови су напредовали. Међутим, изостале су новчане накнаде. Вук је сасвим остао без средстава. Већ се био задужио 300 сребрних форинти, а за исплату штампарских трошкова и за живот до Божића ваљало му је још двапут толико. Јадао се: „Вуче, кукавче сињи! Није то шала, то је гомила новаца“ (280). Једину наду полагао је у кнеза Милоша. Веровао је да ће га он спасити сиромаштва, да се не брине довека шта ће јести и обући. Тек објављеног

Сесѝрића, односно трећу књигу *Народних срѝских њјеса-ма*, одмах је послао Кнезу. На првим страницама књиге истицала се Посвета „Свијетломе и честитоме господару Милошу Обреновићу“. Уз књигу је мецени упутио и пропратно писмо, у коме запомаже за помоћ од 1.000 сребрних форинти. Једнако је очекивао одговор. Дању је о томе непрестано мислио, а ноћу је сањао о писму из Крагујевца. Снио је да му је кнез Милош послао један бињиш, а када га је отворио, а он пун превеликих ушију. То је тумачио овако: бињиш (црвен), биће скоро, а уши све новци. Уздајући се у Кнежеву милост, опомињао се често како му је он рекао једанпут „док су играли карте, да никад не говори: ’нема новаца; у Младена, вели, и у Кара Ђорђија није било новаца, а у нас, вала Богу! има, и биће док смо гођ ми живи и здрави“ (280).

Напокон, стигло је толико очекивано писмо, писано Филозофовом (Д. Давидовића) руком. Међутим, уместо речи захвалности и милости, Кнез се, незадовољан сопственим приказом у фрагментима песме о Боју на Чачку, обрушио на Вука. Пише да су се савременици и очевици битке под Милошевим „управленијем“ згнуснули лажима изнетим у песми. Претећим тоном завршио је писмо: „Ја сам се надао, да ће друго што о дели Моји или само Мога времена од Вас изаћи, оваке лажи не би ни у сну снио. Уверавам Вас да Вам ова част Песнарице неће проћи, као што сте мислили, нити ће Вам се распродати, као што сте рачунали“ (303–304).

Као гром да је стрефио Вука Караџића. Он је мислио да је Кнез намах спалио триста примерака књига које му је послао из Лајпцига (318–319). Правдајући се, он отписује Кнезу: „У моме доданашњему вијеку ја нијесам несрећнијега и жалоснијега писма примио од овог Вашег од 19. октобра,

из кога сам разумијо да се Ви срдите на мене. Оно је за мене с тим још несрећније, што сам се ја од Вас надао са свим друкчијем писму, које ће ме обасјати као сунце озебло сироче.“ У наставку спорну песму назвао је „несрећном“ и „жалосном“, а Кнеза је уверавао да „пјесма није историја“, те како се у историји „гледа истина, а у пјесми се гледа како је измишљено и намјешћено“. Најпосле преклиње 1.000 форинти милости како га не би дужници вукли по судовима и затварали – и то њега који се „како по Липисци, тако и по Гетинги и по Каслу и по Вајмару валио“ да му је Кнез Милош помагао да скупља песме и да му је послао трошак за штампу (327–328).

Осим за свакодневни живот и за штампање књига Вук је знатна средства потрошио и на путовања. Ишао је чак у Килу, то је као од Крагујевца до Пеште, до човека за кога је још одавно знао да добро зна да „удара“ у гусле. С њим се тад лично упознао и разговарао и уверио се „какав је мајстор и на какву је брду“. Његове гусле он је изрезао у бакру на основу цртежа који приказује гуслара како испод дрвета пева окупљеном народу. Сliku је утиснуо испред насловног листа друге књиге *Народних српских њјесама* (280). Подно ње пише: „Ерцеговац пјева уз гусле“. Према речима Војислава М. Јовановића „гравура се свакако одвајала од књиге и урамљивала под стакло или просто лепила на зид. Од десетак примерака те друге књиге *Пјесама* које сам имао у рукама, видео сам свега два примерка са сликом“. У гуслару су неки проучаваоци налазили Вуков лик (Караџић 1974: 31). Вук је био јако задовољан бакрорезом. Вели Јернеју Копитару да је слику за другу књигу „уредио да Вам око види! Еро сједи, пак дигао главу, каквогђ Слијепец Вилип, а остали се око њега начетили те слушају“ (1988пр.: 247). Копитар је мало држао до Вуковог ликовног укуса, па га

подсећа да је Српска мома из прве *Пјеснарице* (1814) била одвише хладна и дрвена (245). Друга књига била је раније припремљена, али се отезало док цртеж није био готов (298). Посветио ју је „Славенском меценату, свиетломе и честитоме графу Николи Петровићу Румјанцову“, који му је поклонио 500 рубаља за штампу књиге. Међу набројаним титулама стоји истакнуто „философије доктор“. Пошто је Јакоб Грим добио примерак збирке, у којој су се нашле песме јуначке најстарије, писао је Вук: „Гуслару је на насловној страници десна рука неопростиво лоше нацртана“. У истом писму, међутим, за песме је тврдио да су дивне и изврсне и да надмашују оне из треће књиге. Бескрајно му захваљује што је за његову љубав у Предговору објавио бајку о змији младожењи која је му је као истраживачу митологије веома важна, а и поетски је лепа (441).

Дотле је и прва књига *Народних српских њјесамa* била у штампи. Она је садржала преко четири стотине песама међу којима су се налазиле и слободније, љубавног садржаја. Поучен искуством с *Рјечником*, који је због непристојних израза наишао на осуду, Вук је подозревао. Писао је Јакобу Гриму да га је 1819. године због тога тужио митрополит Стратимировић код Конзилијума у Пешти, „али тужба није објављена. Реч *ј.б.џи* је код нас због свакодневне употребе постала псовка: у 3. лицу псују тако не само попови и калуђери него и жене и ђевојке (нпр. јебо му пас мајку), не мислећи на прави смисао те речи. Али и поред тога било би много боље да сам све такве речи изоставио из *Рјечника*; али сада би што би“ (317). Особито је тад био опрезан јер је књигу хтео да посвети кнегињи Марији Павловној. Знатно је пречистио збирку и одбацио је велики број песама. За још неколико стихова се двоумио, па је од Јакоба Грима тражио мишљење: „Спомињање слободних речи

и израза мени уопште није непријатно, нарочито пошто ме Ви тако тешите да се речи не скупљају само за данас и да је чистоме све чисто (ово би било управо против Стратимировића јер је из *Свейџої њисма*). Али сада (у I књизи) морам се двоструко чувати таквих израза јер ћу ову књигу посветити Великој кнегињи! А ова крмача, која овде (–) испаде из пера, слуги да ће то бити тешко, нарочито код љубавних песама. Из тог разлога сам изоставио више од 50 песама, па ипак су се неке поткрале које ћу Вам овде показати, и молим Вас најлепше да ми што пре пошаљете своје мишљење о томе“. Исто је питао и Јернеја Копитара. У наставцима писама навео је песме, обележио је проблематичне стихове и речи и дао је коментаре. Прве у низу навео је стихове свадбене песме која се обично пева када сватови хоће да пођу с девојком:

Млад младожења, ружо румена!
 Предадосмо ти струк рузмарина;
 Ако увене струк рузмарина,
 Твоја срамота, наша греота;
 Често заливај струк рузмарина.

У песми је упозорио на израз „заливати“: „Ја стварно мислим да овде *заливајти* значи управо то (као највећу негу једног цвета); али неко може помислити и на што друго.“ Затим је издвојио песму „Ни рај се не гледа“ у којој се дозива Лада, словенска Венера. Она му се учинила „лијепа, да не може љепша бити; само може ко рећи да није побожна“:

Гледа мому од малена, ладо, ладо!
 Од малена, до голема;
 Кад би мома да је моја,

Онда ми се родом нађе:
 Прво, друго братучеда;
 Греота је обљубити,
 А жао је оставити;
Али ћу је обљубити
Да ћу раја не видети;
Што ће мене рај помоћи
На јесење дује ноћи?

Трећа песма под називом „Сестра отровница“ почиње стиховима:

Сунце зађе међу две планине,
Момак леже међу две девојке;
 Једну љуби, а другу не љуби.
 Ал' говори лепота девојка:
 Љуб' и мене, момче нежењено!

Момче се изговара да не сме од њеног брата. Она распори гују отровницу па њен јед помеша с вином и понуди брату. Оде момку и каже да је слободно љуби јер је брата отровала, а он јој одговори: „Ид' одатле, једна отровнице! / Кад си свога брата отровала, / Отроваћеш и мене јунака“. Вуку се песма чинила „ружном“, али опет није био рад да је изостави, већ је хтео да је поправи. Мислио је да уместо *момак леже* стави *момак седе*.

Међутим, с највише двојбе питао се шта да ради с песмом „Ајкуна Атлагића и Јован бећар“? Сматрао ју је јединствено лепом, али и одвише слободном. Песму коју је записао од Тешана Подруговића Вук је читао Јернеју Копитару, па га је подсећао: „Мислио сам овђе да додам на крају и Ајку Атлагића, па сад не смијем. Не знам опомињете

ли се, како је шетала у шареним гаћама, па кад је назвала Божју помоћ Јовану бећару, он јој рекао: 'Здраво била, Ај-ко Атлагиха! Здрава била и гаће дерала, а и мене алвалука дала.' А она му рекла: 'О Јоване, Бог те не убио! А шта би ти давала алвалука? Ако би ти везен јаглук дала, у том нема за те алвалука? Ако би ти бошчалука дала, ни ту нема за те алвалука; ако би те у ложницу звала, не ћеш Јово ћети мировати', итд. Како су се опкладили у њен ћердан и у његова ћогата, да заједно преноће, па које прије стане *врајовајти*, да изгуби опкладу итд.“ (337–347).

Шест дана након Вуковог писма, 12. децембра 1823, Јакоб Грим је одговорио: „Двоумљење због те четири песме, по мом мишљењу, непотребно је, и ја гласам за то да се задрже. У једној свадбеној песми за мене нема ничег непристојног [...] Ова необична песмица о човеку који више воли да љуби него да иде у рај, не сме ни у ком случају изостати, већ због самог паганског рефрена, како и Ви помињете. Паганска је, наравно, цела мисао, али иако је грешна, ипак је природна. Сећам се једне старе немачке народне легенде о фризијском краљу Радботу. Када је требало да се покрсти, и већ је био ставио једну ногу у посуду, пало му је на ум да још пита: хоће ли и његови преци, који су умрли некрштени, бити примљени у небеско царство? Свештеници су му одговорили да неће. Онда је Радбот извукао ногу и рекао: 'шта ћу ја сам у рају, радије ћу седети у паклу са својим прецима'. Овај одговор је дирљив. Управо тако гласи и овде: шта може мени рај помоћи у једној јесењој кишној ноћи? [...] Песма о презреној девојци, која је лаковерна и трује свога брата, не спада у најлепше у тој збирци, како и Ви с правом кажете, али кад је већ у њој, нека остане уз измену *леже у седе* [...]. Та повећа песма о *Ајкуни и Јовану* [...] сме се, без сумње, штампати цела таква каква је [...] Све

је смишљено веома живописно и успело. Како бисте могли не штампати тако нешто! Радије уопште не посветити ту књигу Великој кнегињи! Али она неће ту ништа замерити“ (355–357). Вук је прихватио пријатељске савете, а Јернеју Копитару је објавио: „Ја дао *Ајку Айлаића* да се штампа, па како буде!“ (368).

Осим тога, Јакоб Грим је у том периоду припремао за штампу Вукову *Грамајику*. Дознавши од Јернеја Копитара да је Вук имао непријатности од кнеза Милоша због треће части *Народних српских њјесама*, писао му је да он под таквим околностима нема вољу да *Грамајику* посвети Милошу Обреновићу, како га је Вук претходно саветовао, и пита како да поступи. Вук је потврдио да се кнез Милош наљутио на њега, али да је он и упркос томе опет за то да му Грим посвети књигу. Образлагао је даље: „Ја сам Вам причао како су нека господа, нешто из незнања, а нешто из непријатељства према мени, говорила Милошу у мом присуству да цело моје скупљање песама није ништа друго до спрдња и беспослица; а он је, ипак, радије поверовао мени (који сам му обећао вечиту славу и захвалност због потпоре и помоћи за ову збирку) него њима. Без његове помоћи ове песме не би сигурно могле бити сада објављене (како сам и рекао у предговору); а са његовом помоћи бих за једну годину дана могао скупити још толико јуначких песама. Ваша посвета Граматике њему (са лепим, кратким оловљавањем, јер посвете без оловљавања код нас нису још уобичајене) могла би имати добре последице не само за песме него и за све друге научне ствари. Уосталом, ако Вам је, с друге стране, непријатно да то учините, урадите како Ви желите“ (378). Вукова *Грамајика* на немачком језику с Гримовим предговором и расправом Јохана Северина Фатера објављена је почетком 1824. године с Гримовом Посветом

кнезу Милошу Обреновићу. Међутим, доцније су Вукови непријатељи, особито Јован Хаџић, бедили аутора да је он од Димитрија Тирола „измамио“ превод *Грамајике србске*, и да је то све с туђим преводима песама „у Германију носио, па Гриму, Талвији и другима под свој еспап продавао“ (Карацић 2004: 304; 1974: 36). Јамачно је према Вуковим сугестијама Димитрије Тирол писао у *Сербском лејхойису* 1827. године да је он граматику превео на молбу Вукову и за љубав његову да му је превод поклонио, не „поверио“. Позивајући се на Тиролов исказ, Вук се правдао и описивао замршену историју превода. Према његовим речима произилази да су сви актери у процесу објављивања књиге остали ускраћени, а да су све заслуге на крају припале храбром берлинском издавачу Ђорђију Рајмеру: „И тако она изиђе на свијет не само не примивши за труд око ње ни г. Грим ни ја ни једне крајцаре, него још хвалећи Рејмера што се прими“ (2004: 312–312).

Још у мају 1823. године Стефан Живковић Телемах писао је из Кишињева Вуку Карацићу: „На кратко Вам јављам да превод Еванђеља и Апостолски дела на наш језик, о ком сте се Ви подвизали, није нашао среће у Русији, а то нове или Ваше ортографије ради. Препоручено било Г. Стојковићу као известном писатељу у Русији да он оно поправи, а он казао да га воли изнова превести по свом начину него га поправљати. И тако је ономад из Кишинова отишао у С. Петерб(ург) да преводи и печата“ (Карацић 1988пр.: 204–205). У октобру исте године Руско библијско друштво обавестило је Вука да се њихови уговорни односи прекидају с обзиром на то да су српски митрополит Леонтије и још неки Срби духовног и световног звања рукопис превода прегледали и утврдили да је „веома неисправан и за издања у корист српског народа недоличан“ (303).

нас извео од паше, нити нас можеш њему предати'; а он онда рекао да ће им 'изосијецати носове и уши, па и с казацима оћерати преко Дњестра у Русију'; онда Србљи повичу: 'Коље, браћо!' Тако ти се Стојковић окани Срба; а Губернатор му после говорио, како је он, учен човек, будући могао такеријечи народу говорити (То је Ваша *виша класа* народа нашега!)“ (Караџић 1987пр.: 762–763). Затим Мушицки пита откудa потичу сазнања и јесу ли она истинита? (775) Вук отписује: „Питате, ко ми је казивао оно за Стојковића? – Да не живи са женом, него да је тужи, то је познато, нити може бити сакривено; да је среброљубац то свједоче и ђела његова, а казивала су ми и знаменита господа у Петербургу; да је као ректор, давао за новце лажљиве атестате ђацима, па га уватили Руси, то су ми казивали Српски ђаци из гимназије и из пажескога корпуса³⁸, а они су морали чути од своји професора и директора; како је ћео Србље да насели на своју земљу, то је познато у Бесарабији као Ваши дугови у Сријему; да је Стојковић *ћануџи*, то сам Вам ја, још у Шишатовцу, доказивао из његови књига (да он има цијел љуцки разум, он би одма познао, да Србљи неће бити његови робови, како га је срео, слијепи Ђура Црногорац и поздравио га у име свију: 'Добро дошли, Г. Стојковићу! Јесте ли Ви онај славни Стојковић, што сте нама физику писали?' итд. Није ли он могао помислити: 'кад слијепци знаду за моју физику, а да окати какви су? не бивају ти робови')“ (781–782).

На вести о томе да Атанасије Стојковић већ штампа свој превод Новог завета није ни Вук седео скрштених руку. Кад их већ не могу одвратити од „будалаштине“, мислио

³⁸ У Петрограду је Вук упознао Христифора Обреновића, сина Милана Обреновића, а синовца кнеза Милоша, који је тамо био у кадетском или пажевском корпусу и после је с њим био у преписци (Стојановић 1987: 266).

је Вук, не треба им ни сметати. Знајући да ће превод бити у духу славеносрбског језика Стојковићеве *Фисике* и *Арсистида* и *Найталије*, он је одлучио да их предухитри и да пружи доказ да је његов превод на народном језику чистији и правилнији. Непосредно пре одласка из Лајпцига за Беч, у јануару 1824. године, док су још у штампарији Брејткопфа и Ертла стајали неувезани примерци прве књиге *Народних српских ијесама*, Вук је штампао само за пробу *Оіледе Свеітоі йисма на српском језику* којима је придодат и Предговор Јохана Северина Фатера на латинском језику.

О околностима које су пратиле Вуков превод Новог завета кнеза Милоша исцрпно је известио његов агент у Петрограду, Михаило Герман (Мошин 1974: 535–539). Он је највероватније пренео кнезу Милошу и вест о томе да се у Петрограду налази и некакав спис Вука Караџића о новијој српској историји. Вук је хтео да буде политички коректан и кооперативан, па је пре објављивања животописа кнеза Милоша Обреновића, чија је штампа била забрањена у Аустрији, рукопис на немачком језику послао у Петроград руском Министарству иностраних дела на преглед и изјашњење. Иако неписмен, кнез Милош је био мудар. Неславним приказом сопствене улоге у песми о боју на Чачку он је већ добро искусио моћ писане речи. Страховао је онда од тога да је Вук написао историју Карађорђевог устанка, а то је још црње по њега, јер можебити да Вук, изван његове контроле и ко зна где у белом свету, проговори што о Карађорђевој смрти и о другим немилим темама. Није хтео да ризикује. Зато је 3. фебрура 1824. године послао Вуку Караџићу упозоравајуће писмо. Наводи да је дознао да он намерава да изда „Историју неку Кара-Ђорђева времена“, а с обзиром на то да се она мора „касати“ и њега, као „правитеља овог страни Србаља“, он му поручује да одмах

по пријему писма пошаље спис на преглед, а он ће га, ако одобри садржај, снабдети не само трошком за штампу, већ и другим ухлебљењем. Претњама окончава писмо: „Неускетете ли ово Моје предложеније послушати, но будете ли историју вишеречену без Мојег одобренија печатати, то се надајте совершенној Мојој немилости, и готовости, гонити Вас код сваког владенија, гдигод би се ви налазили“ (Караџић 1988пр.: 396).

Након једногодишњег боравка у Немачкој Вук је допутовао у Беч у марту 1824. године. Отуда је 22. марта отписао Кнезу. Уверавао га је да *Историја*, коју је он намеравао да штампа, није о Карађорђевог него о његовом времену и да је то, у ствари, биографија коју му је он већ у Крагујевцу читао и да је после тога још понешто додао. Вели да му је преко неког трговца већ послао рукопис на немачком језику, јер на српском нема начисто преписан. У вези с историјом Карађорђевог устанка пише како је он тај посао невољно почињао, па да га је на крају и сасвим приметно: „О времену пак Кара-Ђорђијеву ја сам још прије неколико година био почео нешто писати (као што су ме многи молили, и ја сам им обрицао), но нијесам још дошао ни док је Бијоград узет, и има више од двије године како нијесам ни загледао у оне артије.“ Уз све то Вук понавља неуслишену молбу да му пошаље 1.000 форинти да искупи прву и другу књигу *Народних српских њјесама* које су остале заложене код штампара у Лајпцигу, јер није имао чиме да их исплати. Писмо завршава одлучно: „Ја знам да је Вама иљада форинти сребра као мени једна пара, зато, ако ми ову милост сад не учините, не могу мислити да немате новаца или да и' жалите, него се морам увјерити да сам код Вас у вјечну немилост пао и више не марите ни за мене ни за моје послове“ (422–423). Кнез Милош 6. маја 1824. позива Вука да дође у Крагујевац или у Земун

да му „желанија испуни“ (455). Вук је стигао у Земун крајем маја. Није могао да пређе у Србију, јер му је пасош важио само до Земуна (462). Након две недеље, Милош је саопштио одлуку да му је на име дуга лајпцишкој штампарији одобрио 1.000 форинти, те да се за исплату јави базрђанбаши Алекси Симићу у Београд. На крају писма напомиње да у његовој *Историји* ништа не помиње Карађорђа (472). Вук му је узвратио Гримовим преводом *Српске грамаџице* која је била љубазно посвећена српском Господару. Чекајући Милошев одговор, продужио је боравак у Земуну. За то време приметио је да се његов правопис све више прихвата. Писао је Јернеју Копитару: „Овђе наша партија расте и цвјета у велике! – Тако и по Пешти и по свој Бачкој има сила Божија, па још све знатни“ (474). Пошто се боравак одужио, два пута је подсетио Кнеза да му је послао *Српску грамаџицу* и да очекује да се он захвали Јакобу Гриму (478–479). Милош је отписао да је примио књигу и да ће благовремено захвалити (479). Вук је још мало причекао, а онда је пред полазак за Беч, 24. јула 1824. године, писао Милошу. Уз писмо послао му је копију Дипломе Универзитета у Јени и *Ојлече Свејој иисма на српском језику*, које је, како пише, „у Липици зато издао, да се зна какав је био онај мој превод Новог Завјета, који су послѣ Митрополит Леонтије и Атанасије Стојковић и Стефан Живковић у Бесарабији поправљали и кварили“ (480). Милош се показао непажљив према Јакобу Гриму који је очекивао од Кнеза неколико љубазних врста. Иако га је Вук често опомињао, он то никада није учинио (Стојановић 1987: 259).

У Беч се Вук с породицом вратио у јулу. Штампарија Брајткопфа и Хертла одмах је исплатио дуг, а они су за Беч послали књиге у два сандука и у једном платненом пакету (Карацић 1988пр.: 487). Утом су се и његови успеси

прочули. Он је и сам делио примерке Гримове рецензије, показивао књиге, хвалио се докторатом, чланствима у научним друштвима и сусретима и познанствима са славним немачким књижевницима и научницима. Пријатељи су се радовали постигнућима. Јован Гавриловић честитао је из Вуковара: „Благо Вама, који сте пут тај преда се узели: слава ће Ваша вечита бити код потомства не само Србског, него и други народа преосвештени; бадава се сад гризу и једу неки – седећи, и живећи само да трбу свој сластима напуне, и својим страстима за доста учине: њима ће бити награда срам и поруганије; а Вук изсмејани и презрени Вук с гуслама и песмама сија ће на небу србског народа док је сунца и месеца“ (502). Чак је и понеки Вуков противник одавао почаст. Василије Василијевић честита Вуку за чланство у Ученом гетингенском друштву, чији је „член“ одраније био и митрополит Стратимировић. У вези с тим додаје: „Случајно догодило се да је овде [у Земуну] старац Куцкало [Григорије Гершић] бавио два дана, јуче га сретнем са Плутаром одајући, и кажем новину да однесе у Карловце да сте Ви постали... Друштва член Кореспондент за заслуге учињене у српском језику, на које ми он одговори да диплома два дуката више не стоји, ласно је вели то добити, но опет каже да Ви трудећи се то заслужујете, и да Вас поздравим од њега, драго му је што је то о Вами чуо“ (541). Међутим, већина противника је са завишћу пратила Вукову европску славу. Они су радосно дочекали негативну рецензију руског професора која је изашла у петроградским новинама *Син ошечесѣва* 1824. године. То је био осврт на Вукове књиге народних песама штампане у Лајпцигу 1823. и 1824. године. У првом обимнијем делу чланка изречене су похвале, а у другом и критике. Одједном су поврвели прекори на све стране. Василије Василијевић је с чуђењем запитао Вука

Карацића: „За Бога! Каква је то Рецензија у Петрбургу од Руског неког професора противу Вас изишла, која (како кажу) крпи Вас од главе до ногу, мене су овде којеко досадили светећи се и говорећи: 'Ето твог Вука поздравили га Руси: дали су му ватру; намерио се на мајстора' итд. Да би оваковим абдерижима уста запушити могао, то Вас молим, дајте помоћи, и јавите ми, ама што брже то боље, о чему је та рецензија, јер и они сами не знају шта пише управо, него су чули само, да се против Вас пише, пак им већ доста по чувењу још више намећу, него је може бити истина“ (503, 516). О томе се интересује и Георгије Магарашевић: „Код нас овде има нека руска рецензија о Сербском језику; која је са свим по укусу Архијерејском; *Nota bene!* Ми још нисмо видели ни читали; но ономад ми рече Митрополит (наравно псујући ме и грдећи) да му је неко от некуд, мислим из Ердеља послао, и да је оно права рецензија из које се Сербљи многоме чему имају научити“ (526). У оно доба није било познато ко је аутор поменуте критике. По свој прилици то је био уредник листа у коме је критика објављена – Николај Иванович Греч (Карацић 1969б: 654–659). У његовој штампарији у Петрограду, крајем 1824. године, штампана је у преводу на руски језик Вукова биографија кнеза Милоша Обреновића коју је, из руског Министарства иностраних послова, под неразјашњеним околностима, уграбио и објавио Михаило Герман 1825. године.

Запретене појединости тог догађаја и његове последице биће увод у нову кризу у сложеним односима између кнеза Милоша и оштећеног биографа, али једновременно и почетак расплета епизоде око коначног стицања руске пензије. Драматична збивања пуна изазова биће уједно и почетак наставка илити друге „части“ *малих њрича* о великом Вуку Стефановићу Карацићу.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Арсенијевић 1979: Арсенијевић, Лазар Баталака. *Историја српској устјанка I–II*. Београд: Слово љубве.
- Бањанац 1997: Бањанац, Милорад. *Вук и Вуков завичај*. Тршић.
- Богдановић 1964: Богдановић, Синиша. „Вук у Топуском 1861“. *Сусрећи с Вуком*. Н. Сад: Матица српска, 232–238.
- Бура 2003: Бура, Никола. *Србија и свети у време Првој српској устјанка (1804–1813), хронолоија – дојађаји и личностии*. Београд: Теовид.
- Видаковић 2003: Видаковић, Милован. *Устомене*. Д. Иванић, ур. Београд – Сопот: Библиотека града Београда – Библиотека „Милован Видаковић“.
- Витезовић 2015: Витезовић, Милован. *Вук наш насущни*. Нови Сад: Православна реч.
- Војиновић 1993: Војиновић, Станиша. „Хронологија живота и рада Симе Милутиновића Сарајлије“. *Сима Милутиновић Сарајлија. Књижевно дело и културноисторијска улоја*. М. Фрајнд, ур. Београд: Институт за књижевност и уметност, 13–56.
- Гавела 1964: Гавела, Ђуро. „Вукови станови у Бечу“. *Ковчежић*. Књ. 6. Београд: Вуков и Доситејев музеј, 189–192.

- Гавриловић 1901: Гавриловић, Андра. *Знамениџи Срби XIX века*. Загреб.
- Гавриловић 1911: Гавриловић, Андра. *Седмдесет анејдоџа из живоџа срџских књижевника*. Београд.
- Гавриловић 1922: Гавриловић, Андра. *Словенска џуџовања*. Београд.
- Гавриловић 1908: Гавриловић, Михаило. *Милош Обреновић I*. Београд.
- Гавриловић 1909: Гавриловић, Михаило. *Милош Обреновић II*. Београд.
- Деловодни џроџокол Карађорђа Петровића 1812–1813. М. Недељковић, М. Станковић, ур. Крагујевац – Топола, 1988.
- Деретић 2002: Деретић, Јован. *Исџорија срџске књижевносџи*. Београд: Просвета.
- Десанчић 2006: Десанчић, Полит Михаило. *Усџомене*. Нови Сад.
- Десанчић 1964: Десанчић, Полит Михаило. „Ја сам Вуку често ишао“. *Сусретџи с Вуком*. Н. Сад: Матица српска.
- Добрашиновић, Маринковић, ур. 1964: *Сусретџи с Вуком*. Г. Добрашиновић, Б. Маринковић, ур. Нови Сад: Матица српска.
- Добрашиновић 1970: *Архивска џрађа о Вуку Караџићу*. Г. Добрашиновић, ур. Београд: Архив Србије.
- Добрашиновић 1978: Добрашиновић, Голуб. *Вук изблиза*. Лозница: Дом културе.
- Добрашиновић 1980: *Коиџиџар и Вук*. Г. Добрашиновић, ур. Београд: Вуков сабор – Рад.
- Добрашиновић 1986: *Вук џод џрисмоџром џолицџе*. Г. Добрашиновић, ур. Београд: Вуков сабор – Рад.
- Добрашиновић 1996: Добрашиновић, Голуб „Вукова посвета Великој кнегињи Марији Павловној“. *Ковчежић*. Ј. Јевтовић, ур. Књ. 30–31. Београд: Вуков и Доситејево музеј.

- Добрашиновић 2006: Добрашиновић, Голуб. *Вук у слици и речи*. Београд: Просвета.
- Ђорђевић 1893: Ђорђевић, Ђорђе С. *Сима Милутиновић Сарајлија (1791–1847)*. Београд.
- Живковић 1814: *Прикљученија Телемака сина Улисева Фенелом, Архиепископом Камбрејским сјисана*. С француског превео Стефан Живковић. Част прва. Беч.
- Златковић 2007: Златковић, Бранко. *Први српски устанак у јовору и у њовору, анејдојие и сродне љријоведне врстие усмене књижевности о Првом српском устанку*. Београд – Аранђеловац: Институт за књижевност и уметност – Фонд „Први српски устанак“.
- Игњатовић 1976: Игњатовић, Ђорђе. „Сима Милутиновић Сарајлија и Бугари“. *ПКЈИФ*, 1–4. Београд, 288–299.
- Игњатовић 1989: Игњатовић, Јаков. *Мемоари (1)*. Нови Сад – Приштина: Матица српска – Јединство.
- Јокић 1980: „Причања Петра Јокића о Српском устанку“. *Казивања о Српском устанку 1804*. Д. Самарцић, ур. Београд: СКЗ, 150–263.
- Каниц 1989: Каниц, Феликс. *Србија, земља и сјановништво* I. Београд: СКЗ.
- Караџић 1954: Караџић, Вук С. *Из историје Првој српској устанка*. Р. Перовић, ур. Београд: Народна књига.
- Караџић 1965а: Караџић, В. С. „Српске народне пословице“. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. IX. М. Пантић, ур. Београд: Просвета.
- Караџић 1965б: Караџић, В. С. „Пјеснарица“ 1814. и 1815. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. I. В. Недић, ур. Београд: Просвета.

- Караџић 1966: Караџић, В. С. *Српски рјечник (1818). Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. II. П. Ивић, ур. Београд: Просвета.
- Караџић 1968а: Караџић, В. С. „О језику и књижевности I“. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. XII. Б. Николић, ур. Београд: Просвета.
- Караџић 1968б: Караџић, В. С. „О језику и књижевности II“. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. XIII. М. Павић, ур. Просвета, Београд, 1968.
- Караџић 1969в: Караџић, В. С. „Историјски списи I“. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. XV. Р. Самарџић, ур. Београд: Просвета.
- Караџић 1969а: Караџић, В. С. „Историјски списи II“. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. XVI. Р. Самарџић, ур. Београд: Просвета.
- Караџић 1969б: Караџић, В. С. „Даница 1826, 1827, 1828, 1829, 1834“. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. VIII. М. Павић, ур. Београд: Просвета.
- Караџић 1969г. Караџић, В. С. „Српски рјечник (1852)“. Београд: Нолит.
- Караџић 1972а: Караџић, В. С. „Етнографски списи“. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. XVII. М. С. Филиповић, ур. Београд: Просвета.
- Караџић 1972б: Караџић, В. С. „О Црној Гори, Разни списи“. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. XVIII. Г. Добрашиновић, ур. Београд: Просвета.
- Караџић 1974: Караџић, В. С. „Библиографија списка Вука Караџића“. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. XXXVI. Г. Добрашиновић, ур. Београд: Просвета.
- Караџић 1975: Караџић, В. С. „Српске народне пјесме I“. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књига IV. В. Недић, ур. Београд: Просвета.

- Караџић 1986: Караџић, В. С. „Српске народне пјесме IV“. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. VII. Љ. Зуковић, ур. Београд: Просвета.
- Караџић 1987пр: Караџић, В. С. „Преписка I 1811–1821“. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. XX. Г. Добрашиновић, ур. Београд: Просвета.
- Караџић 1988а: Караџић, В. С. „Српске народне приповијетке“. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. III. М. Пантић, ур. Београд: Просвета.
- Караџић 1988б: Караџић, В. С. „Српске народне пјесме II“. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. V. Р. Пешић, ур. Београд: Просвета.
- Караџић 1988в: Караџић, В. С. „Српске народне пјесме III“. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. VI. Р. Самарџић, ур. Београд: Просвета.
- Караџић 1988пр.: Караџић, В. С. „Преписка II 1822–1825“. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. XXI. Г. Добрашиновић, ур. Београд: Просвета.
- Караџић 1989пр.: Караџић, В. С. „Преписка V 1822–1825“. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. XXIV. Г. Добрашиновић, ур. Београд: Просвета.
- Караџић 1989пр3: Караџић, В. С. „Преписка III 1826–1828“. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. XXII. Г. Добрашиновић, ур. Београд: Просвета.
- Караџић 1993: Караџић, В. С. „Преписка VII 1843–1847“. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. XXVI. Г. Добрашиновић, ур. Београд: Просвета.
- Караџић 1993пр.: Караџић, В. С. „Преписка VI 1837–1842“. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. XXV. Г. Добрашиновић, ур. Београд: Просвета.
- Караџић 2004: Караџић, В. С. „Срби сви и свуда“. Д. Иванић, ур. Андрићград: Андрићев институт.

- Караџић 2015: Караџић, Мина. „Биографија Вукова“. Витезовић, Милован. *Вук наш насупни*. Нови Сад: Православна реч.
- Конте 1894: „Србија у години 1834. Писма грофа Боа-ле-Конта де Рињи министру иностранх дела у Паризу о тадашњем стању у Србији“. *Сјоменик СКА*, XXIV. С. Новаковић, ур. Београд.
- Краус 1964: „Казивање Фридриха Милера Фридриху Краусу“. *Сусреџи с Вуком*. Н. Сад: Матица српска, 211–221.
- Кулаковски 1987: Кулаковски, Платон. *Вук Караџић његов рад и значај у српској лиџератури*. Београд: Просвета.
- Куниберт 1988: Куниберт, Бартоломео. *Српски усџанак и ѳрва владавина Милоша Обреновића 1804–1850*. Књ. I. Београд: Просвета.
- Љубинковић 2014: Љубинковић, Ненад. *Наши далеки ѳреци. Еџномииолошке сџудије – ѳрајања и ѳромишљања*. Коло 106. Књига 713. Београд: СКЗ.
- Љубинковић 2010: Љубинковић, Ненад. *Трајања и одговори. Сџудије из народне књижевности и фолклора (I)*. Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Љушић 2004: Љушић, Радош. *Кнежевина Србија 1830–1839*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Мајевски 1964: Мајевски, Валентин Скороход. „О делима г. Вука Стефановића ’Сербљина’“. *Сусреџи с Вуком*. Н. Сад: Матица српска, 35–38.
- Маринковић 1961: Маринковић, Боривоје. *Досиџеј у ѳовору и ѳвору*. Београд: Нолит.
- Матовић, Шуберт, ур. 2008: *Талфј и српска књижевност и кулџура*. Зборник радова. В. Матовић, Г. Шуберт, ур. Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Милићевић 1888: Милићевић, Милан Ђ. *Поменик знамениџих џуди у српској народа новијеј доба*, Београд.

- Милићевић 1890: „Стогодишњица Вука Стеф. Караџића прослављена 1888. у Београду“. *Сјоменик СКА*. VII. М. Ђ. Милићевић, ур. Београд: СКА.
- Милићевић 1901: Милићевић, М. Ђ. *Додатак Поменику од 1888*. Београд.
- Милићевић 2001: *Кнез Милош ђрича о себи*. Милићевић, М. Ђ., ур. Београд: Чигоја штампа.
- Милићевић 2005: Милићевић, М. Ђ. *Кнежевина Србија*. Београд: Book&Марсо.
- Милутиновић 1993: Милутиновић, Симо Сарајлија. *Србијанка*. Д. Иванић, ур. LXXXVI, књ. 573. Београд: СКЗ.
- Милутиновић 2010: Милутиновић, С. С. *Тројебрајсџиво, Тројесетџарсџиво, Зорица, Лирске џесме*. Бачка Паланка.
- Мошин 1974: Мошин, Владимир. „Вуков ’Нови завјет’“. *Нови завјетџи. Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. X. Београд: Просвета, 489–651.
- Мушицки 1838: Мушицки, Лукијан. *Сџихоџворенија I*. Пешта.
- Мушицки 1847: Мушицки, Л. *Сџихоџворенија IV*. Нови Сад.
- Мушицки 1938: Мушицки, Л. *Одабрани сџихови*. В. Стајић, ур. Београд: Геца Кон.
- Недић 1984: Недић, Владан. *Вукови џевачи*. Београд: Рад.
- Ненадовић 1884: Ненадовић, Константин. *Живоџи и дела великоџ Ђорђа Пеџровића Карађорђа, Врховноџ Вожда, ослободиоца и Владара Србије и живоџи њеџови Војвода и јунака II*. Беч.
- Ненадовић 1969: Ненадовић, Прота Матеја. *Мемоари*. Н. Сад – Београд: Матица српска – СКЗ.
- Огђановић 1900: Огђановић, Илија. *Занимљиве џриче и белешке из живоџи знамениџих Срба*. Загреб.
- Перовић 1954: Перовић, Радослав. *Грађа за истаџорију Првоџ српскоџ усџјанка*, Београд.

- Поповић 1950: Поповић, Сретен Л. *Путовање по новој Србији (1878 и 1880)*. Београд: СКЗ.
- Pešić, Milošević-Đorđević 1984: Pešić, R., Milošević-Đorđević N. *Narodna književnost*. Београд: Vuk Karadžić.
- Поповић 1981: Поповић, Миодраг. *Јоџа*. Београд: Вуков сабор – Рад.
- Поповић 1987: Поповић, Миодраг. *Вук Сћеф. Караџић*, Београд: Нолит.
- Prodanović 1938: Prodanović, Jaša. *Vuk Karadžić i Miloš Obrenović*. Београд.
- Протић 1998: Протић, Ђорђе. „Образ књаза Милоша и његовог владања“. Р. Љушић. *Србија 19. века, Изабрани радови*, 2. Београд: Војноиздавачки завод, 320–335.
- Рајковић 1950: Рајковић, Ђорђе. *Изабрани сјиси I, Биографије књижевника*. Н. Сад: Матица српска.
- Самарџић, ур. 1980: *Казивања о српском устјанку*. Д. Самарџић, ур. Београд: СКЗ.
- Самарџија 2000: Самарџија, Снежана „Све ће то народ – забравити (уз казивања о кнезу Ивану Кнежевићу)“. *Настајање нове српске државе*. Н. Љубинковић, ур. Београд: В. Плана, 81–96.
- Самарџија 2011: Самарџија, С. *Облици усмене йрозе*. Београд: Службени гласник.
- Симић 1997: Симић, Алекса. *Сећања Алексе Симића на књаза Милоша*. Крагујевац.
- Срезњевски 1987: Срезњевски, Измаил Иванович. *Вук Сћефановић Караџић*. Београд.
- Стојановић 1987: Стојановић, Љубомир. *Живот и рад Вука Сћефановића Караџића*. Београд: БИГЗ.
- Суботић 1964: Суботић, Јован. „Ја бих Вуку и ону другу ногу пребио“. *Сусрећи с Вуком*. Нови Сад: Матица српска, 65–66.

- Сувајџић 2014: Сувајџић, Бошко. „Рецепција Вуковог дела у Европи“. *Даница, српски народни календар за 2015*. Београд: Вукова задужбина, 70–87.
- Таљандије 1999: Таљандије, Сен Рене. *Србија Карађорђа и Милоша, историјска студија од устанка 1804. до Једренског мира 1830*. Београд.
- Хаџић 1864: *Опједало србско*. Год. I. Св. 1–10. Ј. Хаџић, ур. Н. Сад.
- Хаџић 1969: Хаџић, Јован. „Утук II“. Караџић, В. С. „Историјски списи II“. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. XVI. Р. Самарџић, ур. Београд: Просвета, 327–347.
- Чајкановић 1973: Чајкановић, Веселин. *Мити и религија у Срба. Изабране студије*. В. Ђурић, ур. Коло LXVI, књ. 443. Београд: СКЗ, 17–31.
- Челаковски 1964: Челаковски, Ладислав Франтишек. „Сусрет с Вуком“. *Сусрећи с Вуком*. Н. Сад: Матица српска.
- Шаулић 1988: Шаулић, Јелена. *Вук и његова породица*. Београд: Стручна књига.

САДРЖАЈ

Мале приче о Вуку Караџићу (од 1787. до 1824)	5–216
Извори и литература	217

Бранко Златковић
МАЛЕ ПРИЧЕ О ВУКУ КАРАЦИЋУ
(од 1787. до 1824)

Издавач
Институт за књижевност и уметност, Београд

За издавача
Бојан Јовић

Лектјура
Станка Јанковић Пивљанин

Коректјура
Анастасија Совтић

Ликовно решење корица
Владимир Љубинковић

На корицама
Силуета Вука Стефановића Караџића,
непознати аутор, 1848.

Техничко уређење
Јасмина Живковић

Тираж
300

Штампа
ЈП Службени гласник

ISBN 978-86-7095-223-2

ЦИП – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.163.41:929 Караџић В. С.
821.163.41.09

ЗЛАТКОВИЋ, Бранко, 1973–

Мале приче о Вуку Караџићу (од 1787. до 1824) / Бранко Златковић. – Београд :
Институт за књижевност и уметност, 2015 (Београд : Службени гласник). – 225
стр. ; 21 см. – (Библиотека Српско усмено стваралаштво ; књ. 10)

Тираж 300. – Библиографија: стр. 217–225.

ISBN 978-86-7095-223-2

а) Караџић, Вук Стефановић (1787–1864)

COBISS.SR-ID 220213260